

Közösségfejlesztői szerepfelfogások és munkamódok közösségeket érintő radikális mértékű változásokban

Kovács Edit

Kovács Edit

**Közösségfejlesztői szerepfelfogások és munkamódok
közösségeket érintő radikális mértékű változásokban**

2017 októbere

**Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest
Parola-füzetek**

Kovács Edit

Közösségfejlesztői szerepfelfogások és munkamódok közösségeket érintő radikális mértékű változásokban

A tanulmány eredetileg szakdolgozatnak készült, melyet a szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kara Közösségi és civil tanulmányok mesterszakának végzős hallgatójaként írt és adott be 2016 novemberében

ISSN 1216-6723

ISBN 978-963-87586-7-5 (pdf)

Felelős kiadó: a Közösségfejlesztők Egyesülete Választmánya
1074 Budapest, Szövetség u. 35.

www.kofe.hu

Szerkesztő: Vercseg Ilona
Tördelő: Sain Mátyás

Tartalom

1. Bevezetés.....	5
2. A közösségi alapú beavatkozás elmélete.....	7
2.1 Beavatkozást igénylő helyzetek.....	7
2.2 A közösségi beavatkozás definíciói és megközelítései a hazai és a nemzetközi szakirodalomban.....	8
2.3 (Miért) Szükséges a közösségi dimenzió a társadalmi beavatkozásokban?..	12
3. A közösségi alapú beavatkozás stratégiái.....	18
3.1 A közösségi beavatkozás megközelítései.....	18
3.2 A közösségfejlesztői beavatkozás alapesetei.....	21
4. Közösségfejlesztői szerepértelmezések kritikus helyzetekben.....	26
4.1 Közösségen belüli konfliktussal dolgozni.....	26
4.2 Kisebbségben, a társadalom perifériáján élőkkel dolgozni.....	29
4.3 Közösségi munka elnyomottakkal, megfosztottakkal.....	34
4.4 Közösségi munka radikális mértékű válságokban.....	37
4.5 Kívülről érkező konfliktussal dolgozni.....	39
5. Krízisintervenciós stratégiák és protokollok.....	42
5.1 Meghatározások és lehatárolások.....	42
5.2 Konvencionális megközelítések, közösségeket érintő krízishelyzetekre....	44
5.3 Részvételi megközelítés közösségeket érintő krízishelyzetekre.....	48
5.4 Összefoglalóan a közösség alapú protokollokról.....	53
6. Közösségfejlesztői célok és lehetséges protokoll(ok) közösségeket érintő kritikus helyzetekre.....	55
6.1 Közösségfejlesztői célok (szervezettség, tanulás, felelősség).....	55
6.2 A krízis ellátás sztenderdjeinek értelmezése a közösségi munka területére..	58
6.3 Ismeretek és készségek, amikkel közösségfejlesztői közreműködőként rendelkezni kell.....	65
7. Eredmények, összegzés.....	70

Mellékletek.....	72
<i>1. melléklet: A közösségfejlesztés alapeseteiként értelmezhető hazai kezdeményezéseket összefoglaló bibliográfia</i>	<i>72</i>
<i>2. melléklet: Példa a közösségfejlesztői beavatkozás alapesetére</i>	<i>74</i>
<i>3. melléklet: Példa a közösségfejlesztői szerepkérésre konfliktusban álló közösségben</i>	<i>87</i>
<i>4. melléklet: A közösségszervezés hazai gyakorlatából</i>	<i>92</i>
<i>5. melléklet: A vörösiszap katasztrófa társadalmi hatásainak kritikus elemei.</i>	<i>94</i>
<i>6. melléklet: Kompetenciaváltozás méréséhez használt lengyel sztenderd</i>	<i>97</i>
<i>7. melléklet: Szomszédsági Tanácsok, szerepük és meghatározottságuk</i>	<i>100</i>
Irodalom.....	101

1. Bevezetés

Munkám során a közösségi beavatkozások rejtett dimenzióit kerestem, még-hozzá elakadt, megrekedt, elmérgesedett és/vagy párbeszédképtelen helyzetekben, amelyek maguktól nem, vagy csak nagyon lassan oldód(ná)nak meg.

Sokféle tézissel igazolható, hogy a közösségfejlesztői beavatkozások nem háborgó helyi társadalmak esetén

- gyorsítják a közösségi összefogást, annak folyamatait (Varga A.ésVercseg 1998: 58; Gergely 1991: 22);
- megerősítik, fejlesztik a képességeket, készségeiket (Lakatos 2009: 10)¹ (Gyakorlati útmutató (2005 [1997]): 37-39); (A közösségi munka meghatározása 1991: 5);
- fokozzák és tagolják a társadalmi tőkét (Füzér és tsai 2005: 25-76);
- intézményeket építenek, mely a hosszú távú együttműködések esélyeit kínálják az ott élőknek (Gergely 1991: 6-10);
- növelik a szolidaritást a megismerés révén. (Molnár, Peták és Vercseg 2014: 31-33).

Dolgozatom alapkérdése az, hogy mindez a közösségi együttműködésre irányuló tevékenység és eredmény alkalmazható és igazolható-e más szituációkban, például elmérgesedett, párbeszédképtelen, vagy épp krízishelyzetekben.

Néhány éve tudatosan is foglalkoztat az a kérdés, hogy hogyan lehet fel-nézni a részlegességből, kitégítva személyes és szakmai horizontunkat újraér-telmezni szakmánkat és társadalmi szerepünket az így megnyílt térben?

Ezt az alapvetően szakmai érdeklődésből fakadó kérdést az utóbbi évek társadalompolitikai történései csak felerősítették és megerősítették.

Témaválasztásom egyéni motivációját első sorban két meghatározó terepi tapasztalat adja:

- Saját, közel tizenöt éves, helyi közösségfejlesztői gyakorlatomban helyi fejlesztések során alapesetben is tapasztaltam korlátokat. Ezek gyakran motiváció, perspektíva, idő és felelősségvállalás hiányában, apáti-ában, közönyben is tetten érhetőek voltak. Az érzelmek kiegyensúlyo-zottsága nem sürgeti a cél kijelölést, nem motivál jelentős erőfeszítés-re, így a munka eredményének megélése is kanalizáltabb lehet, a fo-lyamat pedig igényel legalább egy, az ügyben jelentősen elkötelezett helyi embert.
- Egyre több olyan atipikus társadalmi helyzet van, amelyben a közös-ségfejlesztés (mint megközelítés, mint aktív szereplő) nincs határozot-

¹ Lakatos (2009) idézi Adams, Robert-et (2003) tanulmánya 10. oldalán

tan jelen, egyre több olyan ügy van, ahol nem nyilvánvaló a közösségfejlesztő szerepe, a közösségfejlesztés kapcsolódása, mozgástere.

Gyakorló szakemberként, felnőttképzőként, egyetemi oktatóként arra jutottam, hogy át kell gondolni a közösségek jelen idejű kihívásait, a jövőre vonatkozóakat prognosztizálni, vizionálni kell, és elő kell készülni rá, hogy megújultan, rugalmasan tudjunk reagálni új közösségi helyzetekre, megújítva közben a közösségfejlesztés munkamód- és eszköztárát is.

Mindezek alapján vizsgált kérdéseim az alábbiak:

- Fokozható-e a társadalmi beavatkozások hatékonysága a közösségi részvétel eszközeivel krízishelyzetekben?
- Mik a közösségi munka lehetőségei a társadalmi integráció fokozásában/elősegítésében?
- A befogadó társadalom mint „munkafelület” a társadalmi integráció meghatározó szereplője – ez kiindulási pontja, vagy eredménye a közösségfejlesztői beavatkozásoknak?

A téma feldolgozását a társadalmi beavatkozások szakirodalmának áttekintésével kezdem, különös tekintettel annak közösségi vetületére, mely a dolgozat elsődleges értelmezési kerete. A tézis-szintű elméletek és a gyakorlatelemzés mezsgyéjén helyezkednek el a krízisintervenciós stratégiák és protokollok, melyek számbavétele a gyakorlat felől ad keretet dolgozatomnak.

A közösségfejlesztés alapeseti megközelítése mellett a hazai gyakorlati munkák közül választottam néhány atipikusát rövid elemzésre, szűrőként használva a kiválasztáshoz az alábbi szempontokat: az ezredforduló utáni, különböző okokból kiváltott kritikus² helyzetre reagáló, általam – különböző mélységben, de – személyesen is ismert beavatkozások legyenek. A hazai esetek megismerését esetleírásokkal és esettanulmányok elemzésével dolgoztam fel, melyek teljes terjedelmükben a mellékletben olvashatóak.

A dolgozat elkészítésének utolsó szakaszában a szakirodalom és a meglévő szttenderdek elemzését követően, a különböző krízishelyzetekben jelentkező „ellátási”³ réseket kerestem, melyekhez ún. szakmai ajánlásokat fogalmaztam meg a közösségfejlesztés lehetséges szerepvállalására és az azokhoz szükséges feltételekre vonatkozóan.

² természeti csapás, ipari katasztrófa, társadalmi krízis, lokális probléma stb.

³ az egészséges és terhelhető közösségi állapot eléréséhez szükséges

2. A közösségi alapú beavatkozás elmélete

A beavatkozás köznapi értelemben annyit tesz, mint valamely dologba beleszólni, más ügyébe lépni, háborúban valamelyik fél oldalán fegyveresen közbelépni. A beavatkozás általánosítható célja változás elérése, a kialakuló helyzet befolyásolása. A beavatkozás ténye is már felvet számos morális, etikai kérdést úgy, mint a beavatkozások igazolhatóságának a kérdését, a megújulás képességének módosítását (Gergely 2006b: 9-11), a változás gyorsítását (1991: 5-6), a közvetítő szerepét, jelenlétének, befolyásának mértékét, az igazság relevanciájának problematikáját (W.W. Biddle és L.J. Biddle (1988 [1965]): 13)⁴ és a fókuszok időbeli változatosságát, melyek a megnevezés változatosságát is magukkal hozták (Vercseg 2011:15). A számtalan kérdés mellett, melyeket a beavatkozás etikai aspektusai mentén feltehetnénk és fel is kell tennünk, a mérleg másik oldalán megjelennek a nem-cselekvés felelősségének kérdései, mint az elnyomás, a kirekesztés, a fenyegetettség stb. szemlélése, rábízva a kimenetet a fátumra.

2.1 Beavatkozást igénylő helyzetek

Beavatkozási szükséglet akkor keletkezik, amikor az egyén/közösség életébe olyan mértékű, vagy olyan hirtelenségű változás jelentkezik, mellyel önmaga nem, vagy csak nagy veszteségek árán tud megküzdeni, és amikor a kialakult helyzetet önmaga nem tudja kezelni. Ilyenkor az értékek mentésére, a veszteségek mérséklésére, a stabilitás visszaállítására, a nyugalom megteremtésére beavatkozásokra (támogató programokra) lehet szükség.

„A válság a csapáshoz, a bajhoz és a pangáshoz képest szociológiai jellemzőit tekintve eltér mind a váratlanság mértékét (kicsi), mind időtartóját (hosszú), mind a negatív hatás hossza és súlya (hosszú és nagy) szempontjából.” (Sík é.n.)⁵

A **baj** egy kis zavar, valami, ami megakasztja a rutint, ennek kezelésére, megoldására leggyakrabban a bajban lévő személy maga is alkalmas, de társa lehet ebben az a kompetens kör, melyet a család, aközvetlen barátok jelentenek. Ez a személyes problémamegoldás szintje.

⁴ „Mindazok, akik a „közösségfejlesztés” kifejezést használják (nagyon sokan vannak), általában lelkesek, erőteljesen a „közösség” mellett állnak (akármilyen legyen is az) és a „fejlesztés” mellett (mindaddig, amíg az saját céljaik irányába hat).”

⁵www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_15_Sik_Endre_Migracio_szociologiaja_2_Valogatta_es_szerk_Sik_Endre/adatok.html

A **válság** egy rövid időszak, amely után a dolgok megváltoznak és meghatározóan új irányt vesznek. A természeti, vagy gazdasági eredetű válságnak is van társadalmi vetülete, mely időről-időre próbára teszi a közösségek megújulási képességét. Kísérő jelenségről beszélhetünk, melyek időben eltolódva jelentkeznek, kezdetük nem határozható meg egzakt módon, ám minden esetben jelentkezik. Kialakulása érzékelhetően lassúbb, (ki)hatását tekintve tartósabb folyamat. Ezek az állapotok tekinthetők a közösségi munka leggyakoribb beavatkozási területeinek.

Vannak olyan válságjelenségek, amelyeknek kezelésére – méretük és a változás sebessége miatt – nem lehet egyénileg felkészülni. Az ilyen jelenségek – **csapás** (katasztrófa) – megváltoztatják az utána következő életet, s ez a megfigyelők számára sokszor azonnal egyértelmű, maguk az érintettek azonban csak idővel érzékelik.

2.2 A közösségi beavatkozás definíciói és megközelítései a hazai és a nemzetközi szakirodalomban

Mi lehet a beavatkozás kritériuma? Makro, vagy mikroszemponatok szerint is közelíthetünk, lehet a „siker” vagy a „kudar” mércéinél megragadni, de lehet mélyebbre utaló összefüggésre tekinteni, az adott állam, ország, társadalom vagy közösség *megújulási képességét*, vagy annak hiányát helyezve a közép-pontba.

Megújulási képességre való törekvés

Lényeges kérdések ebben a metszetben: „Képes-e a megújulásra saját erőből; képes-e fenntartható fejlődésre a saját erejéből; képes-e a saját problémáit önmaga megoldani? Ha nem, akkor (megfelelő beavatkozás és együttműködés híján) ezek a problémák felhalmozódhatnak és előbb-utóbb külsőleg is feszültségeket, konfliktusokat kelthetnek” (Gergely 2006b:10). Gergely Attila több írásában is firtatja (Gergely 1991; Gergely 2006a), hogy vajon mi kell a megújuláshoz? Politikai síkon például vizsgálható az egyes politikai rendszerek megújulási képessége, amelyben hangsúlyos a súlyok és ellensúlyok rendje, azaz a szerepcsere lehetősége, s az erre való készülség folyamatossága pedig egyensúlyt biztosít. Tanulmányaiban felveti a közösségfejlesztés perspektívájából látható *megújulási ismérvek és indikátorok*, és azok igazolhatóságának kérdését. Megközelítésében erős a nemzetépítési beavatkozások sikerességével vont párhuzamok elemzése, amelyekben igazoltnak látja azon beavatkozások kizárólagos sikerességét, melyek az ott élők *megújulási képességének a helyreállítására* irányultak. Véleménye szerint, ha belülről nem tud megfelelő ellensúlyt képezni egy társadalom, melyek a szerepcseréket és a pozícióváltásokat is biztosítják, akkor azt kívülről kell biztosítani. Ezen megállapításait erősítik a kultúrateremtő képesség jelentőségének azonosítása is.

Álláspontja szerint „minden változás csak ehhez, a kultúrateremtő kapacitás mértékéhez képest gyors vagy lassú, ennek függvényében vezet összeomláshoz vagy felemelkedéshez.” (Gergely 1991: 4)

Változás előidézése

A közösségi beavatkozások teoretikusaként számon tartott Jack Rothman a beavatkozások természetét vizsgálta, megvalósult beavatkozások terveit és tapasztalatait elemezte, hogy közelebb jusson azokhoz a titkos összetevőkhöz, mely igazolják tényét, meghatározzák és befolyásolják eredményességét. Az általa eredetileg 1968-ban bemutatott „három modellt”, „három megközelítést”, miután megélt négy kiadást, 1995-ben újrafogalmazva jelentette meg, mert úgy érezte, hogy a korszellem, a közösségek, a körülmények és szakmák változásai új dilemmákkal szembesítette őt és a közösségi beavatkozásra vállalkozókat. Ez az a tanulmány, amely magyarul is megjelent (Rothman 2001). Ebben Rothman a közösségi szintű gyakorlat formáinak jelölésére a közösségi beavatkozás általános terminusát használta, ezen belül pedig a célirányos közösségi változásokat létrehozó beavatkozások három átfogó jellegűstratégiáját különböztette meg:

- helyi fejlesztés (locality development)
- társadalmi tervezés/szociálpolitika (social planning/policy)
- társadalmi akció (social action)

Rothman azonban már meghatározásuknál is felhívta a figyelmet hiányosságaira, korlátaikra, ezért az átfogó nomenklatúrák mindegyikén belül 12 gyakorlati változót azonosított művében, ld. tanulmányában a közösségi beavatkozás három megközelítése a választott gyakorlati változók alapján, 1.1. táblázatot! (Rothman 2001:23-24)

A letisztultnak látszó kategorizálást több évtized újabbtépelődése követi, többször is javított, átdolgozott kiadás és bővített érvelés. A vívódást műveiben gyakran a fejlődéelmélet képlékeny természetére vezeti vissza, hangsúlyozva emellett a területen dolgozó szakemberek eklektikusságát, személyiségének sokszínűségét, a „gyakorlat bölcsességét”, azaz a terepi munka adta gyakori *ad hoc* helyzeteket. A három jól körvonalazott megközelítés ugyan nem aknázza ki a cselekvés minden szegmensét, dekeretet ad a közösségi beavatkozások természetének megragadásához.

A helyi fejlesztésen például hagyományosan a „közösségi szervezés”-t (*community organization*) tekintették a legátfogóbb fogalomkörnek, amely a gyakorlatban egyre gyakrabban keveredtetta szűkebb hatókörű, radikálisabb megközelítésű közösségszervezéssel (*community organizing*). A keretrendszer megalkotása fogalmi lehatárolást is igényelt, melyet az idő előre haladásával szintén pontosított a szerző, leszögezve, hogy e fogalmakat a gyakorlat természete alkototta meg és befolyásolta, ezért érdemes definíciójukat újra meg újra az aktuális korszellemben értelmezni. (Rothman 2001)

E változat megjelentése után Rothman tovább dolgozott a közösségi beavatkozás modelljeinek korszerűsítésén és egy többdimenziós keretrendszerben, a korábbi hármas modellt megtartva-továbbfejlesztve, a történeti, nyelvi és elemzési finomításokat követően, az alábbiak szerint módosította:

- Tervezési és szakmai irányelvi, adat-vezérelt gyakorlat (Planning and Policy Practice)
- Közösségi kapacitásfejlesztés (Community Capacity Development)
- Társadalmi képviselet, támogatás (Social Advocacy)

E három közösségi beavatkozási modellen belül a gyakorlatnak további 9 (3x3) variánsát ragadta meg.

Mindegyik stratégiavezéreltnek tekinthető, melyben az első (Planning and Policy Practice) a szakszerű, részvétellel támogatott javaslatot tartalmazza, nem nélkülözve a támogatást és képviseletet. Amásodik modell (Community Capacity Development) a kapacitásfejlesztést a tervezésnek is részévé teszi, a fejlesztés előfeltételének tekintve továbbá a kapacitásfejlesztést, mely azután a társadalmi képviseletben, az identitás-munkában és az aktivizmusban jelenik meg. A harmadik (Social Advocacy) munkamódjaiban a tervezés és az irányelvi munka társadalmi reformokat tartalmaz; a társadalmi képviselet és támogatás a szolidaritás fejlesztésén és szervezés révén valósul meg, s mindezek előfeltétele a társadalmi támogatás, mely a társadalmi akcióban realizálódik. (Rothman 2007:11-40)⁶

Részvételi akciókutatás

A beavatkozás határterületeit feszegeti a **részvételi akciókutatás**⁷ (RAK) mint speciális kvalitatív kutatási technika. Az akciókutatás egyre bővülő családja az alkalmazott kutatási megközelítéseknek, módszertanoknak. A részvételi akciókutatás lehetővé teszi, sőt igényli az emberek és a kutatók közötti szoros interakcióját, melyben együtt értelmezik a vizsgált helyzetet, reflektálva az életfeltételekre, közös tudást szerezve mindeközben, melyek lehetővé teszik, hogy a kutatásba vont emberek többet tudjanak önmagukról / környezetükről, lehetővé téve, hogy felkészültebben vegyenek részt az őket és környezetüket érintő kérdések értelmezésében, a szükséges lépések megtervezésében, elősegítve a közös cselekvés lehetőségét.

Az akciókutatások megközelítése nem egységes, célja, eredete, technikája szerint is eltérnek az alkalmazások (Bodorkós 2010:26-30)⁸ alakítva, formál-

⁶http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J125v15n04_02

⁷Participatory Action Research (PAR)

⁸„Részvételi alapú tanulás és cselekvés (participatory learning and action), kooperatív kutatás (cooperative inquiry; Reason, 1994), akciótudomány (action science; Argyris–Schön, 1978), puha rendszer módszertan (soft system methodology, Peckam–Sriskandarajah, 2005; Checkland, 1991), akció-tanulás (action learning; Gelei, 2002), valamint a részvételi akciókutatás (Reason–Bradbury, 2008)”, Bodorkós Barbara hivatkozásai (Bodorkós 2010)

va ezt a fiatal tudományterületet. Közös bennük, hogy a kutatók hosszabb időt töltenek el a közösségben, közvetlen, személyes kapcsolatokat alakítva ki az ott élőkkel, az érintettekkel, melyben az információ szerzés módja is több dimenziót nyer és melyben megjelenik a helyi közösség tagjainak (érintetteknek) a felkészítése a folyamatban való részvételre, a folyamatban tanultak felhasználására. Ez egy közvetlen, interaktív tanulási folyamatként is definiálható. Mindemellett nem elhanyagolható a módszer azon sajátossága, mely a megfigyelői pozícióból a beavatkozási felé mozdítja a kutatót. Míg az akciókutatásoknak általában a tanulás, a kölcsönös tanulás áll a középpontjában, addig a részvételi akciókutatások a döntéshozatali folyamatokra, az abban való széleskörű részvételre, a deliberalizációra helyezik a hangsúlyt. Vannak, akik szerint arészvételi akciókutatás kifejezetten a társadalmi változások előidézése érdekében végzett társadalomkutatás, melyben elsődleges cél olyan tudás és akciók létrejöttének ösztönözése, amelyek közvetlenül hasznosíthatók egy adott közösség számára (Bodorkós 2010).⁹ Ez azt jelenti, hogy a kutatás révén beavatkozás történik a megfigyelt – kutatott környezetbe, s ez a folyamat mindkét – kutató, résztvevő változását eredményezi. Ebben a formában a beavatkozás szándékolt, vállalt, körültekintően kezelve annak „mikéntjét”, mely elősegíti vagy hátráltatja a valamennyi résztvevő oldaláról igényelt nagyfokú (kölcsönös) bizalom kialakulását. Kutatói alapelvei között szerepel a reflexivitás, a demokratikus keretek között való működés, a fenntarthatóságra való törekvés és a lokalitásra való építkezés. (Pataki és Vári 2011)

Érték / erőforrás alapú megközelítés

A beavatkozást meg lehet közelíteni szükséglet vagy érték/erőforrás alapon is. Az első értelemszerűen a közösség szükségleteire, hiányaira, problémáira fókuszál, ún. szolgáltatási környezetet alakítva ki. A második megközelítés olyan tevékenységek fejlesztésén alapul, amelyek az alacsony jövedelmű emberek és közösségeik kapacitására, tudására, képességére, azaz erőforrásaira épít. A szükségletalapú megközelítésben az emberek passzívak, tehetetlenek, gyakran áldozatnak érzik magukat, ellátást igényelnek, energiáikat gyakran a túlélés szolgálatába állítják. Érdeklük, hogy minél sötétebb képet fessenek a helyzetükről – ez biztosíthatja a támogatások folyamatos megújulását és gyakran ezt élük meg valóságként is. Ezzel szemben az értékalapú megközelítések az erőforrásokból, a lehetőségéből indulnak ki. Ezek feltérképezése kritikusan fontos feladat, abban a közösségben, ahol ezek a kapacitások feltérképezésre kerülnek, mindenki a fejlesztési folyamat aktív hozzájárulója, erőforrása lesz. (Sain 2012:15-19)

A lengyel közösségfejlesztői megközelítés még tovább megy és a közösségi beavatkozástól egyenesen az egyéni képességek megismerését és fejlődését

⁹Svensson–Nielsen 2006, Greenwood–Levin, 1998, megállapításaikat hivatkozva Bodorkós Barbara (Bodorkós 2010)

várja el igazolható módon. A képessé tételt¹⁰ a helyi közösség tagjait támogató folyamatnak tekinti, melynek része az egyén saját élete fölötti kontrolljának (vissza / meg)szerzése, valamint a mások befolyásolásának és a másokkal való együttműködés képessége. A ZIPZÁR (Jordan 2016:19-23)¹¹ elv szerint az adott helyi közösséget felépítő elemeket össze kell kapcsolni, majd nyitni a nagyobb közösség felé.

2.3 (Miért) Szükséges a közösségi dimenzió a társadalmi beavatkozásokban?

Egyre gyakrabban észlelhetjük, hogy az emberek eltompultak, közönyössé, passzívvá, érdektelenné, apatikussá váltak a közügyek iránt, hogy a közösségek vezetőkért kiáltanak, miközben függőségben és kiszolgáltatottságban élnek, egyre inkább elveszítve az öntevékenység, a kezdeményező- és cselekvőképesség lehetőségét, a hozzá kapcsolódó készségek kifejlődését. (Péterfi 2006:7-9) Mi ennek az oka és mik a következményei? Joggal vetődik fel a kérdés minden társadalmi kérdéssel foglalkozó szakemberben. A közösségi dimenzió egy köztes terület az egyéni és a társadalmi kihívások között. Sajátos terület, nincsenek megkérdőjelezhetetlen keretei, de mégis azonosítható a jelentősége, főként lokális vetületben, ahol a távoli rokoni lehetőségek mellé érnek a közeli szomszédi kapcsolatok.

Pallai Katalin írásaiban (Pallai 2010:12 és 2012:77-90) az érintettek részvételével történő megoldások eredményességére hívja fel főként önkormányzati vezetők figyelmét, szemben a vezetői tervek egyeztetetlen végrehajtásával. Társadalmi részvételnek csak azokat a folyamatokat nevezi, amelyekben egyértelműen kétirányú kommunikáció alakul ki. A beavatkozások igazolhatóságának szempontjai között a részvétel hangsúlyozása a szerepcserlehetőségének fenntartása mellett, egy újabb fontos feltételt hoz be, a megvalósítás beágyazottságának és a fenntarthatóságnak feltételét a közösségi részvétellel történő tervezésben. (Pallai 2010:12)¹² Ez a gondolat – az érintettek közvetlen részvétele az őket érintő kérdések megvitatásában, a beavatkozás megtervezésében – több európai alapelvhez is kapcsolódik, például a szubszidiaritás, a szabadság, a fenntarthatóság alapelveihez.

¹⁰ empowerment, megerősítés

¹¹ Lengyel betűszó az elvet alkotó öt alappillér lengyel szavainakkezdőbetűiből: kohézió, önbizalom, befolyás, bevonódás, együttműködés.

¹² „Az európai közpolitikák minősége, relevanciája és hatékonysága a közpolitikai folyamat során biztosított széles részvételen múlik. Jobb részvétel nagyobb elfogadottságot biztosít a végeredménynek és azoknak az intézményeknek, amelyek a politika kivitelezői.” Európai Bizottság. Hivatkozta: Dr. Pallai Katalin

A részvétel jelentősége a közösség alapú beavatkozások esetén

„A társadalomelmélet szilárd és örökérvényű elve az a rendkívülien fontos alapelv, amelyet sem megcáfolni, sem megváltoztatni nem lehetséges; ez így szól: amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni – **szubszidiálni** – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat.”

XI. Piusz pápa

Ezt az 1931-es pápai enciklikából származó gondolatot az Európai Unió 1992-ben ratifikált maastrichti alapszerződésben az európai egységesülés és működés egyik alapelvévé emelte. Ez az alapelv teremtett alapot az EU számára, hogy a központi intézményrendszer és a tagállamok hatáskörét egységesen válassza szét, alkalmazva az arányosság elvét. Ennek három meghatározó kritériuma, melyet a beavatkozás előtt mérlegelni szükséges: (1) Vannak-e a tagállamok szintjén nem szabályozható, határokon átnyúló vonatkozások? (2) A nemzeti fellépés vagy annak hiánya ellentétes-e a Szerződés követelményeivel? (3) Az európai szintű fellépés egyértelmű előnyökkel bír-e?

A részvétel egyszerre jog és kötelesség. Ahhoz, hogy ezt gyakorolhassuk és a hozzá kapcsolódó feladatainkat elvégezhessük,erőfeszítésre van szükség mind a magunk, mind a környezet részéről. Tájékozódni kell, véleményt alkotni és cserélni, időt és energiát áldozni, tanulni érte és belőle, konfliktusokat vállalni és kezelni, tudni kell felajánlani és elfogadni, azaz fel kell készülni egy demokratikus életformára, mely állandó interakciók sorozata a minél jobban megértett, elfogadott és cselekvő módon támogatott közösségi megoldások érdekében. Veszélyt jelent erre az aktív tanulásra a képviseleti rendszer, de leginkább annak egyoldalúvá válása, melyben az egyén oly mértékben távolodik el az életét érintő ügyektől, hogy megérkezünk a fejezet első bekezdésében feltett kérdésekig.

A beavatkozás mint közösségi tanulási folyamat

A közösségi beavatkozások elhagyhatatlan területe a képességek és a felelősség változása. A változás az emberrel kezdődik, tudásának, ismereteinek növelésével, másokkal való együttműködés igényének megerősödésével, szerve-

zetségének fokozásával és a mindehhez szükséges türelemmel és kitartással. (Schumacher 1973, 1991[1966])¹³

„A társadalmi tanulás egy folyamat, amely az emberek, csoportok, közösségek cselekvései során valósul meg, párbeszédre és más cselekvési formákra keresztül. A szakember által generált közösségfejlesztés egy átmeneti beavatkozás a közösségek életébe, amely felgyorsítja a változást eredményező folyamatokat azzal, hogy bátorítja, kezdeményezi és szakmailag segíti a cselekvések megvalósulását. (...)

Ahhoz, hogy ezeknek a cselekvéseknek a középpontjában tágabb összefüggések – közösség, részvétel, demokrácia – álljanak, a közösségi folyamatnak szervezettnek és tudatosnak kell lennie.” (Molnár 2015:75-76)

Ha a beavatkozás folyamatát az érintettek és a szakemberek közösen tervezik, ha ennek középpontjában a képességek fejlődése áll, ha az emberekben közben felelősségtudat alakul ki, mely kiterjed környezetükre, ha kötődés alakul ki, ha akarják és tudják képviselni magukat, közösségük érdekeit, akkor elmondhatjuk, hogy a beavatkozás egyben tanulási folyamat is. „Társadalmi tanulás, amelynek során kialakulnak a benne résztvevők új képességei, megtanulják demokratikusan működtetni közösségi csoportjaikat, majd egyre nagyobb teret követelnek maguknak, hogy beleszólhassanak az őket érintő ügyekbe, döntésekbe.” (Molnár uott: 76)

A társadalmi tőke fejlesztése

A társadalmi tőke széles körben elterjedt, bár máig igen vitatott fogalom, a definíciók elemzői (Sík 2012) két nagy problémát azonosítottak a fogalommagyarázatokban. Az egyik, hogy nincs tudományos közmegegyezés a definí-

¹³ „A fejlődés nem a javakkal kezdődik, hanem az emberekkel, *az emberek tanultságával, szervezettségével és fegyelmével*. E három nélkül minden erőforrás rejtett, kiaknázatlan, pusztán lehetőség marad. Léteznek természeti kincsekkel igen gyéren ellátott, mégis virágzó társadalmak, és a háború után bőven volt alkalmunk megfigyelni a láthatatlan tényezők elsőbbségét. Minden olyan ország, amelyben az oktatás, a szervezettség és a fegyelem magas szinten állt, bármilyen feldúlt volt is, „gazdasági csodát” produkált(...) Ez tehát a fejlesztés központi problémája. Ha a szegénység elsődleges oka e három tényező hiányosságaiban rejlik, akkor a szegénység elsősorban ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölésével enyhíthető. Ez az oka annak, miért nem lehet a fejlesztés teremtő aktus, miért nem lehet a fejlesztést rendezni, megvásárolni, átfogóan megtervezni: miért van az, hogy *evolúciós folyamatot igényel*. Az oktatásban nincs „ugrás”, ez egy fokozatos, igencsak megfoghatatlan folyamat. A szervezésben sincs „ugrás”, hanem fokozatos fejlődés, megfelelés a változó körülményeknek. S egész pontosan ugyanez vonatkozik a fegyelemre is. Mindháromnak lépésről lépésre kell kibontakoznia, és *a fejlesztési politika legfontosabb feladata szükségképpen az, hogy meggyorsítsa ezt az evolúciót*. Mindháromnak az egész társadalom, s nem csupán egy elenyésző kisebbség sajátjává kell válnia.” Részlet Ernst F. Schumacher (1966) Afrikai Iroda közgyűlésén mondott beszédéből. 1991KJK. Budapest.

cióban, sokan és sokféleképpen értelmezik, a másik a 'társadalmi' jelző ki-kezdhetősége. Mindezek ellenére mégse lehet megkerülni használatát és elemzését a közösségi lelki egészségre gyakorolt hatásának vizsgálatában.

A társadalmi tőke terminust először Bourdieu és Coleman használta a 80-as években, majd Robert Putnam tette ismertté 1993-ban megjelent munkájában (Putnam 1993) Kutatásaira támaszkodva megállapítja, hogy a társadalmi tőkefokozza a társadalom eredményességét.

Az egymás iránti bizalom, a kölcsönös támogatás, az emberek közötti kapcsolatok, a formális intézményeken (jog) kívül is működő szabályok, közös normák és a viszonyosság – gazdaságilag is – erős közösségeket teremt, ahol a társadalom erőforrásait a közösség együtt birtokolja, és ezek a közösségek képesek az új kihívásokkal való megküzdésre, a megújulásra. Vannak magyarázatok (Sík 2012)¹⁴ melyek szerint a társadalmi tőke segítségével olyan javak teremődnek, amelyeket sem a piac, sem az állam nem tud előállítani. (Sík uott)¹⁵

A tartósság szempontjából (Sík uott)¹⁶ a kapcsolati tőke a többi tőkétől eltérően viselkedik, értéke a használat során nem csupán nem amortizálódik vagy kopik, hanem akár nőhet is, a régebbi, sokszor kipróbált kapcsolatok egyre erősebbé válhatnak valamennyi tulajdonos számára.

Fogalmi nehézséget jelent a tőke-megközelítésekben az individuális és kollektív vonatkozások értelmezése. „A kettő közötti különbség illusztrálására a társas kapcsolatok által nyújtott erőforrások és előnyök/hasznok hat tipikus formáját különböztethetjük meg¹⁷: (1) az információkhoz és a közösségi lét kívánatos formáihoz való hozzáférés; (2) az egyének készítése arra, hogy kockázatos ügyletekbe bonyolódjanak másokkal; (3) támogatás, segítségnyújtás és szolidaritás; (4) a társadalmi kontroll lehetősége, figyelmesség a hálózat más tagjainak sorsa és cselekedetei iránt; (5) a bizalom légköre a hálózatban; (6) általánosan érvényesnek tekintett normák, értékek és morál egy csoporton, szervezeten vagy társadalmon belül.” (Kisfalusi 2013) Ezért se meglepő, hogy a társadalmi tőke kutatások legújabb iránya a hálózati tőkére irányul, mely az általánosan elfogadott társadalmi normák létezésére épít, amelyek a közösség tagjainak viselkedése feletti hatékony kontroll biztosítását jelenti. A hálózati tőkét a kutatók megkülönböztetik a kapcsolati tőkétől, aminek magyarázata, hogy a hálózati tőkét nem birtokolhatják az egyes individuumok, csak az egyének közötti viszonyok rendszerében létezik. Másrészt a hálózati tőke nem közvetlenül, az ilyen típusú tőke létrehozására irányuló szándékos egyéni beruházások útján keletkezik. Egy hálózat vagy közösség

¹⁴Biggart és Castanias (2001) idézi Sík (2012)

¹⁵Robison et al, 2002, idézi Sík (2012)

¹⁶Ostrom, 1999, Nielsen 2003, idézi Sík (2012)

¹⁷Esser, H. (2008): The two Meanings of Social Capital. In Castiglione, D. – Van Deth, J. W. – Wolleb, G. (eds.): The Handbook of Social Capital. Oxford: Oxford University Press, 22–49. munkáját hivatkozva Kisfalusi (2013)

minden tagja egyenlő mértékben részesedik a csoport rendelkezésére álló hálózati tőkéből, előnyeinek élvezetéből nem zárható ki, függetlenül attól, hogy hozzájárult-e létrehozásához vagy sem.

A társadalmi tőkét felosztó gondolatmenetekben a kapcsolati tőke¹⁸ mellett egyre gyakrabban megjelennek úgynevezett társuló tőkefajták, mint a bizalomtőke, vagy a kötelezettségtőke.

Közbizalom fokozása

Putnam (Putnam 2000) nem csak a demokrácia és a társadalmi tőke összefüggéseire mutatott rá, mérőszámokat is rendelt mellé, amit a civil társadalmi aktivitásban ragadott meg:

1. Politikai részvétel, politikai érdeklődés (pl. részvétel a választáson, tisztség betöltése szervezetekben, közérdekű témájú levélírás, aláírásgyűjtés, párttagság)
2. Civil aktivitás (pl. nonprofit szervezetek száma, szervezeti taglétszám, tisztségek betöltése civil szervezetben, összejövetelek gyakorisága.)
3. Vallási alapú szerepvállalás (egyházközösségi tagság, istentiszteletre járás)
4. Munkahelyi kapcsolatok (szakszervezeti tagság, munkakapcsolathoz kötődő barátság, kölcsönös segítségnyújtás valószínűsége)
5. Informális társadalmi kapcsolatok (családi vacsora, baráti kártyaparti, szomszédolás, közös kávézás/sörözés, sport, kultúra)
6. Altruizmus, önkéntesség, filantrópia (önkéntes munka, adakozás, véradás, stb.)
7. Reciprocitás és bizalom (becsületesség, részvételi hajlandóság kérdőíves vizsgálaton, közlekedési szabályok betartása). (Csizmadia 2002:183-193)

Egy 2008-ban elvégzett európai társadalmak összehasonlító reprezentatív vizsgálata (The European Social Survey, EES) során arról kérdezték meg az embereket, hogy mit tartanak kívánatosnak a társadalomban, ahol élnek, s mit a maguk személyes életében. Az eredmények különböző értékosztályokban kerültek megjelenítésre, úgymint: (1) etatizmus, (2) munkahelyi autonómia, (3) szociális bizalom, (4) tolerancia, (5) altruizmus, (6) individualizmus, (7) konformitás.

„A szabadság légkörében felnőtt ember a cselekvő igeragozás paradigmái szerint beszéli el életét, melynek középpontjában mégsem egyszerűen ön maga, hanem az önmagán túli célok állnak, melyekmegvalósításában látja az élet értelmét. Ez a **cselekvő típus**. Az európaiak 38 %-a választott olyan értéke-

¹⁸melyet egyes megközelítésben magán-, míg a társadalmi, vagy a hálózati tőkét kizárólag közjóságnak tekinthetjük (K.E.)

ket, amelyek alapján a cselekvő típusba voltak sorolhatók”. (Csepeli és Prazsák 2011)

„Akik lemondanak a cselekvő élet adta lehetőségekről, akarva-akaratlan a **szenvedő** igeragozás szerint lesznek csak képesek elbeszélni életüket. Ebben az életben is az „én” áll a középpontban, de nem mint okozó, változtató, újító, az életvilágon túlmutató célok megvalósítója, hanem mint gyanakvó, megalázkodó, pusztán reagáló „én”, aki gyanakszik, megalázódik, túri ha bántalmazták, s a nála hatalmasabbak kegyeiért koldulva hízelkedik”.(Csepeli és Prazsák uott)

„...köztes mezőben találhatók azok, akik mindegyik értékosztályt elutasítják. Őket nevezzük **lázadóknak**. Semmiben sem hisznek, mindenben kételkednek. A lázadók határozatlanok, akik hol ide, hol oda csapódnak, attól függően, hogy a cselekvők vagy a szenvedők vannak többségben. A lázadók aránya Európában 25 %”. (Csepeli és Prazsák uott)

Annak a szakmai feltételrendszernek az elemeit keressük, melyben eldöntheti szakmánk, hogy az aktív önkéntes segítő jelenléten túl szükség van-e tudatos közösségfejlesztői beavatkozásra az adott helyzetben, vagy sem. Vajon a jelenlegi szakmai beavatkozási rendszerben van-e kitöltésre váró űr, amely a természeti csapások és katasztrófa-helyzetek esetén az emberek megszervezését, közösségi gondolkodásának erősítését, a saját érdekeiben való tárgyalás és/vagy fellépés képességét segítené kiteljesíteni?

Ha beavatkozásra kerül sor, létrejön (Gergely Attila szavaival) egy „magasabb egység”, amely a beavatkozás célcsoportjából és a beavatkozók csoportjából áll.

Fontos annak a biztosítéka, hogy a beavatkozás nem válik inkább a beavatkozót, mintsem a célcsoportot építő, megújító programmá, ezért is szükséges a beavatkozó önkorlátozása, a célcsoport eredményeinek érdekében: *a beavatkozás nem válhat permanenssé, fontos a részvétel, a kivonulás utáni fenntarthatóság kérdése*; kikerülhetetlen az érintett *lakosságkritikus mértékű részvétele* a folyamatban; a közösség saját szerepének felismerése megújulási képességeinek fejlesztésében és a helyreállítás feladataiban.

A közösségi beavatkozás kritikus mércéje tehát, hogy ne okozzon függőséget, sikeressége addig igazolható, ameddig a megújulási képesség helyreállítását/fejlődését szolgálja.

3. A közösségi alapú beavatkozás stratégiái

„(...)A beavatkozás történetében rendre jelentős módosulások, változások következnek be a beavatkozás irányultságát, a munka hangsúlyait illetően. Társadalmi-kulturális fejlesztés (*socio-cultural development*), közösségi művelődés (*community education*), a szegénység/kirekesztettség elleni küzdelem (*combat poverty/exclusion*), társadalmi/közösségi tervezés (*social/community planning*), társadalmi akció (*social action*), közösségi gazdaságfejlesztés (*community-based economic development*), multikulturális mediáció (*multicultural mediation*), mediáció, civil társadalom fejlesztése (*civil society development*).

„A közösségi beavatkozás szakterületének még a megnevezése is más és más országoként – közösségfejlesztés (*community development*), közösség-szervezés (*community organization*), közösségi szociális munka (*community social work*), közösségi munka (*community work*), társadalmi-kulturális animáció (*animation socioculturelle, sociocultural animation*), sőt vannak országok, ahol nem is, vagy nem szívesen használják a „közösségi” jelzőt, akár mert egyszerűen nincs erre szavuk (svédek), akár mert a szó jelentéstartalma történelmi okok miatt manapság negatív színezetű (németek). (Vercseg 2011: 15)

Mindez megerősíti azt a meggyőződésemet, hogy a közösségfejlesztői beavatkozásoknak megközelítései vannak, nem igaz útja, éppen ezért a közösségi alapú beavatkozás stratégiáit is a különböző megközelítések mentén veszem számba.

3.1 A közösségi beavatkozás megközelítései

Gergely Attila, a közösségi alapú beavatkozások alaposan vizsgálata során, megközelítésbeli eltéréseket keresett, de pont annyi azonosságot is talált. A hazai közösségfejlesztés alapkérdései közé sorolt tanulmányában (Gergely 1991: 68) a közösség aktív és tevékeny részvételére alapozó folyamatokat két szakaszra osztja: (1) Az elsőben kezdeményezünk, hogy mások felszínre, helyzetbe kerüljenek, de munkánk legfontosabb céljaként és egyben eredményeként a csatlakozók (2) szervezetté tételét azonosítja. Véleménye szerint a szervezettség a közös munka minden szintjén növeli a hatékonyságot, legyen az érdekartikuláció, kommunikáció, érdekképviselet vagy konfliktus-kezelés. Az említett tanulmányban bemutatott amerikai esetek példája többek között egy nagyon gyakran észlelt nehézségre is felhívja a figyelmet: „A közösségi akcióra való szervezést azzal a feltevéssel kell kezdeni, hogy van a közösségben döntéshozatalra és annak végrehajtására képes erő... miután azonban ezt azonosítottuk, gyakran az derül ki, hogy éppen azoknak a csoportoknak az

érdekeivel kerülünk szembe, akiknek módjukban áll az ügy kimeneteléről dönteni.” (Gergely 1991:23)

Alison Gilchrist (Vercseg (szerk.) 2005:19-22) a közösségi munkás szerepeket munkafunkcióként határozza meg. A lehetséges szerepváltozatokat öt nagy csoportja sorolja, melyek egyedi jellemzőkkel bírnak és folyamatosan váltják egymást a közösség megerősödésével egy időben. Az adott helyzetben felvett szerepet nagyban befolyásolja a közösségi munkás meggyőződése afelől, mi segíti leginkább a csoportot feladataik elvégzésében. Ezt kiegészítő (uott)¹⁹ szerepet/munkafunkciót választ a közösségi munkás. A öt munkafunkciót az alábbiakban ragadja meg a szerző: (1) szervező, (2) szószóló/képviselő, (3) kihívó/provokátor, (4) fejlesztő és (5) támogató.

Taylor és Roberts (Varsányi 1999: 25-48)²⁰a gyakorlat felől igyekeztek megragadni a közösségi munka megközelítéseinek kiemelkedő szempontjait. Csoportosításukban sokáig tartották magukat a (1) Közösségfejlesztés, (2) Politikai cselekvés megközelítése, pluralizmus és részvétel, (3) Programfejlesztés és koordináció, (4) Tervezés, (5) Közösségi kapcsolattagoláshoz. A gyakorlat alapján alkotott elméleti modellek visszaellenőrzésekor újabb és újabb eltéréseket, átfedéseket tapasztaltak. Ezek értelmezésekor azt a megállapítást tették, hogy tekintet nélkül a követett modellre, a közösségi munkásokat csak stílusbeli különbségek határolják el egymástól, mivel az általuk használt folyamatok és feladatok alaptermészete több hasonlóságot mutatnak, mint különbözőséget. Mégis nagyon érzékenyek a különbségekre, rengeteg árnyalat létezik, melyeket a benne dolgozók érzékenyen kezelnek, míg a külvilág ezekből alig érzékel valamit. A külvilág felé való közlés és megértés érdekében a közösségi gyakorlatokat az alábbi pontokban javasolják átgondolni, bemutatni:

(1) Ügyek és problémák, melyekre reagál, melyeket érint; (2) Szponzorok, résztvevők és célok; (3) A gyakorlat modelljei; (4) Sikerek és kudarcok; (5) Javaslatok.

Peter Baldock (Baldock (1993 [1974]: 123-139) a közösségi beavatkozást a (1) a közösségi csoportok fejlődése; (2) a segítő szakember alapszerepei; (3) a tevékenység kezdeményezője és (4) a tevékenység segítője (háttér szerep és kivonulás) metszetében ragadja meg, kiemelt hangsúlyt adva a helyi csoportok kialakulásának és fejlődésének, mely a beavatkozás szempontjából a fennmaradó alapvető érték. Éppen ezért a folyamatot, legalábbis a folyamat tempóját, irányát, némiképpen alárendeli, azt hangsúlyosan a csoportalakulási folya-

¹⁹ „A közösségfejlesztés arról szól, hogy segítséget nyújtunk az embereknek, hogy együtt érjenek el áhított dolgokat vagy együtt oldják meg az életükben, vagy a helyi közösségben fellépő problémákat. Ideális esetben nem arról van szó, hogy megteszünk dolgokat az emberekért, hanem arról, hogy ők maguk cselekszenek - a mi segítségünkkel.” Gilchrist

²⁰ Samuel H. Taylor-Robert W. Roberts: A gyakorlat elméletének képlékenysége: áttekin-tés. Válogatta és fordította Varsányi Erika

mat fázisaira való tekintettel kell szerinte meghatározni, szükség szerint alakítani. "Egy csoport létének kiindulópontja az, amikor az emberek rájönnek, hogy részesei egy szükségletnek, lehetőségnek vagy problémának. Igen bonyolult folyamat során jutnak el ideig. Amint beindult egy sikeres csoport (vagy nagyobb léptékben egy társadalmi mozgalom vagy forradalom), elég könnyű visszamenőleg kimondani, hogy a szituációból adódóan természetes dolog volt az emberek összefogása és az adott módon való cselekvése. Az igazság viszont az, hogy a legtöbb társadalmi megmozdulás meglepetésként éri az embereket, sokakat még azok közül is, akik az induláskor részt vettek benne." (uott: 123)

Az emberek aktivizálódása mögött nem a nagy eszmék, az elnyomás mértéke, vagy a jogrend tudatos megváltoztatása, a reformigény húzódik meg, hanem az a mellékesnek látszó állapotot, hogy az emberek úgy érzik, a dolgok másik irányba haladnak, mint amerre ők megszokták és ebben apró mulasztások keletkeznek. Ezek az apró(nak látszó) sérelmek jelentik végül a közös cselekvés szükségességének felismerését. Éppen ezért fontos ezek támogatása.

Baldock továbbá kreatív lehetőségeket magában rejtő folyamatnak tekintia közösségi beavatkozást, mely ugyan bizonyos kockázatokkal jár, de új cselekvési minőség létrejöttét ígéri. A munka indulhat laza csoportok továbbbszervezésével, de indulhat az egyének szintjéről, ahol az összehozó munkát a beavatkozónak kell elvégeznie: kezdeményeznie kell, hogy összejöjjenek az emberek, megbeszéljék a közös igényeket és lehetőségeket, hogy azután együtt cselekedhessenek.

Erre számos megközelítést, közösségi kezdeményezési modellt lát Baldock (1993a [1974], 124–126):

- „*Egy modell elfogadtatása.* Lehet például egy cselekvési irányt javasolni a helyi lakosoknak és érvelni mellette (pl. ökológiai körzet kialakítása, biogazdálkodás, falusi turizmus stb.). Ez ellen szól az az etikai kritérium, hogy a közösségfejlesztő, közösségi munkás tartalmilag nem avatkozhat egy közösség életébe, hanem abból bont ki lehetséges megoldásokat, melynek alapjául az ott élők szükségletei szolgálnak. Egyébként is manapság gyanakvással tekintenek a valamilyen modellt elfogadtatni akaró stratégiákra. Mégis, a közösségi munkásnak ma is számos oka lehet arra, hogy el akarjon fogadtatni egy modellt, például egy széles, de specifikus társadalmi mozgalomhoz igyekszik csatlakoztatni a helyieket, amely mozgalom gyorsan növekszik, és még tovább akarja terjesztetni a határait.
- *Nondirektív kezdeményezés.* Igen előnyös lehet, ha a közösségfejlesztő hosszabb ideig, akár évekig is egy helységhez kötődik, és lassan „beépül” a helyi közösségbe, s lépésről lépésre építkező, többéves közösségi folyamatot generál. Ennek a módszernek számos előnye van, különösen a megállapodottabb területeken, ahol bizalmatlanabban fogadják a kívülről jötteket, és csendben elszabotálják az együttműködést,

még akkor is, ha látszólag érdeklődést mutatnak. Hátrányai is vannak azonban, például a közösségfejlesztő ideje és megfizethetősége terén.

- *Az anyagi ösztönzés modellje.* Előfordulhat, hogy egy közösségfejlesztőnek anyagi erőforrások is rendelkezésére állnak, amiket felhasználhat a változtatások beindításához és a közös cselekvésre mozgósításhoz. Ilyen módon igen gyorsan lehet eredményeket elérni, de hátránya is van a módszernek: a tapasztalat azt mutatja, hogy olykor nehezen lehet rávenni a helyi lakosokat a szakember által létrehozott szolgáltatásokért való felelősség vállalására, még akkor is, ha van pénz a költségek fedezésére.
- *A közösségi munkástól eltérő szerep.* Azok a szakemberek, akiknek nem a közösségfejlesztés, közösségi munka a fő feladatuk, megtehetik, hogy alapszerepüket használják fel a helyi lakosokkal való kapcsolatteremtésre és a közös tevékenységbe való bevonásukra.²¹ Ilyenek lehetnek a művelődési házban, ifjúsági házban, teleházban, családsegítő központban dolgozók, a szociális munkások, az ifjúsági klubok vezetői, a szórakoztató rendezvények szervezői, a tanárok és iskolaigazgatók stb. Az effajta megközelítés előnye, hogy eleve magyarázatot ad a közösségi munkás közösségben való jelenlétre, annak okai egyértelműek, és ez átsegítheti őket a közösségi munka kezdeti szakaszán. Feszültség keletkezhet viszont a közösségi munkás szerep és a saját szakmai szerep között.” (összefoglalta Vercseg 2011:147-148)

3.2 A közösségfejlesztői beavatkozás alapesetei

„A közösségfejlesztés oly módon erősíti meg a civil társadalmat, hogy a közösségi cselekvést és a közösségi perspektívákat helyezi előtérbe a társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi irányelvek kialakítása során. A közösségfejlesztés a helyi közösségek képessé tételére törekszik, beleértve a földrajzilag meghatározott, a közös érdekek vagy azonos identitás, illetve a konkrét témák és kezdeményezések alapján szerveződő közösségeket is. A közösségfejlesztés a közösségi csoportokon, szervezeteken és hálózatokon keresztül fejleszti az emberek képességét arra, hogy aktív tagjai legyenek a társadalomnak, valamint felkészíti az intézményeket és az állami, magán- és nem kormányzati szervezeteket arra, hogy párbeszédet alakítsanak ki a lakossággal az őket érintő változások közös meghatározásában és végrehajtásában. A közösségfejlesztés kulcsfontosságú támogatója az aktív és demokratikus társadalmi részvételnek, támogatja a hátrányos helyzetű és kiszolgáltatott helyzetben lévő közösségek autonóm véleménynyilvánítását. Olyan értékrend és alapelvek mentén határozza meg önmagát, mint az emberi jogok, a társadalmi be-

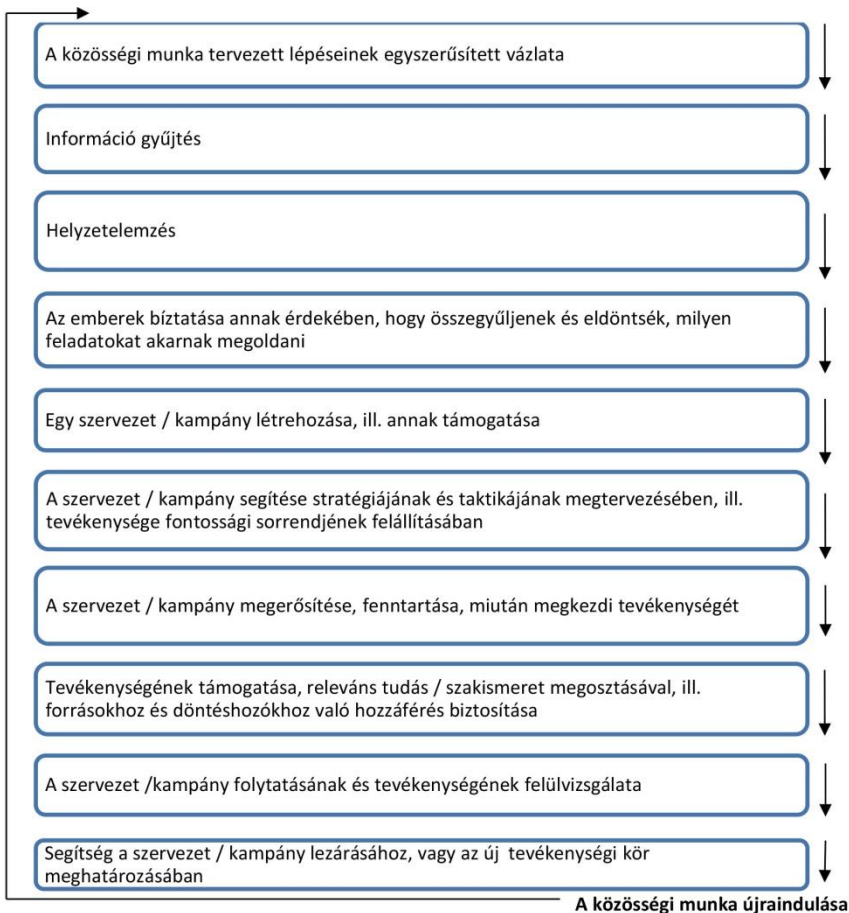
²¹ Lásd még (Vercseg 2011:129-130) a „Fókuszban más alkalmazási területek” című alfejezetet.

vonás, az egyenlőség és a sokszínűség elfogadása, amelyeket meghatározott eszköz- és ismeretrendszeren keresztül érvényesít.”

(Budapesti Nyilatkozat, 2004:1-5)

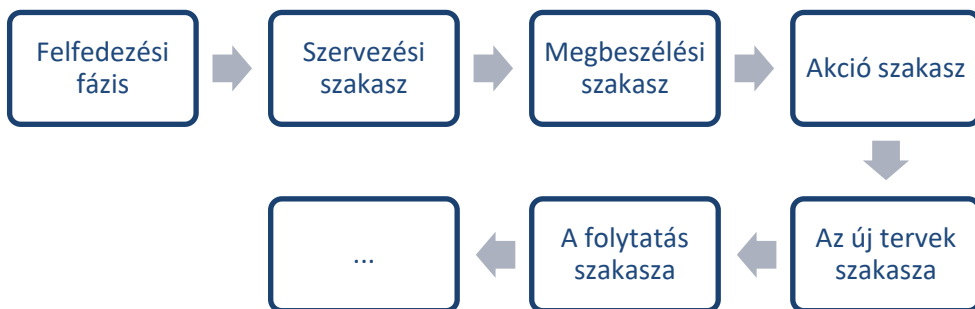
A 2004-es európai konferencia Preambulumából kiemelt rész a közösségfejlesztés kulcsfogalmai között említi a közösségi cselekvést, az arra való képessé tételt, a különböző szereplők felkészítését, az aktív és demokratikus társadalmi részvételt, az autonóm véleménynyilvánítást. Alapelvei között az emberi jogokat, a társadalmi bevonást, az egyenlőséget és a sokszínűséget hangsúlyozza, függetlenül attól, hogy mely definíció, vagy metodikai iskola mentén végzi a tevékenységét. E tevékenységről elmondható, hogy folyamat jellegű, bevonással a részvételre és az öntevékenységre épít.

Ezt a sokszereplős, változatos fókuszú folyamatot legegyszerűbben talán Val Harris (Vercseg (szerk.) 2005:17) ábrájának továbbgondolt változatán tekinthetjük át.

1. ábra: A közösségfejlesztés folyamata

A közösségfejlesztés nem túl hosszú, de annál változékonyabb szakmatörténetében sokan és sokféleképpen próbálták megragadni ezt az együtt élő emberekre irányuló, fejlesztő szándékú tevékenységet. Az idővel alapművé nőtt, két korai esettanulmányt feldolgozó munka (Biddle, William és Loureide J. Biddle (1988 [1965])) hat fázisban írja le az alapfolyamatot, mely ugyan sokféle ágazhat, de máig a törzsét jelentik a közösségfejlesztői beavatkozásoknak.

2. ábra: A közösségfejlesztési folyamat mérföldkövei

Ugyanez a tanulmány határozza meg a lokalitás szereplőit markánsan elkülönülő két csoportként, és a munka tervezését is ezekkel a csoportokkal való együttműködésben végzi. A helyi partnereket (1) nukleuszra (központi mag); és (2) tágabb körre (szélesebb kör) osztja aktivitásuk, aktivizálhatóságuk, valamint a változások iránti elköteleződésük alapján. A külső beavatkozó, a fejlesztő, ha munkája hangsúlyát a „belső magból” való kibontásra helyezi, akkor olyan folyamat mozgatója lesz, mely másokat buzdít arra, hogy újtókká váljanak (újtón a közösségben addig nem használt energiák felszabadítását, ötletek megjelenését és új, addig nem ismert/használt közösségi megoldások megjelenését értve), megágyazva annak a kérdésnek, hogy a tervezés során a célkitűzések, a tartalom vagy időtáv kérdésében túl tudunk-e lépni a hétköznapi, konvencionális gondolkodáson.

A közösségfejlesztői beavatkozás tervezését a gyakorlatból táplálkozó szakszerűség mellett nagyban befolyásolja a beavatkozó(k) személyes meggyőződésének, érdeklődésének iránya. Ez leginkább abban érhető tetten, hogy milyen irányultságú kérdéseket tesz fel magának, társainak. S hogy milyen kérdések foglalkoztatják a közösségfejlesztőt a munka legelején? Gyakran irányul a fejlesztő munka az emberek összehozására adott területen vagy témában, ez esetben a megközelítés is a helyi – alulról építkező – fejlesztés mentén lesz megragadható, hangsúlyos lesz az emberek közötti kapcsolatok erősítése, az ebben kialakuló szinergia felismer(tet)ése, az önsegítő mechanizmusok támogatása.

De lehet harcos is, keresheti a megoldást a közösségen kívül, ha úgy érzi, hogy olyan erősek a korlátozó tényezők, hogy azok felszámolása, vagy az erre tett erőfeszítések nélkül értelmetlen nekikezdeni a munkának.

Gyakran magyarázzuk a közösségfejlesztést a képessé tétel folyamataként. „A képessé tétel úgy is definiálható, mint azok az eszközök (módszerek), melyek segítségével az egyének/csoportok átveszik az irányítást saját életük felett, elérik saját céljaikat, ezáltal válnak képessé önmaguk és mások életkörülményeinek javítása érdekében munkálkodni.” (Lakatos 2009: 4-6).²² Lakatos Kinga e témában írt tanulmányában (uott:68), hivatkozva az angol szakirodalomra, elkülöníti az „enablement” és az „empowerment” fogalmát, különválasztva ezzel egy folyamat két fázisát. Az előbbi kifejezéshez kötve a mi szóhasználatunkban alkalmazott képessé tételt, utóbbi kifejezést az erő felől közelíti, így a folyamatot a hatalommal való felruházásként írja le. A képessé válás során többnyire az egyének maguk ismerik fel saját belső erőforrásait, önbizalmat kapnak, megerősödnek, s eközben képessé válnak saját szükségleteik, vágyaiknak azonosítására, bátorságot nyernek elképzeléseik megvalósítására.

E megközelítés szerint (Lakatos 2010:44) a fejlesztői beavatkozás szintjei az alábbiak szerint építkeznek:

- Kifejezni/kifejteni „saját” nézőpontunkat (individuális szint). Teret és időt kell teremteni a saját történetek, tapasztalatok megosztására másokkal, a „nem vagyok egyedül” érzés annak megélése érdekében, szakvakká kell az igényeket, kérdéseket, vágyakat, ötleteket.
- Megformálni a „mi igazságunkat” (csoport szint). Dialógusok, ütköztetések sorozatában a perspektíva bővítése, közös érdekeket és vállalható munkamódokat kell találni, meg kell tervezni a közös cselekvéseket.
- Nyilvánosságra lépni (közösségi szint). Érdekek artikulációja, képvisellete, a megvalósítás felé tett közös erőfeszítések.

Mindezek után érdemes egy pillantást vetni a közösségfejlesztés elmúlt három évtizedének hazai fókuszaira (Vercseg 2011: 63-130)hisz ezeken át szerveződött, edződött gyakorlata: civil társadalom fejlesztése, lokális közösségi munka, közösségi gazdaságfejlesztés, közösségi tanulás (szocializáció és felnőttképzés), interdiszciplináris együttműködések: vidékfejlesztés, városmegújítás, szociális munka, ifjúságsegítés, közegészségügy. E fókuszok azokra a szükségletekre épülnek, amelyekre reagál, amelyek mentén a közösségfejlesztés definiálja szerepét: a demokratizálódás szükségessége, a közvetítés szükségessége, a megújulási képesség szükségessége, a kulturális változások kihívása és a nemzetek feletti civil társadalom szükségessége. (Vercseg 2011:136-142)

²² Lakatos idézi: Adams, Robert: Social Work and Empowerment. London, 2003, Palgrave Macmillan, p. 8.

A közösségfejlesztés hangsúlyos hazai kezdeményezéseinek bemutatása már sok helyen és módon megtörtént (szakmai folyóiratok, felületek, szakdolgozatok stb.), ezekből válogattam végül egy összefoglalónyi bibliográfiát az 1. mellékletben. A 2. mellékletben egy még nem publikált, 2012-13-as eset leírása kap helyet. Ezek célom szerint háttérrel szolgálnak a dolgozatban „alapesetként” definiált közösségfejlesztői beavatkozások karaktereinek érzékeltetéséhez.

4. Közösségfejlesztői szerepértelmezések kritikus helyzetekben

Ebben a fejezetben olyan közösségfejlesztői helyzeteket, ún. speciális eseteket gyűjtöttem össze, melyek az elmúlt években kihívást jelentettek, vagy új szakmai kérdéseket vetettek fel számomra, ill. az általam ismert szakmai közösség²³ számára. Nem volt nyilvánvaló, milyen beavatkozás segíti/segítené leginkább a közösséget a megküzdésben, a képessé válásban, a tanulásban, a fenntartható új minőségű megoldás megteremtésében. A kritikus helyzet szemléltetéséhez hozott esetek a teljesség igénye nélkül kerülnek bemutatásra, példaként segítve a jelenségek, a felvetett kérdések közelebbi megragadását.²⁴

4.1 Közösségen belüli konfliktussal dolgozni

Székelyföldi kollégáink nem a közösségek hiányára, hanem azok szervezettőségére, a változásokra való felkészültségére, a megújulás képességére helyezték a hangsúlyt, amikor közösségfejlesztő munkára készültek. A munka hatását megragadó hármastagolásuk hamar népszerűvé vált, így szaknyelvünk befogadta a *mocantás*, a *riogatás* és az *áramoltatás* terminológiát. A kezdeti aktivitás okozta lelkesedés és a közösségi munka „kiforrott” állapota között, melyben szabadon áramolhat ötlet, tudás, innováció, konfliktusok, megtorpanások, viták, nyitott és a változásra nem kész emberek egyaránt vannak. Erre a köztes időre az aggodalmak és az aggályok tereként is lehetne tekinteni, ha elfogadjuk, hogy a csoportérés folyamatában a konfliktus egyfajta határérték. A kockázatok, a feladás mérlegelése elkerülhetetlen része a közösségi fejlesztő folyamatnak, így nem megijedni kell tőle, hanem kalkulálni vele. Ezzel együtt vannak láthatóan könnyen kezelhető és vannak nyilvánvalóan külső segítséget igénylő helyzetek. Hogy melyikkel van dolgunk, az a beavatkozó konfliktuskezelő képességei és gyakorlata mellett, a konfliktus természete és időnként nagyobb társadalmi környezete is meghatározza. Erre lehet példa a csoportmunka menetében mindenki által ismert kisebb viták kezelése mellé

²³ Közösségfejlesztők országos, regionális és megyei szakmai szervezetei, valamint helyi közösségfejlesztő egyesületek és csoportok, melyekkel az elmúlt években valamilyen formában együttműködtem, legtöbbször a városrehabilitáció, a szegénység, a közösségi felelősségvállalás és szolidaritás, ill. a közösségi tervezés és együttműködés terén.

²⁴ Az esetek részletesebb, értelmező leírása, vagy az eset kapcsán publikált esettanulmány bemutatása a mellékletben található.

teni a 3. mellékletben ismertetett esetet, melyben a közösségfejlesztő a konfliktus látható és határozott karaktere, valamint az országban akkor uralkodó ellenséges közhangulat ismeretében, ún. terelő szerepet vállalt magára és mediátor szakemberek bekapcsolódását készítette, segítette elő, majd kíséri nyugvópontig a folyamatot.

A megkeresés 2011-ben érkezett egy a megyei Rendőr-főkapitányságon dolgozó pszichológus közvetítésével, aki egy hármass patthelyzetet tapasztalva ajánlotta közösségfejlesztők bevonását. A félelemkeltésre adott rendőrségi válasz, fokozott jelenlét, addigra már mindenkinek terhes volt. A település vezetésének, a helyi lakóknak, a rendőrségnek. De nem volt, aki ezt a kényes – látszólag békés – egyensúlyt megbontsa.

A Közösségfejlesztők Egyesületéhez érkezett megkeresést követően az egyesület szakembere²⁵ felvette a kapcsolatot a rendőrségi pszichológussal, a település polgármesterével, majd rajta keresztül, az ő javaslatára a helyi polgárőr-csoport vezetőjével. A helyzetfeltáró interjúkat követően kirajzolódott, hogy a patthelyzet háttérében egy elmérgesedett települési konfliktus húzódik, amelyet az önkormányzati választásokon alul maradt fél élezett ki, lokalizálva mindehhez a településen élő cigány kisebbséghez tartozókkal szembeni országos feszültséget. A helyzetkép értelmezése kapcsán szervezett *ad hoc*²⁶ szakmai konzultáció során felmerült, megerősítést kapott, hogy a helyzet:

- szakszerű, tervszerű és kötött szabályok mentén zajló beavatkozást igényel, amelyben jól azonosíthatóak és közvetíthetőek a keretek, s amelynek belátható időn belül konkrét – a közösség számára látható – eredménye lesz (lehet);
- a probléma észlelése a helyi lakosok között első sorban érzelmi alapon azonosítható, így megnő a vezetők hozzáállásának súlya, a mérséklő befolyás jelentősége;
- a patthelyzet megszüntetéséhez több meghatározó szereplő²⁷ megegyezésén túl, szükséges egyfajta bizalom, hogy annak végrehajtásáért minden szereplő felelősséget vállal, azért kiáll saját közösségében.

A konzultáció gyakori műfaja közösségi beavatkozások előkészítése, tervezése során is. A véges kapacitások, az összetett, elsőre nehezen értelmezhető helyzetek, a felelős válaszok ritkán engedik meg, hogy egy-egy szakember önállóan döntsön. Ezekben a konzultációkon keresztül egy többdimenziós kép rajzolódik ki a beavatkozó szakemberek előtt, s megszületik egyfajta kollektív felelősség a beavatkozás kísérése mellett. Esetünkben felerősödött további szakemberek bevonásának szükségessége, olyanoké, akik jól értenek a konf-

²⁵ Az ügy közvetítő és követő szakembere én voltam.

²⁶ Értsd: A megszólított Közösségfejlesztők Egyesülete által akkor, az ügy kapcsán elérhető szakembereinek alkalmi, döntés-előkészítő konzultációja.

²⁷ településvezetés, rendőrség, polgárőrség, kisebbségi önkormányzat, meghatározó civil közösségek vezetői és mások

liktusokhoz és ismernek a megbékéléshez, a megegyezéshez vezető utakat. A közösségi konfliktuskezelés nem túl elterjedt hazai gyakorlóiközül, a közösségfejlesztői megkeresésre a Foresee Kutatócsoport²⁸ adott pozitív választ, így új szereplő került a képbe. A közösségfejlesztő a település vezetőjével és a rendőrség képviselőjével tartott előkészítés során közösen tervezte meg a helyzet kezeléséhez szükséges következő lépéseket, melyek mellett mindhárom fél elköteleződött:

- 1) Közösségi mediátorok bevonása, mely legalább 3 fázisból fog állni (egyéni interjúk, közösségi fórum, szerződés a megegyezés érdekében);²⁹
- 2) A visszanyert „nyugalmi állapotot” követően a közösség szereplőinek megerősítése, aszerződésben vállaltak végrehajtásának közösségfejlesztői támogatása;

Az eredményesnek mondható mediációs munka során a konfliktusban érintett felek szinte kivétel nélkül asztalhoz ültek és részt vettek a helyzet megoldásának kialakításában. Megszületett a megbékéléshez elengedhetetlenül szükséges szerződés, melyben a felek kimondták, hogy elkötelezettek a konfliktus felszámolásában és ezért konkrét erőfeszítéseket is tesznek. Ehhez kapcsolódóan rögzítésre kerültek a konfliktus feloldásához, ill. a kiújulás elkerülése érdekében vállalt feladatok és az abban vállalt felelőségek is, mely dokumentumokat a folyamatban részt vevő felek aláírták és nyilvánosságra hozták. Ezt követően a végrehajtás a helyi szereplőkön múlt, de ami a leginkább kényeges: a konfliktus nem eszkalálódott, feloldódott. A folyamatot rövid kísérő munka követte, valamint, másfél év elteltével, egy pontszerű visszacsatolás, mely megerősítette, hogy minden fél fontos fordulópontként azonosította a beavatkozást, mely lehetővé tette, hogy visszanyerve a helyzet feletti kontrollt, maguk folytassák a munkát.

A beavatkozás kapcsán felmerült kérdések:	A beavatkozás kapcsán felmerülhetett volna még kérdésként:
Mit ajánlhat a közösségfejlesztés egy konfliktusban veszélyeztetett település vezetőjének?	Milyen más ajánlatot tehetett volna a közösségfejlesztő a patthelyzetet oldani akaró megkeresőknek?
Ki és milyen kapacitással tud részt venni az eset azonosításában, megértésében, majd a szakmai ajánlat megtételében?	Kapacitás híján hova irányíthatta volna a közösségfejlesztő a rendőrségi pszichológust? Intézményesíthetőek-e ezek a felkereső-kapcsolatok?

²⁸ <http://www.foresee.hu/>

²⁹ A mediátorok belépése új kapcsolatot, új kereteket hozott létre, melyek a mediátorok, az önkormányzat és a rendőrség között kerültek kialakításra, rögzítésre és annak nyomkövetése is e keretek között zajlott.

Ki és milyen felelősséget vállalhat a beavatkozás kapcsán, hogy lehet ebben egyértelmű helyzetet teremteni?	Önkéntes, szakmai ambíció táplálta részvétel híján ki finanszírozná a kényes helyzetek megoldását? Mi van, ha a megoldásra fordítható forrás és a konfliktus generátora épp ugyanaz a szereplő?
Milyen intézményekre, szervezetekre építhet, melyekre számíthat a közösség-fejlesztő a települési munkában?	Értelmezhető-e külön a megbékélés, és az azt követő közösségi megerősítés folyamata? Megelégedhetünk-e a megbékéléssel ilyen, vagy ehhez hasonló esetekben?

1. táblázat: A beavatkozás kérdései (konfliktusban álló közösség)

4.2 Kisebbségben, a társadalom perifériáján élőkkel dolgozni

A közösségfejlesztés elemi és általános tapasztalata, hogy lokális közösségi munka megszólításaira nehezen, vagy egyáltalán nem reagálnak a közösség peremén élők. Mindegy, milyen okból kerültek ebbe a helyzetbe – kor, lakóhely, származás, képességek, életvitel, élethelyzet stb. –, a közösség egészét érintő kérdésekre periferikusan reagálnak. Ezt felerősíti, hogy ezeket az embereket gyakran kritizálja, vagy egyenesen kiközösíti közvetlen környezete. Ha közösségfejlesztés szembe akar nézni a társadalmi kirekesztés problémájával helyi szinten, akkor számolnia kell az e helyzet oldásához szükséges plusz energiákkal, melyek legfőképpen az érintett felek differenciált közelítéséhez, majd szükségeselek. *„A közösségi ügyekben való részvétel hatására (...) megdőlhettek azok a negatív sztereotípiák, amelyeket kívülállók gondolhatnak e közösségekről, és ezzel pozitív folyamat veszi kezdetét”.* (Henderson 2007:25) Ha nem is ilyen egyszerűen, de az előítéletesség lebontásában a legnagyobb szerepet a megismerés játssza, a megismerés leghatékonyabb módszere pedig a közös cselekvés.

A közösségfejlesztés nem első sorban a megköttő (összekötő), hanem inkább az áthidaló és az összekapcsoló társadalmi tőkét akarja erősíteni a peremhelyzetben élők esetében, mert a társadalomhoz tartozás, az integráció csak ezek révén jöhet létre. Ez esetben a munkaelengedhetetlen része az elkülönülő, közömbös, vagy esetenként ellenséges társadalmi csoportok közötti kapcsolat elősegítése, mely egymás megismerését, megértését és elfogadását célozza. E nem könnyű, a bukkanóktól, elakadásoktól, konfliktusoktól sem mentes folyamat kitüntetett szakasza, amikor a közösség tagjai a befogadást (elfogadást) közös ügynek tekintik, gondolkodnak, vitatkoznak róla, hogy a megegyezés után közösen dolgozzanak a kívánt kapcsolati állapot elérésén.

A peremhelyzet két aspektusát érintem példáimban, az egyik a szegénységben, mélyszegénységben élőkkel végzett közösségi munkára, a másik a szociálisintézményi férőhely-kiváltás első hazai példái kapcsán kialakult helyzet közösségfejlesztői vonatkozásaira reflektál.

Szegénység, mélyszegénység

„A mélyszegénység ügyét a helyi közösség ügyévé kell tenni... Konkrétan nem jelöltünk meg családokat, akiket úgy mond be akartunk vonni a programba, a mi elvi megközelítésünk az, hogy a teljes településsel dolgozunk, ugyanis a fő cél az, hogy a mélyszegénység ügyét a helyi közösség ügyévé kell tenni. A kommunikációt, az együttműködést az egész közösségen belül, tehát azok között is, akik nem élnek mélyszegénységben, és a mélyszegények között egyaránt beindítjuk, persze a mélyszegénységben élőkre fókuszálva.” (Molnár, Peták és Vercseg 2014:13)³⁰

Sok példát lehetne hozni a szegénység és az azt körülvevő társadalmi megítélés és támogatás kérdése kapcsán. A közösségfejlesztés két meghatározó szakmai megközelítése e témában a hazai settlement³¹ mozgalom és az ennek a szakmai tapasztalatait is integráló „Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért”³² elnevezésű program. Az első egy komplex szomszédsági segítő intézmény, módszertani központ szervezését helyezte a fókuszba, az utóbbi pedig, az országos módszertani támogató központ mellett, 25 kistérség települési együttműködését a szegénység mélyülése ellen. Ezek közül egy, az Abaúj-Hegyközi kistérségben, Magyarország északkeleti részén, 24, mondhatni aprófalvas jellegű települést érintve valósult meg, egymegyei közösségfejlesztő szervezet³³ generálása révén.

A kezdetekkor kitűzött cél szerint a szükségben és az annak határán élők öngyógyító csoportokat alakítanak, majd közösségi szolgáltatásokat szerveznek, kiegészítve a meglévő, ám foghíjas szociális ellátást, mindeközben kreatív, alkotó feladatokat végezve, és megerősítő kapcsolatokat építve, nem burkolt célként megjelölve: a program során, a helyi szakemberekkel együttműködve, e helyi közösségek képessé válnak egy következő forrás lehívására, s abból komplex, közösségi alapú szakmai program megvalósítására, már külső szereplő nélkül.

Tekintettel az országos és különösen az észak-abaúji társadalmi tendenciákra az elszigetelődéssel és elszegényedéssel járó társult hátrányokra, meg kellett vizsgálni, hogy mi dolga egy megyei közösségfejlesztő szervezetnek a térség kirívó problémáival? Olyanokkal, mint például az elszegényedés, vagy a szegénység mélyülése; a korai iskolaelhagyás; a piacképtelen szakmájú, vagy

³⁰ A szerzők Kóródi Miklóst, a program szakmai vezetőjét idézik.

³¹ A settlement egy olyan közösségi szolgáltató intézmény, mely egyszerre több célt valósít meg. Hozzájárul a helyi közösségek fejlődéséhez, fejlesztéséhez, teret nyújt szabadidős tevékenységekhez, segíti a szociális problémák megoldását, információt nyújt és segíti a különböző emberek, csoportok és közösségek közötti kommunikációt.

³² TÁMOP 5.1.3-09/1-200930002 országos program, valamint a TÁMOP 5.1.3-09/2-2010-0015 helyi projektek

³³ Dialóg a közösségekért Egyesület, TESZE - Tegyük Együtt a Szegénységben Élőkért (TÁMOP-5.1.3-09/2-2010-0010)

képzetlen lakosság; a kisgyermekkorai tanulási nehézségek, mindezek halmozódása, majd lefölözése – azaz a mobilis népesség területelhagyása –, a kilátástalanság koncentrációja stb.

A szegénység ellen kialakított hazai közösségfejlesztői gyakorlatunkról elmondható, hogy nem túl széles skálán mozgunk, különösen alulról szervezett kezdeményezések terén nem. A közösségek fejlesztése során olyan folyamatok indulnak, ahol az emberek helyi szintű igényeire, változást generáló kezdeményezéseire építünk, fejlesztve a cselekvőkészséget. Gyakori, hogy csak az első kezdeményező lépéseket szükséges támogatni, hogy egyáltalán elinduljon valami, vagy csak azt lehet.

Ez a projekt is alapvetően ebből indult ki beavatkozási lépéseinek tervezésekor:

- 1) Előzetes helyzetfeltárás a közösségi felmérés módszerével a közösségi alapú fejlesztő munka mellett elkötelezett helyi civil szervezetek közreműködésével.
- 2) Hangsúlyt kapott a közösségi felmérések során felszínre került szükségletekre, problémákra reagáló konzorcium felállítása, hiszen látható volt, hogy jellemzően hiányoznak a településekről a közösségi szociális szolgáltatások. Így a több éve együttműködő Dialóg Egyesület³⁴ és FÉSZAK³⁵ által biztosított közösségfejlesztési láb mellett az Abaúj-Hegyközi Gyermekjóléti és Szociális Alapszolgáltatási Körzet intézményeinek szerepvállalásában szervezeten jelent meg a szociális szakmai tudás.
- 3) A munka szakmai tervezésekor egyértelmű helyet kapott a településisettlement házak és szolgáltatások szervezése; településen belüli és települések közötti közösségfejlesztői műhelyek szervezése; innovációs műhely létrehozása a tehetősek és tenni akarók együttműködésének támogatása érdekében; bátorító képzések szervezése laikusoknak, elsősorban szemléletformáló, példabővítő szakmai, valamint ismeretbővítő tartalommal; ezek mellett látó-utak, konferenciák szervezése, informatikai felületek, kiadvány, film létrehozása stb. a láthatóvá és megoszthatóvá tétel érdekében.
- 4) Meggyőződés volt, hogy minden településen lesznek olyan közösségi cselekvések, produktumok, melyek elmozdíthatóak közösségi vállalkozások irányába, s ehhez két és fél év elegendő idő lesz. Dilemmát kezdetben csak a közösségfejlesztői folyamat vs. foglalkoztatás közösségi vállalkozással eltérő dinamikája jelentett.
- 5) Jelentős szakmai kihívásnak látszott a mélyszegénységben élők bevonása, melyre a beavatkozás minden szakaszában külön gondot kell

³⁴ <http://www.dialogegyesulet.hu/>

³⁵ FOGADÓ – Észak-Abaúji Közösségfejlesztők Köre Egyesület

fordítani, erre többrétű és felcserélhető sorrendű stratégia született és került alkalmazásra.

- 6) Másik ilyen jelentős hatású és sok figyelmet érdemlő szereplőként a közvetlen helyi környezet került azonosításra, azaz az integrációban befogadóként megjelenő közeg.

A közösségfejlesztő munka egyfajta kölcsönhatás, amelyben az együttműködés során minden szereplőnek adnia és kapnia is kell. Végső célja a helyben élő emberek hatalommal való felruházása, képessé tételük, s az ehhez vezető út gyakran az intézményeken keresztül, vagy azok aktivizálása mentén vezet.

A vívmányok megőrzése, a változások folytatása a közösségi alapú fejlesztési programokban is nagymértékben múlik azon, mennyire lesznek elkötelezettek és együttműködők a helyi lakosok, az intézmények és a szakemberek.

Az abaúji példa kapcsán elmondható, hogy ez a valamivel több, mint két és fél éves munka sok tekintetben nem a sztenderdet hozta. A mélyszegénységben élők nyitottsága és aktivitása mellett nem valósult meg maradéktalanul a settlement intézmények és szolgáltatások integritása. A humán szakemberek még a szervezett programokban se voltak igazán megszólíthatóak, azon kívül pedig egyáltalán nem voltak jelen. Ez a változások fenntarthatóságának kockázatát veti fel. Még ha a külső erőforrások idővel kivonulnak a területről, az új kihívást jelent a helyi szereplőknek. Megmérettetik, hogy valójában mennyire fejlődtek a helyi kapacitások és ezek mennyire érhetőek el a közösség számára.

A közösségi szintű beavatkozások igazi eredménye időben eltolva (hatásként) azonosíthatók, eredményei gyakran nem nyilvánvalóan a rendszerből fakadnak, hanem egy rátermett, jó személyiségű vezetőnek köszönhetőek, aki jó helyi klímát teremt, de a rendszerszintű eredmények hiányában sokszor csak szigeteket hozhat létre, csekély mértékben hordozva a megismételhetőség esélyét.

Intézményi férőhelykiváltás

A másik közelmúltbeli példát, a peremhelyzetben élők közösségi befogadásának kihívásai kapcsán, a fogyatékkal élők bentlakásos nagyintézményeinek kitagolása adja, pontosabban annak első, kísérleti szakaszának tapasztalatai. A jól felkészített lakókat, a körütekintően kialakított otthonokat és a szemléletformáló szakembereket majd minden esetben rideg, elutasító, esetenként ellenséges települési közeg fogadta.³⁶ Ezek rendre leküzdhetőek voltak, de sok energiát igényeltek, elterelve a figyelmet a kezdeményezés lényegi kérdéseiről.

³⁶ Közmeghallgatások a beköltözés ellen (Bélapátfalva:2012.08.16, Szilvásvárad: 2013.09.09); aláírásgyűjtések, elutasító önkormányzati határozatok (Bélapátfalva: 102/2012.(VIII.24.), testületi közlemények (Szilvásvárad: 2013.09.09)

Ez a helyzet az építkező, fejlesztő pozícióból védekező szerepbe toltta a kezdeményezőket, a megállapodás és a megbékélés helyett az erő és a jog alkalmazásával. Az ellenállás és az arra adott válaszlépések az ügy konkrét eredménye szempontjából nyertes, de a kapcsolatépítés és befogadás megágyazása szempontjából mindenképpen vesztes helyzetet teremtettek.

Az intézeti gondozást felváltó közösségbe integrált gondozási forma tárgyalásakor a nemzetközi irányelvek szerint legalább három tényezőt³⁷ érdemes vizsgálni. Témánk szempontjából a közösségi befogadás és részvétel támogatását emelem most ki. Itt gondolni kell az informális módon szerveződött, bizalmi alapú kapcsolati hálóra, mely atelepülési kapcsolatokból fonható, és vagy támogatja az érintettek önálló életvitelét, vagy tartózkodikattól. A szomszédságban rejlő lehetőségek, a barátságok, az érdekcsoportok kialakítása által, valamint az ezek körében kialakuló önkéntesség és a helyben fellelhető tapasztalati támogatáson keresztül a helyi lakosok nagyon fontos szerepet töltenek be a közösségi befogadás elősegítésében. Az akadályozottság pedig épp az egyének és az őket körülvevő környezeti tényezők kölcsönhatásában keletkezik, melynek nehezítettsége meghatározza a társadalomban való részvétel korlátozottságát. A közösségfejlesztés módszertanából adódóan a férőhelykiváltás középpontjába az akadályozottság ténye kerül az érintett emberek közösségben való részvételének, szerepvállalásának meghatározójaként. Az akadályok csökkentése (kapcsolat, kommunikáció, védett tér, közös cselekvés stb.) fordított arányban áll a befogadás esélyével, ezt kell tudatosan, szervezeten és szakszerűen támogatni, hiszen „(...) az intézmény nem független társadalmi környezetétől, s bár fő feladata a törvények betartásával nyújtott szakszerű szolgáltatás, szabad mozgástereit a közegével való rugalmasabb, empatikusabb működés kialakítására, és a többi intézménnyel való rendszeres együttműködésre kellene kitöltenie”. (Vercseg 2011:92)

Az akadályozottsággal élők települési befogadását segítő közvetlen hazai közösségfejlesztői tapasztalatokkal még nem rendelkezünk. A szerepvállalás kérdését az első kísérletek lakossági feszülései, valamint a második kör tervezése során felmerült szakmai kérdések vetették fel, melyre szakmaközi és közösségfejlesztői műhelyet is szerveztünk a helyzet pontosabb megismerése, a lehetséges szakmai támogatások átgondolása, partnerségi és eljárásbeli javaslatok kidolgozása érdekében. És persze szándékaink szerint előkészítve a gyakorlatban való együttműködés lehetőségét.

³⁷ A lakók és a gondozók szemléletformálódási szükséglete, az „intézeti kultúrából” fakadó hibák átörökítésének elkerülése; a közösségi befogadás és részvétel támogatása.

A beavatkozás kapcsán felmerült kérdések:	A beavatkozás kapcsán felmerülhetett volna még kérdésként:
Hogyan fejleszthető a kezdeményező készség szegénységben élők esetében, amikor az alapvető szükségleteik kielégítése sem megoldott, és a nélkülözések során mentálisan is kifáradnak?	A befogadó helyi közösség, az integrációs munka szükséges kiindulási pontjának, vagy eredményének tekinthető?
Mennyiben kell a „türelmes” közösségfejlesztés mentén haladva kivárni, hogy a közösség termelje ki a folyamat során magából a fenntartás felé a továbblépés lehetőségeit? Vagy projektszerű sajátoságként eredmény lehet-e, hogy a szakemberek a vezetőkkel a kezdetektől gondolkodnak róla, előkészítve a célcsoport tagjainak bekapcsolódását egy későbbi szakaszban?	Mekkora és kikből áll az a kritikus számú résztvevői kör, amely esetén elkerülhetjük az elszigetelődés veszélyét?
Hogyan válhatnak az akadályozottsággal élő ellátottak állampolgárokká? Mi ebben a közösségfejlesztés szerepe?	Milyen akadályozó/segítő tényezők vannak a fogyatékossgal élő személyek közösségi részvételének támogatása terén? Milyen közösségfejlesztői szerepek jelennek meg a befogadás elősegítésében?
Hogyan előzhető meg az idegenséggel szembeni drasztikus elítélteesség, és az azzal párosuló elutasítás?	Mi motiválhat egy települést, hogy nyitott legyen tőlük bármiben eltérő új lakók befogadására?

2. táblázat: A beavatkozás kérdései (peremhelyzetben élők)

4.3 Közösségi munka elnyomottakkal, megfosztottakkal

Elnyomás az egyén, a csoport és a társadalom szintjén is jelentkezhet. Érheti közvetlenül az egyént, de gyakorolhatja egyik csoport a másikra, vagy megjelenhet rendszerszerűen egész társadalmi csoporto(ka)t hátrányosan érintve.

A kétezres évek közepétől hazánkban is egyre inkább erősödnek a társadalom egyes csoportjai közötti élet-lehetőségek közötti különbségek, nő az olló szegények és gazdagok, lehetőségekkel rendelkezők és ellehetetlenülők között. Ezzel párhuzamosan – szerencsére – nő azon (szak)emberek száma is, akik ez ellen egyre tudatosabban, szervezettebben és felkészültebben fel akarnak lépni. E mozgások és a 2011-ben világméretűvé duzzadó Occupy-mozgalom³⁸ aktivizáló hatása is hozzájárult a közösség-szervezés mint közös-

³⁸ „A kitekintés, a világra nyitottság már tapinthatóan jelen van a magyar közéletben is. Ezt igazolták a globális mozgalom 1500-tól pár tucat főt mozgósító magyar demonstrációi, amelyek létrejöttében a 2011-es spanyol események a meghatározóak. Az Indignados (Felháborodottak) és Democracia Real YA (Valódi demokráciát most!) inspirálta nem csak a magyarokat, hanem az amerikai és angol OCCUPY (Foglald el!) mozgalmakat is. A ma-

ségi alapú beavatkozás hazaiértelmezéséhez és szakmai jelenlétének megerősítéséhez.

A téma első, magyar nyelvű szöveggyűjteménye *„A közösség szervezést a kapcsolatok szervezésének, az ügyek azonosításának, a meghatározott ügyek körüli mozgósításnak és egy hosszú életű demokratikus szervezet felépítésének a folyamataként határozza meg.”* (Sebály és Vojtonovszki (szerk.) 2016: 15)³⁹. Ebből következően a közösség szervezőt az ilyen csoportok megalakulását segítő, vagy létezésüket támogató szakemberként definiálja, aki maga is a képviselt értékek és morál szellemében dolgozik. *„Ha egy csoport nem valósítja meg a számára fontos társadalmi értékeket „kicsiben”, saját működése során, akkor hiába küzd egy igazságosabb társadalomért, csak a létező egyenlőtlenségeket lesz képes újratermelni”* (uott:18)

A legfontosabb 5 alapelv, mely meghatározza a közösség szervező munkáját:⁴⁰

- 1) Egyensúly teremtése. Képesé kell tenni és fel kell hatalmazni az embereket, fel kell készíteni a vezetőket.
- 2) Szervezetépítés. Össze kell szervezni az egyéni érdekeket a hatékonyabb fellépés érdekében.
- 3) Meg kell nyerni az ügyet! Fokozatosan, de sikerről-sikerre kell haladni a végső győzelem felé.
- 4) Változtasson az igazságtalan társadalmi intézményeken.
- 5) Demokratikus értékeket erősítsen.

Ehhez a témához nem rendeltem esettanulmányt, aminek legfőbb oka, hogy a szakterület a hazai öndefiniálás és identitásalkotás dinamikus időszakát éli, melyben sok még a nyitott kérdés, viszont az ilyen irányú beavatkozás lehetőségének említése mellett se mennék el szó nélkül. Publikált példái még leginkább nemzetközi tapasztalatokat dolgoznak fel, de a hazai beavatkozások téma és területválasztásai⁴¹ valamint első sikerei (Sebály Bernadett

gyar *“Valódi demokráciát most – Foglald el”* mozgalom, a globális mozgalomhoz hasonlóan, alapvetően kérdőjelezi meg azt a domináns civilizációs és politikai alapot, amelyen az ún. nyugati kultúra jelenleg működik. Demokrácia-elképzelésük nagyban különbözik a jelenlegi gyakorlattól: centralizált, képviseleti demokrácia helyett a lokális szintek bevonásában, a részvételi, deliberative demokráciában bíznak.” (Varga M. és Vercseg 2010)

³⁹ Sebály Bernadett (2016) bevezetőjében hivatkozta Stall S.-Stoecker R.-t.

⁴⁰ A *„Mit kereshetnek közösségfejlesztők a közösség szervezés körül?”* szakmai képzés anyagai alapján, KÖFE-CKA, Dobogókő, 2016. május 21-22.

⁴¹ 2016-17-ben főállású közösség szervezőt foglalkoztató projektek Magyarországon: *“Lépünk, hogy léphessenek!”* Egyesület (Érd), A Város Mindenkié (Bp.), A Város Mindenkié Pécs, Életfa Segítő Szolgálat Egyesület (Debrecen), Eleven Emlékmű Szentendre, Kispesti Aranyház (Bp.), Közmunkás Mozgalom a Jövőért (Bp.), Mátészalkaleaks (Mátészalka), Mozaik Közhasznú Egyesület az Autizmussal Élő Emberekért (Dunaharaszti), Opera Közhasznú Kulturális Egyesület (Debrecen), Összefogás a Búdi Romákért Tiszavasvári Egyesület

(szerk.) (2017)⁴² már mutatják a közösségszervezés hazaitalajfogsát, szakmai elképzeléseinek körvonalát. Beavatkozási protokolljában erős a kapcsolatorientáltság, a szisztematikusság és a megnyerhetőség szem előtt tartása.

Problémák helyett ügyekre fókuszálnak, azaz az embereket zavaró, nagy, formátlan, kezelhetetlen, állami eszközzel se megragadható negatív helyzetek helyett kisebb, megfoghatóbb, célként kitűzhető pozitív változásokra koncentrálnak. Nem az egészre kell támadni, hanem fontos pontokon kell éket ütni, mely visszahat az egészre. Ennek lépéseit három kritikus pontban ragadják meg:

- 1) Problémákból ügyek!
- 2) El kell dönteni jó-e az ügy, melyik ügy jó? Azaz melyik megnyerhető?⁴³
- 3) Kapacitás (akkora ügyet kell választani, amennyi embert mozgósítani tud)⁴⁴

A közösségszervezésnek is kiemelt módszertani eleme az interjú, mely több lépcsős, lehet (i) kapcsolatépítő, (ii) agitációs, vagy (iii) toborzó jellegű, az eredményekből a mozgósításhoz is használható adatbázist épít. Célja egy demokratikus, rugalmasan növelhető kör felépítése az érdeksérelmi ügy(ek) köré.

Végül megragadom annak lehetőségét, hogy pár sor erejéig kitérjek a közösségfejlesztés vs közösségszervezés napjainkban újra hangsúlyt kapott dichotómiájára. Nem adnék igazolást annak, hogy a szelíd belső erőkre támaszkodó fejlesztő munka, valamint a körülmények megváltoztatására irányuló erőszervező munka egymástól függetlenül, tisztán létező lehetőségek, de annak se, hogy ezek terepenként, adott időben felcserélhetőek. Azt viszont igazolhatónak látom, hogy egy közösségi alapú fejlesztő szakembernek, vagy épp egy többszereplős teamnek szükséges, hogy mindkét úthoz képessége és felké-

let (Tiszavasvári), Szegedi LMBT Közösségért Csoport, Szentistvántelepi Cserkész Alapítvány (Budakalász), Város és Folyó Egyesület / Maradjanak a FÁK a Rómain! (Bp.), XXI. Századi Roma Nők Országos Egyesülete (Nyíregyháza), Szilas Szociális Egyesület, (Bódvaszilás) A falu mindenkié, Nők Összefogása Pécsbányáért, Közösségi Akciócsoport Nyírbátor, Magyar Szegénységellenes Alapítvány / Nógrád Megyei Közmunkások Érdekvédelmi Csoportja, Hajdúhadházi Fiatalok, Regina Alapítvány, Dialóg Egyesület (Miskolc), Eleven Emlékmű – Gyál, Parádi Idegenforgalmi és Kulturális Egyesület, Formáljuk a Jövőt (Careamic) önkéntes csoport, „Verőcei Ötletelők”. Finanszírozók: Ökotárs (12 fő), OSIFE (15 fő), szakmai támogató: Civil Kollégium Alapítvány

⁴²http://www.cka.hu/wp-content/uploads/2017/04/SzervezzEsSzervezodj_final_corr.pdf

Szövegeikkel hozzájárultak: Bálint Mónika, Giczey Péter, Horváth-Kertész Balázs, Kiss Anna, Konkoly-Thege Júlia, Kovács Tímea Éva, Lintényi Levente, Molnár Ágnes, Peták Péter, Sebály Bernadett, Szabó Zita, Varga Máté

⁴³ A hazai gyakorlatban alkalmazott „Milyen ügyet választottál?” kontroll kérdéssor – „Problémákból ügy” a 4a mellékletben található

⁴⁴ A hazai gyakorlatban alkalmazott „Kampánytervező tábla” a 4b mellékletben található

szüksége legyen, s a beavatkozás tervezésénél nem a kizárólagosságnak, hanem a várható szakmai eredmények mérlegelésének kell döntőnek lennie.

4.4 Közösségi munka radikális mértékű válságokban

Radikálisnak tekinthetünk egy változást, ha túl gyors, vagy ha túl nagy ahhoz képest, amit az általa érintettek kezelni tudnak. Azaz a veszélyeztető szükségállapot annyira kiterjedt, hogy csak különleges helyi, vagy azon is túlmutató külső segítséggel megvalósuló intézkedésekkel kezelhető. Beállta gyors, lecsengése elnyúló.

Más terminológia szerint ez a katasztrófák területe, melyek forrása többféle lehet – természeti, társadalmi, azon belül is lehet kifejezetten gazdasági jellegű –, s melyek közül gyakoriságát tekintve legtöbbször természet erejével találkozunk.

Köztes eseménynek tekinthető a 2010-ben bekövetkezett ún. civilizációs katasztrófa (vagy ipari katasztrófa) az ajkai kistérségben (Kolontár, Devecser, Somlóvásárhely), melynek történéseiről részletesebben az 5. mellékletben írok.

A hihetetlen erejű vörösiszap-ár áldozatai annyi segítséget kaptak, amennyit általában az árvizek, a földcsuszamlások által sújtott települések, térségek kapnak, a közösségi részvétel lehetőségeivel itt sem számoltak. Mégis: sokkoló ereje, a megjelenés addig ismeretlen forma, a felocsúdást követően több újszerű kezdeményezést indított, tapasztalatot azonosított, melyekkel közösségi szempontból is érdemes volt foglalkozni. A sokk bénít, így sokan információ és kapcsolatok nélkül, gyakran rokonok és szállások elszigeteltségében, amédiaközvetítésre hagyatkozva várták, hogy történjen valami. Az életmentő beavatkozásokat követő protokoll ez esetben sem tért el a bevált gyakorlattól, holott a csapás jellege sok tekintetben hordozott, mindenki számára ismeretlen, új elemet (a vörös-iszap fiziológiai természete, az ipari veszélyeztetettség elhárításának és a rehabilitáció várható menetének bizonytalansága; nagykiterjedésű, veszélyes anyaggal való bánásmódszab.) A segítség-szervezetek és a katasztrófavédelem – tapasztalataik, előképzettségük és szervezettségük okán –, felkészültek a kríziskezelésre, s ennek kiegészítéseként a közösségi segítő szervezeteknek is ezt kell tennie.

A katasztrófák kapcsán majd minden esetben készülnek kárfelmérések és hatásvizsgálatok, melyek a beavatkozások eredményességéről, a helyreállítás ár/érték arányáról és az érintettek elégedettségéről tesznek megállapításokat. E dokumentumok a leggyakrabban nem nyilvánosak. Újszerű és követendő példa, hogy az ajkai zagytározónál történtek és az azt követő beavatkozások társadalmi hatását vizsgáló kutatás eredményei nem csak publikusak, de a könyv (Bartal és Ferencz 2015) formában is megjelenő anyag, s ezzel a helyi közösségek számára is megvitatható testet öltött. Ebben az anyagban teszik a kutatók azt a megállapítást, miszerint a tragédiát követő évek felerősítették a

társaság lappangó közösségi problémáit, a trauma ráégett az érintett településekre, noha a történet legalább annyira szól az újraéledésről, mint a tragédiáról.

A kutatás fókuszában 6,⁴⁵ a terepi munkában valamilyen módon jelen volt segélyszervezet munkája állt, s a következők feltárása:

- Miként alakult az egyes segélyszervezetek közötti koordináció, mennyiben jelentett ez számukra tanulási folyamatot; illetve hogyan hatott rájuk a kiemelt médiafigyelem által is generált verseny?
- Az adománygyűjtésben és a károsultak megsegítésében – hogyan alakították ki az együttműködést; a bajbajutott lakosság számára milyen adekvát segítségnyújtási módszereket alkalmaztak; illetve milyen kritériumok alapján határozták meg a segítségnyújtás célcsoportjait?
- A katasztrófamenedzsment ciklusai szerint milyen programokat végeztek a szervezetek, s ezekhez milyen forrásokat használtak fel? (Bartal 2013:81-82)

A kutatók megállapításai szerint a történetek olyan komplex helyzetet teremtettek, mely a beavatkozás minden szereplőjének új kérdéseket, kihívásokat jelentett. A segélyszervezeteknek első sorban elosztási, ütemezési, logisztikai és együttműködési kérdéseket, míg a kárelhárításban dolgozóknak első sorban kommunikációs és koordinációs kihívásokat. Az időbeliség kapcsán pedzegetett problémákat a kutatók is azonosították és fontosnak tartották kiemelni, „... *hogyan a segélyszervezetek „túl hamar” vonultak le, és magukra hagyták a károsult településeket azokkal a gondjaikkal, amelyeket igazán jól kidolgozott fejlesztési programokkal lehetett volna orvosolni.*” (uott:102)

A kutatás ténye is jól hatott a helyi közösségre, szívesen és jelentős számban vettek részt a csoportos beszélgetésekben, az egyéni interjúkban. Fizikailag már nyoma sincs a katasztrófának, sőt infrastrukturálisan több nyeresége is lett a településeknek – aminek megítélése, szükségessége stb. szintén vitatott. A megkérdezettek döntő többsége elégedett a fizikai megújulással, de úgy véli, hogy a település egészét érintő fizikai beruházások (közműhálózat, intézményfejlesztés, közútfejlesztés stb.) elvonták a forrást a rehabilitáció további, egyéni és közösségi szükségletei elől (mint például: rendszeres szűrővizsgálatok, veszélyeztetettség ellenőrzések, mentális közösségi feldolgozás, közösségfejlesztés, munkahelyteremtés, fejlesztési programok összehangolás stb.)

A társadalmilag fennmaradt feladatokról a kutatók így írnak tanulmányukban: „Az általunk is feltárt problémák – az elvándorlás, a munkanélküliség, a cigány-magyar együttélés, a meggyengült helyi közösségek – korábban

⁴⁵ Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány, Katolikus Karitasz, Máltai Szeretetszolgálat, Ökumenikus Segélyszervezet, Református Szeretetszolgálat, Vöröskereszt

is megvoltak, csak a vörösiszap-katasztrófával „szétfröccsentek”, sok pici katasztrófát okozva. Eredményeink alapján azt hangsúlyoztuk, hogy ezeken a konfliktusokon célzott közösségfejlesztéssel sokat lehetne enyhíteni, és ennek tudatában vannak az ott élők is, de ezt már saját erőből tudják csak megoldani, mert ezekkel magukra maradtak.” (Bartal és Ferencz 2015:229)

4.5 Kívülről érkező konfliktussal dolgozni

Ha előítéletességről beszélünk, a legtöbbször negatív, romboló, kirekesztő nézetekre gondolunk. Az előítéletek fokozatokban jelentkeznek, gyakori előfordulásai szóbeli megnyilvánulások, ezt követi az elkerülés, a negatív diszkrimináció, a fizikai bántalmazás, s végső, visszafordíthatatlan esetben, a kiirtás. (Allport (1977 [1954])

A hétköznapi életben a faji és etnikai különbségekhez képest sokkal gyakrabban találkozunk kulturális különbségekkel. Minden idegenként feltűnő csoport, eszme előítéletet vált ki. A hiányzó információkat leggyakrabban korábbi tapasztalatainkból, előzetes ismereteinkből egészítjük ki, ítéletet alkotva a megismerés előtt, mennyire lehet veszélyes ez az idegen ránk nézve. Az előítéletes viselkedés okai változatosak. Eredhetnek a lelki beállítódásunkból (lenézés, felsőbbrendűség, szorongás stb.). Megjelenhet csoportjellemzőként (a mi tudat védeése, versengés, frusztráció, normakövetés stb.); társadalmi, gazdasági hatásokra adott reakcióként (agresszió, hatalomféltség, kizsákmányolás stb.) A beállítódások végletes leegyszerűsítésével születnek a sztereotípiák, a stigmák, melyek Campbell szerint az előítélet csontvázai, azaz a tárgyakat, az embereket, az eszméket és a hozzájuk fűzött érzelmeinket sematikus csoportokba rendezzük, s ezek alapján viszonyulunk hozzájuk. (Barcy 2010)

A közelmúlt máig ható erőpróbáját a jelentős mértékű külső hatások kezelésére a 2015-ben hazánkat is elérő *menekülthullám* kezelése és következményei adták. A dolgozatnak nem tárgya a menekültkérdés és az abból kiinduló belpolitikai játszmák feldolgozása, de ezen eseményeknek is megvannak a maguk közösségfejlesztői korlátai és kérdései, mégpedig az eddig felsoroltak közül a legkevésbé kiforrott állapotukban.

A 2015 nyár-őszi migrációs hullám mellett senki nem mehetett el saját viszonyulás nélkül. Az elképesztő méretű embervándorlás kapcsán nem várt méretű szolidáris lakossági mozgások keletkeztek Magyarországon, koncentráltan Budapesten is. Ezek a főként humanizmusból és együttérzésből táplálkozó kezdeményezések pillanatok alatt születtek és dinamikus növekedtek a válság enyhülésének pillanatáig, az alapvető segítségnyújtás mellett egyre szerteágazóbb tevékenységekkel, melyekben, vagy azokhoz képest, mindenki kialakíthatta hozzáállását. E spontán, de masszívan szerveződő kezdeményezések mellett jelentek meg a már kipróbált segély-, vagy migrációval foglalkozó szervezetek krízisintézkedései, valamint egy erőteljes, a bevándorlás kapcsán félelmet keltő, és elutasításra uszító kormánypropaganda, amelyben a

humánus európai értékrendet képviselő állampolgárokból ellenzéki nemzet-ellenségek lettek, az elesett, bajba jutott menekülőkből együtt és egyesével is veszélyes terroristák.

A 2015. nyár-őszi eseményeinek főbb magyarországi és európai stációi ismertek a híradásokból, valamint az azt követő a történéseket feldolgozó, magyarázó tanulmányokból. A menekültek kerítéssel és jogszabállyal, valamint az egységesebb európai fellépések lassításán túlmenő hazai kormányzati szándék volt a nemzetvédelem-bevándorlás-ellenesség szította közhangulatra építő politikai megerősítés, melynek részeként minden eddiginél korlátlanabb felhatalmazást kívánt adni a mindenkori kormánzatnak a krízis helyzetek akár katonai kezelésére is. A kormány bevándorlás-politikáját erősítő 2016 őszi népszavazás már egész konkrétan belpolitikai kérdésként jelenítette meg a migrációs problémát, és nemzethűekre és hűtlenekre osztotta a társadalmat, visszafordíthatatlan károkat okozva ezzel ebben az amúgy közismerten zárt kultúrájú, idegenellenes, a másság formáitól elzárkózó országban.

A közösségfejlesztés mint szakma nem volt jelent a migrációs válság kapcsán keletkezett országos mozgásokban, a közösségfejlesztők egyéni szerepvállalása volt jellemző a közvetlen segítő, az azt koordináló, az adománygyűjtő, illetve a közbeszédet formáló helyi akció szervezésében, az abban való közreműködésben, az ország különböző pontjain. Az egységes szerepvállalás hiánya belső munkát indított el, felértékelve a másoktól való tanulás és a jövőre való felkészülés feladatát. E máig tartó, vitákban gazdag, felkészülési folyamatban⁴⁶ sok-sok kérdés és kétely mellett lassan megszületnek az első javaslatok a szükséges feladat- és szerepvállalásokra, melyek legfontosabb megállapításait az alábbiakban foglalom össze:

- Noé is elkezdte barkácsolni a maga bárkáját, mindenki ostobának nézte, aztán jött a víz. Ma nem víz, hanem emberáradat jön. Az a bölcs, aki felkészül rá. A migráció, a népek keveredése, a kultúrák egymásra hatása nem új keletű kihívása az emberiségnek. Nem történt semmi más 2015 őszén, mint amiről már a 90-es évek táján lehetett tudni. A hír annyi, hogy nem történt semmi, amit ezt megakadályozta volna. Vanak ún. kizorító erők (gazdasági és ökológiai tényezők egyaránt), amelyek törvényszerűen előidézik a kizorítást bizonyos helyekről, például már ma lehet tudni, hogy egy-két évtizeden belül 1 millió ázsiaiának kell elhagynia az országát az ivóvízhiány miatt. Nem az a kérdés, hogy mennek-e majd, hanem az, hogy hova és milyen közeggel találkozhatnak ott.⁴⁷

⁴⁶ A Közösségfejlesztők Egyesülete által kezdeményezett, vagy közreműködőként megvalósított szakmai műhelybeszélgetések és konferenciák tapasztalatai a migrációról, a migráció háttéréről, az aid work-ről és a közösségfejlesztésről tapasztalatai alapján.

⁴⁷ Gergely Attila 2015. 10.15.-i műhelybeszélgetésben elhangzott gondolatai alapján

- Az ősidők óta tartó keveredés globalizálódik, gyorsul. 1945 után az ENSZ olyan kockázatokról gondolkodott, amik most jelentkeznek. Globálisan kellene gondolkodni, hiszen a jelenség is az. Egyénileg csak szorongani lehet. Ezek már nem ontológiai, nagyon is konkrét szorongások, aminek tárgyát a politika manipulálja. A manipuláció ellen kell felkészíteni az embereket, hogy minél tájékozottabbak legyenek maguk és a világ dolgaiban, legyenek társaik, akikkel állandó párbeszédben állnak, hogy ne zárkózzanak csak a maguk és a velük egyetértők világába, hogy firtassák az egy-igazság bizonyosságát, hogy legyenek értékeik, amik útmutatást adnak nekik új helyzetekben, hogy tanuljanak saját és mások hibáiból, hogy szembenézzenek saját és mások gyarlóságaival és képesek legyenek meghaladni azokat.⁴⁸

⁴⁸ Varsányi Erika 2015. 10.15.-i műhelybeszélgetésben elhangzott gondolatai alapján

5. Krízisintervenciós stratégiák és protokollok

A mindennapokban mindannyian voltunk már krízisben, mindannyian találkoztunk a kikényszerített változás okozta érzéssel, melyben a megküzdés során nem csak a helyzet oldódik meg, hanem azon túl is hat(hat): edződik a személyiség, problémamegoldó stratégiák fejlődnek ki, felkészít a hasonló, jövőbeli szituációkkal való sikeres megküzdésre. Ezzel együtt maga a folyamat fizikailag és lelkileg is megterhelő, igénybe veszi a megküzdőt, átrendezi gondolatait, kapcsolatait, elbizonytalanítja a meggyőződésében, kihívás elé állítja értékei súlyozásában. A krízis egy jelentős és visszafordíthatatlan változást hoz az ember életébe, melyhez a hétköznapiakban komoly negatív felhang és érzés társul.

Ezzel együtt a krízis a megújulás lehetőségét is magában hordozza, melyet csak a következő nyugalmi állapot igazolhat. Ebből fakadóan az emberek többsége fél, tart a változástól, retteg, aggódik a krízishelyzetektől.

A gyors reagálást igénylő helyzetek – amikor szinte egy időben kell tervezni, gondolkodni és cselekedni – sokszor kizárják mások bevonását. Ezzel együtt gondolkodni kell a beavatkozások komplex megközelítésének lehetséges és optimális módjain, hiszen ezek igazoltan összetett, többdimenziós helyzetek.

5.1 Meghatározások és lehatárolások

Vannak kifejezések, melyeket a téma szempontjából érdemes definiálni, magyarázatukat közös értelmezési keretbe tenni. Ilyen kifejezések: a baj, a probléma, a válság, a krízis, a csapás és a katasztrófa. Gyakran előforduló, kapcsolódó kifejezés még a megküzdés, ezeket dolgozatomban az alábbi értelmezési keretben használom:

A **baj** egy nyugtalanító, nehezen megoldható helyzet. Okozója gyakran egy probléma, köznapi elnevezésében gond.

A **probléma** kiismerhetetlen, talányos, titokzatos elméleti vagy gyakorlati kérdés, melynek megválaszolása akadályozott az eddig megszerzett ismeretekkel, tapasztalatokkal.

A probléma kiterjedése, vagy a megoldás időbeli elhúzódása válsághelyzet kialakulásához is vezethet.

A **válság** súlyos zavar, nehéz helyzet, amelynek kimenetele a kiindulási állapothoz képest jó is, rossz is lehet. Időtartama szerint megkülönböztethetünk (i) gyors lefolyású, (ii) elhúzódó, vagy (iii) ciklikus válságokat. A válság egy időben elhúzódó jelenség, mely szakaszokra bontható a (1) kialakulás, (2) a válságjelek növekedése, (3) veszély tetőpontja (krízis), (4) megoldás, (5)

hanyatlás, tagolás mentén. A válság kezelése az eltérő szakaszokban eltérő stratégiát követel meg, ezért fontos ismerni és felismerni az egyes szakaszok válságjeleit.

A **krízis** görög eredetű szó, jelentése döntés, fordulat, ítélet.⁴⁹Feszült, fájdalmas állapot, mely fenyegetettség, kilátástalanság és elveszettség érzését okozza, még mindig magában hordozva a pozitív és a negatív irányba történő változás lehetőségét. Fordulópontot jelent a válság döntő fordulata, mely tovább terheli a problémamegoldó kapacitást, elégtelenség érzését okozva.(Csürke és társai 2014) Több szinten is értelmezhetjük. Lehet egyénileg megélt, amikor "*a személy fontos életcéljai megvalósítása közben akadályokba ütközik, amelyeket a problémamegoldás szokásos módjaival egy ideig nem tud leküzdeni.*"Gerald Caplan (Bolgár 2009). Vannak társadalmi krízisek, melyek alatt olyan társadalmi tapasztalatokat értünk, amelyet a természeti katasztrófákhoz, és/vagy a társadalmi igazságtalanságokhoz, konfliktusokhoz kapcsolódó válságok idéznek elő (pl. háborúk, súlyos balesetek, terrorcselekmények stb.). Mindezek mellett meghatározhatunk közösségi krízishelyzeteket, melyek kisebb, jobban körülhatárolható csoportokat érintenek.

A **katasztrófa** (catastrophá) görög eredetű szó, jelentése: fordulat, megsemmisülés, csapás. Megrázó hirtelen esemény, az emberi élet, az anyagi javak, természeti értékek pusztulása.⁵⁰ Hirtelen kialakult állapot, melyben a lakosság tulajdonát, egészségét és életét veszélyeztető szükségállapot annyira kiterjedt, hogy csak különleges helyi vagy azon is túlmutató külső segítséggel megvalósuló intézkedésekkel kezelhető. Csoportosításuk történhet veszélyforrásuk, intenzitásuk és kiterjedtségük szerint is. (Bolgár 2009: 5-6)⁵¹

⁴⁹ Bakos Ferenc (2006): Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémia Kiadó, Budapest

⁵⁰ A biztosítótársaságok mértékegysége a katasztrófa definiálásához: a halottak száma és várható anyagi kár (Ennek jelenlegi mértéke: 20 fő, vagy hatmillió dollár) Forrás: Kríziskommunikációs kézikönyv, TÁMOP 6.1.2 (összegző tanulmány)

[http://sportmenedzsment.hu/wp-](http://sportmenedzsment.hu/wp-content/uploads/2014/06/Kr%C3%ADziskommunik%C3%A1ci%C3%B3s-k%C3%A9zik%C3%A9nyv.pdf)

[content/uploads/2014/06/Kr%C3%ADziskommunik%C3%A1ci%C3%B3s-k%C3%A9zik%C3%A9nyv.pdf](http://sportmenedzsment.hu/wp-content/uploads/2014/06/Kr%C3%ADziskommunik%C3%A1ci%C3%B3s-k%C3%A9zik%C3%A9nyv.pdf)

⁵¹ Veszélyforrás szerint: (1) természeti (földrengés, árvíz, vulkán kitörés, tornádó, járvány);(2) technikai (ipari, közlekedési baleset); (3) társadalmi (terrorizmus, háború); (4) totális (valamennyi együtt).

Intenzitás és kiterjedés szerint: (1) abszolút (földrengés, szökőár, háború), ami globális kiterjedésű, nincs védekezési lehetőség a károk helyreállítása nemzetközi erőket igényel, (2) közepes (gátszakadás, lavina, nukleáris baleset): kiterjedt, intenzív pusztító, helyreállítása helyi erőkkel nem oldható meg, társadalmi-szervezeti együttműködést igényel (3) relatív (közlekedési szerencsétlenség): kisebb területet érint, elhárítása általában megoldható helyi erőkkel. Kialakulás jellege szerint: (1) pontszerű: egyszeri, elkülönülő, jól körülhatárolható esemény (vulkán kitörés, terrorcselekmény, járvány) (2) küszöbkatasztrófa: kiterjedt, de mérsékelt intenzitású esemény, lassú mennyiségi változások egy küszöböt átlépve új minőségbe csaphatnak át (légszennyezés), hatása felmérhető.

Megküzdés⁵² alatt értünk minden olyan erőfeszítést, amellyel az egyén azokat a külső vagy belső hatásokat próbálja kezelni, amelyeket úgy értékel, hogy felülmúlják vagy felemésztenek aktuális személyes forrásait. *A megküzdés ismert viselkedésformái:* cselekvő megküzdés; tervezés; versengő aktivitások elnyomása; önmérséklet gyakorlása (halasztás); társas támaszkeresés; érzelmek középpontba állítása, szellőztetése; magatartásbeli követés; szellemi követés (magyarázat); pozitív újraértelmezés és növekedés; tagadás; elfogadás; vallás felé fordulás. A krízis két jellemző lelkiállapotot eredményez az emberben, az egyik a stressz,⁵³ a másik a pánik.

5.2 Konvencionális megközelítések, közösségeket érintő krízishelyzetekre

Krízisintervenció

Az emberek életébe közvetlenül is beavatkozó segítő munka,⁵⁴ hamar találkozott az emberi életet hirtelen és döntően megváltoztató helyzetekkel, az ún. krízishelyzetekkel, amikor az egyén (és környezete) egyensúlyi állapota megbomlik. Felbukkanásuk gyakorisága és az érintettekre gyakorolt sokszor bénító hatása okán idővel minden segítő szakmának meg kellett tanulnia ezekkel bánni és ki kellett dolgoznia kezelési stratégiáját. Ebből fakadóan a kríziskezelés megközelítése is több-szemponútú. Sokan elkülönítik a krízistámogatást és krízisintervenciót. Krízistámogatás alatt a stressz enyhítésében nyújtott közvetlen és azonnali támogatást, míg krízisintervención már egy az aktuális megsegítésen túlmutató beavatkozást értve, melynek célja a jövőben várható hasonló helyzetekre való felkészülés, az egyén problémamegoldó képességének növelése. (Bolgár 2009:21-22)

Alapelvei (uott, továbbá Szabó 1996:48-65)

- 1) Azonnaliság. Feszültségcsökkentés, veszélyelhárítás
- 2) Akcióirányultság. A segítségre szoruló mozgásba hozása, elkötelezése, megnyerése a közös, részéről is aktív munkára.
- 3) Problémaorientált. Feltételezi, hogy krízis kialakulásához vezető probléma megoldása, megoldja magát a krízisállapotot is, így a segítség körvonala is határozott keretet kaphat.
- 4) Egyidejű kapcsolatteremtés a kliens környezetével, a kliens életének fontos szereplőivel.

⁵² (coping); *to cope*: jelentése megbirkózni a megterhelésekkel, legyűrni a nehézségeket

⁵³ „A stressz a szervezet nem specifikus válaszmagatartása az őt érő környezeti hatásokra.” (Selye János definíciója)

⁵⁴ A segítő munkát gyűjtőfogalomként alkalmazva, ideértve minden, az emberek életét közvetlenül segítő, támogató, kiigazító és gyógyító humán segítő szakmát, szakterületet.

Lépései alapvetően a (i) kapcsolat kialakításából, (ii) a probléma, a segítő források és a kliens énjének vizsgálatából, (iii) megoldási terv kialakításából, mobilizálásból és feladatadásból, valamint (iv) lezárásból és nyomonkövetésből áll.

A szociális munka további megközelítései

Az emberek és közösségeik ügyeivel legáltalánosabban és a legösszetettebb módon a szociális munka foglalkozik. A szociális munka esetkezelési gyakorlata nem nélkülözheti az elméleti megalapozottságot, melyek időben változtak / változnak, befolyást engedve a kor és a környezet aktualitásainak. A gyakorlat inkább az elméletileg nyitottabb megközelítést indokolja, de ugyanazt a célt gyakran sokféle úton lehet elérni. A szociális munka gyakorlatának nem egyetlen elmélete van, sok alkalmazott irányzata ismert (Szociális munka társadalmi közege 2009),⁵⁵ amelyek időnként persze összefonódnak, erősítve rendszerek kölcsönhatását, vagy rávilágítanak a beavatkozás kritikus pontjára, s az idők igazolásában megerősödnek, átalakulnak, vagy felülíródnak. A beavatkozások tervezésénél szükség van az ismert lehetőségek (elméletek) közötti választásra, melyeket különböző kritériumrendszerek alkalmazása segít. A teljesség igénye nélkül következik néhány a leggyakrabban felmerülő szempontok közül, amelyek átgondolása ajánlott egy beavatkozás elé:

Legyen tisztában azzal, hogy mi az, amin változtatni kell; > A beavatkozás elméletének értékelhetőnek kell lennie. > Optimális nézőpont megválasztása a szociális munkást, a változtatások lehetőségei felé orientálja. > Az elmélet alkalmazása milyen elvárást támaszt a klienssel szemben? > Mit tegyen a szociális munkás a kívánt változás eléréseért? > A változások átvihetőek legyenek a kliens valós életébe. > A beavatkozásba fektetett erőfeszítések eredményei értékelhetőek legyenek.

Szakmává, majd kötelező állami feladattá növekedése során sztenderdeket fejlesztett, irányzatokat alakított ki. Beavatkozásai – végtelenen leegyszerűsítve – kezdetben három jól megragadható tagolás mentén volt megragadható: (1) Egyénekkal és családokkal végzett szociális munka, (2) Csoportokkal végzett szociális munka, és (3) közösségekkel végzett szociális munka.

⁵⁵Esetkezelési irányzatok (*elméletek és ideológiák a szociális munkában*): Pszichoanalitikus elmélet (*dinamikus elmélet*), Funkcionális elmélet, Gestalt-elmélet, Kognitív elmélet, Behaviorista irányzat, Meditáció, Egzisztencialista megközelítés, Kommunikációs elmélet, Problémamegoldó irányzat, Feladatközpontú irányzat, Kríziselmélet, Neurolingvisztika, Ego-pszichológia, Kliensközpontú irányzat, Családterápiás szemlélet, Tranzakcionális analízis, Pszichoszociális irányzat(*diagnosztikus elmélet*), Rendszerelmélet, Szerepelmélet, Feminista elmélet, Marxista elmélet, Életmodell.

A szociális munka folyamatos szakmafejlődése ezt a hármas, főként a pszichoanalízis és pszichiátria mintái formálta tagolást hamar meghaladta és mára egyre uralkodóbbak az erősségeket középpontba állító, kompetenciákra és azok fejlesztésére irányuló, az érintetteket közösséggé és felhatalmazottá, erőforrás-gazdálkodóvá emelő, vagy épp az egyéni/családi szükségletekre csoport- és közösségszervezéssel reagáló munkamódok. Persze ez a megközelítésbeli hangsúly nem számolta fel a korábban említett eset-, vagy krízismunkát, de bővítik a palettát az egyre növekvő számú, átalakuló és egyre komplexebb, tágabb kontextusú kihívásokkal való megküzdésben. A problémák természete mellett a kihívások nagyságrendje is indokolja, hogy minél több segítség a képessé tétel és a megküzdés kollektív módjait mozgósítsa elő. Ezek a modellek célja a rezilienssé tételben is megragadható, amelyek feltétele az erőforrások felismerése és a problémamegoldás szolgálatába állítása, kiterjesztve mindezt a közösségi környezetre. (Bányai (szerk.); Guo,W-M. Tsui M.2001:76-85)

A fentebb taglalt krízisintervenciós modell már korán beépült a hazai szociális esetmunka eszköztárába. A dolgozat szempontjából hangsúlyos közösségi munka gyakorlatára is több modellt tanít és gyakorlatában szórványosabban, de alkalmaz is. Terminológiájában a közösségi szervezés (community organization) kifejezés kapott hangsúlyos helyet, melyet olyan folyamatnak tekint, amelyben a helyi közösség bátorítást és ösztönzést kap, hogy erejét felbecsülje és összefogjon annak érdekében, hogy kielégítse a közösség egészségügyi, jóléti és szabadidős szükségletét. A közösségszervezőt katalizátornak tekinti a közösség által irányított akciók ösztönzésében, bátorításában. (Gosztonyi (szerk.) 1996) Értelmezésében létezik egy „ösztönző” típusú és egy „hatalomütköztető” szerepfelfogás (community organizing), mely mentén elválaszthatók a beavatkozások lépései, szerintem leginkább a szükséges lépések sorrendje, amelyek változó sorrendben, de mindkét felfogásban az alábbi lépéselemeket tartalmazzák: feltárás, csoportszervezés, viták, akciók, projektek (időben elhúzódóbb folyamatok), folytatásról való gondolkodás/döntés. Krízissel mindkét felfogás dolgozik, terepi megközelítésben az elsőt gyakran nevezik közösségfejlesztésnek és a munka feltáró, csoportformálódó szakaszában kerülnek kritikus ügyek a felszínre, míg a második eset következetesebb megnevezése a közösségszervezés, ami kifejezetten egy kritikus pont azonosításával indít, aköré szervezve az elégedetlen, azon változtatni akaró embereket és szimpatizánsaikat.

A sokféle megközelítést az 1950-es években egyesítette Gerald Caplan (Bolgár 2009:23-24) a segítségnyújtás megtervezésében máig érvényes kríziselméletté. Témánk szempontjából azért is érdemel kiemelt szerepet ez az elméletalkotó pillanat, mert ez a munka emelte segítő tényezővé a támogató környe-

zet⁵⁶ szerepét. Terepvizsgálatokkal igazolta, hogy a környezetben elérhető természetes segítőik elérése vagy el nem érése alapvetően befolyásolja a megküzdés folyamatát, súlyosbítva, vagy enyhítve azt.

Katasztrófa-menedzsment

„Olyan szervezett folyamat, amelyben az adminisztratív döntések, szervezetek és műveleti képességek, készségek egyrészt felhasználásra kerülnek a stratégiák és eljárásmodok végrehajtása érdekében, másrészt lehetővé teszik a társadalom és a közösségek számára a természeti csapások és a felmerülő környezeti és technológiai katasztrófák hatásainak csökkentését. Ez magában foglalja a különböző eljárásmodok összes formáját, szervezeti és nem szervezeti intézkedéseket a katasztrófák hatásainak elkerülése vagy csökkentése érdekében.” (Bánfi 2008)

A kifejezés és a komplex megközelítés jelentős térhódítása ellenére is csak abban van megállapodás, hogy ciklikus jellegű. Nincsenek sztenderdizált szabályok arra nézve, hogy a katasztrófa-menedzsment hány fázisból áll. Kettőt viszont minden szakirodalom említ: a katasztrófa előtti és utáni szakaszt. A második esetén egy hármas tagolás is elfogadott, mely a katasztrófa bekövetkezése utáni állapotot a (i) menekülés, mentés, a (ii) gyors segítségnyújtás, és a (iii) rehabilitáció szakaszaira bontja.

A katasztrófa-menedzsment a szereplőket és feladataikat tekintve két jelentős csoportot ismer el, az egyik a kormányzati oldalról indított katasztrófabeavatkozók (polgári védelem, mentők, rendőrség, honvédség stb.), a másik a humanitárius segítségnyújtásra szakosodott, főként civil szervezetek, segélyszervezetek. A humanitárius segítségnyújtás az áldozatokra, szükségleteikre és szenvedésük enyhítésére összpontosítanak. Szerepük a (ii) szakaszban jelentős.

A múlt század végére a nagy nemzetközi szervezetek fokozott erőfeszítéssel törekedtek a természeti katasztrófák megelőzésére, hatásaik csökkentésére. Ugyan az ENSZ (Szenes 2015)⁵⁷ meghirdetett programja 1999-ben véget ért, de a humanitárius akciók összehangolására tett erőfeszítések nem lankadtak. A krízis intervencióban nemzetközi szinten a legjelentősebb szereplő az

⁵⁶ community support system

⁵⁷ „Egyesült Nemzetek Szervezete” néven létrejött nemzetközi szervezet fő célja, hogy elősegítse a világbéke megőrzését és a nemzetközi biztonság fenntartását. Működését a kollektív intézkedések által, a békét fenyegető cselekmények megelőzésével, és megszüntetésével, a támadó cselekményeknek megakadályozásával kívánta megvalósítani. Az ENSZ-ben a béke és biztonság fenntartásában a központi szerepet (a közgyűlés és Főtitkár mellett) a Biztonsági Tanács látja el. A tagországok felhatalmazása alapján a BT az ő nevükben jár el. A Biztonsági Tanács a béke veszélyeztetése, megszakítása vagy támadási kísérlet esetén előzetes intézkedéseket, békés és kényszerítő lépéseket, katonai szankciókat alkalmazhat.

ENSZ, mely a tudatos, tervezett és rugalmasan reagáló koordináció mellett, a helyi közösségek felkészítésére és prevencióra helyezi a katasztrófakezelés hangsúlyát. Növekvő figyelmet és jelentőséget tulajdonítva a helyi közösségek felkészítésére megelőző-felismerő feladatokban és a rehabilitáció folyamatában való szervezett és tudatos részvételére. Ezt a szintet tekinti garanciának a krízis és katasztrófamenedzsment azon alapelveinek, hogy a helyreállítás akkor tekinthető sikeresnek, ha végül edzettebb, ellenállóbb lesz az adott közeg.

5.3 Részvételi megközelítés közösségeket érintő krízishelyzetekre

A érintettek részvételének növekvő hangsúlya felerősítette a közösségközpontú intervenciós gyakorlatok formálódását és terjedését a közösségeket érintő krízis-, vagy katasztrófa helyzetekben. Alapelveit első sorban a szubsidiaritás és a fenntarthatóság adja. Gyakorlata idővel négy markáns területet alakított ki, (i) a katasztrófa helyzetben nyújtott szolgáltatások koordinációja; (ii) a nem hivatalos szervezetek bevonása a segélyezési és újjáépítési folyamatokba; (iii) a közösségi felmérés szerepe a katasztrófa helyreállításának folyamatában, valamint (iv) a közösség-alapú részvétel a katasztrófa kezelésében. A koordináció alatt ez esetben egy bővített értelmezési keretet kell érteni, melyet a hatékony segítségnyújtás feltételének tekintenek, amiért megteremtik „*a társadalmilag elismert, egymástól megkülönböztetett egységek közös cél érdekében történő szándékoltan egymástól való függőségét.*” (Budai és Nára (szerk.) 2011:213-222 és Pyles 2011:214)⁵⁸ Vannak, akik ennél is határozottabbak abban (Pyles uott),⁵⁹ hogy atermészeti katasztrófákra való hatékony válasznak olyan beavatkozásokat kell terveznie, amelyek ötvözik a klinikai, tudományos és közösségszervezési képességeket. Ez utóbbi azért is fontos, mert a válságok, katasztrófa időszakában természetes módon alakulnak helyi informális csoportok az érdekvédelem, az önszolgálat, a támogatás érdekében. Ezek a csoportok jellemzően helyi alapon szerveződnek, önkéntesek irányítják, működésüket sok esetben *ad hoc* jellegű. Talán ennek is köszönhető, hogy ezekkel a csoportokkal – jelenlétükkel, speciális értékeikkel, tudásukkal – nem, vagy csak nagyon ritkán számolnak az intervenciót tervező - szervező kormányzati szervek, vagy azok megbízottjai. Pedig bevonásuk növelheti a lakosság részvételét a katasztrófa válságkezelésében, ideértve a peremhelyzetben élők részvételi esélyeit is. Azért azt meg kell itt jegyezni, hogy a krízishelyzetbe nyújtott szolgáltatások megszervezése idején bevont helyi közösségek felhatalmazása nem vihető át egyértelműen a rehabilitáció időszakába, melyben már markánsabban megjelennek a tervezés, a helyreállít-

⁵⁸ Robards (2000)-t idézi Pyles, Loretta: *Katasztrófa utáni közösségszervezés.*

⁵⁹ Galambos, C.M. (2005) 'Natural Disasters: Health and Mental Health Considerations.' – *Health and Social Work.* 30(2) pp. 83–86 tanulmányát hivatkozva Pyles (2011)

tás befolyásolásának törekvései, konkrét érdekvédelmi és képviseleti feladatok, esetleg a beavatkozásra reflektáló kritika attitűdök.

Az se véletlen, hogy a krízisintervenció közösségi stratégiái, a katasztrófamenedzsment is egyre nagyobb hangsúllyal beszél a rehabilitáció időszakáról, azzal együtt, hogy a gyakorlatban erre a szakaszra jut a legkevesebb figyelem és erőforrás.

Közösség alapú katasztrófairányítás

A győri Széchenyi István Egyetem szöveggyűjteményének egyik tanulmánya (Budai és Nárai(szerk.) és benne Pyles (2011:213-222) a Katrina hurrikánnak (2005) áldozatul esett New Orleansban alkalmazott megoldásokat elemzi. A munkálatokban résztvevő szakembereknek egybehangzóan az volt a tapasztalata, hogy az állampolgárok bele akartak szólni az újjáépítésbe, a segélyek elosztásába és aktívan részt akartak venni az újjáépítés folyamatában. A traumák feldolgozása után a közösségszervezéshez, közösségi tervezéshez értő szakembereknek fontos szerep jutott. A nehéz fizikai körülmények ellenére is megjelent az emberekben az állampolgári aktivitás, a cselekvés igénye. Példa erre, hogy sorra alakultak közösségi szervezetek, melyek a helyiek érdekeit képviselték. S amikor a történetekre tekintettel el akarták halasztani a 2006-os helyhatósági választásokat, a helyi állampolgárok kiálltak a választás megrendezése mellett. Legyenek legitim vezetőink! – döntöttek, s annak ellenére, hogy ekkor még csak a lakosság fele költözött vissza az evakuáltak közül, ugyanolyan számban jelentek meg választók, mint amikor a teljes lakosság helyben lakott.

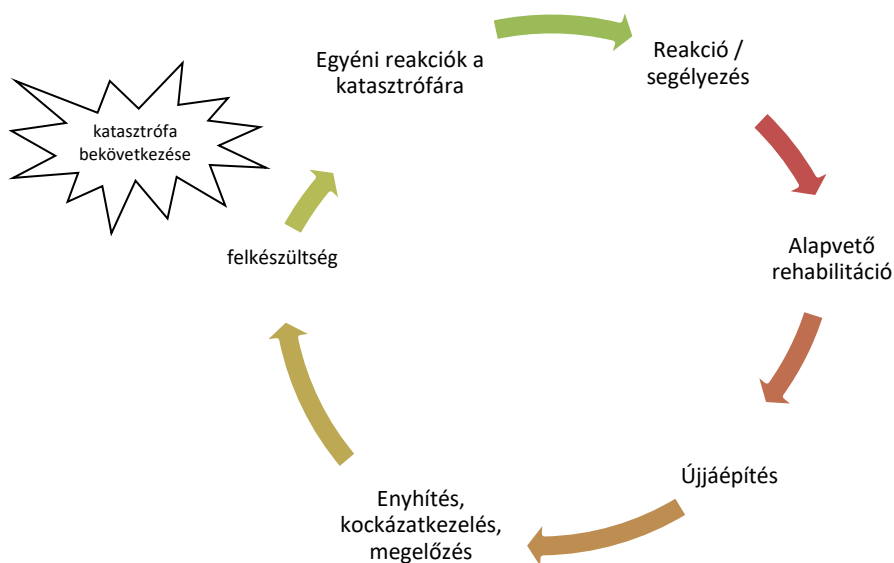
Az esetet feldolgozó tanulmányok elemi szükségletként definiálják a biztonságos, megfizethető lakást, a tiszta környezetet, a megélhetést biztosító munkát és a társadalmi fejlődés egyéb érzékelhető szempontjait jelentős mélységű válságok, katasztrófák helyreállítását követően. Annak, hogy ezek kezelésében az állampolgárok aktív, befolyásoló szereplőként jelenhessenek meg, a közösségek megszervezése és mozgósítása a feltétele. A new orleansi eset kapcsán az emberek a közvetlen veszély elhárulta és a károkkal való szembenézés után olyan ügyekben kezdtek érdekképviselést szervezni, mint a visszatéréshez való jog, a lakáshoz jutás, a lakókörnyezet megtervezése, a gazdasági fejlődés alapjainak megteremtése stb., melyek egyértelműen a kollektív fellépés területei.

Ezeknek az alulról jövő és élénkülő helyi szervezeteknek és csoportoknak a munkáját országos és nemzetközi szervezetek is segítették, hogy kitartásuk ne lankadjon, hogy erőforrásaikkal fenntartható módon gazdálkodjanak és minél inkább felkészültek legyenek tervezett céljaik eléréséhez.

Az egyik modell, melyet ez a mississippi állambeli katasztrófa utáni helyreállítási folyamat formált ötvözi a közösség mobilizálásának és szervezésének

elveit, a „közösség alapú katasztrófairányítás” (KKI)⁶⁰ elnevezést kapta. Alapvető célja a (1) a részvételen alapuló folyamatok szervezése, amelyek bevonják a társadalom leghátrányosabb helyzetben lévő tagjait; (2) a helyi közösségek képességeinek erősítése; (3) a katasztrófával és a fejlesztéssel kapcsolatos kérdések összekötése; (4) olyan kívülállók bevonása, akiknek támogató, a dolgok olajozott menetét biztosító éskatalizáló szerepe van. (Budai és Nárai (szerk.) és benne Pyles (2011:215-26)

Ez a komplex módszer munkaterületét a megelőzés és a helyreállítás szakaszára osztja. A megelőzési oldalon hangsúlyt fektet a kockázatok enyhítésére, melynek legfontosabb eleme a közösség felkészítése a váratlan helyzetek kezelésére, és amely során stratégiákat és cselekvési terveket dolgoznak ki a „katasztrófák” bekövetkezésének csökkentéséért. A közösség tagjai elgondolják, hogy ha egyszer katasztrófa történik, a rövid távú enyhítésen túl a katasztrófa sújtotta közösség hogyan tud fellépni együtt a hosszabb távú helyreállítási stratégia befolyásolása érdekében. E szakasznak komoly feltáró munka igénye van, melyre szintén sokféle módszertan reagál,⁶¹ melyek fókuszában a közösség alapos megismerése áll.

3. ábra: A katasztrófakezelés ciklusai

⁶⁰ CBDM - Community Based Disaster Management

⁶¹ Főként az USA-ban ismert közösségorientált felmérési stratégiák: „gyors közösségi szükségletfelmérés” (RNA- rapid needs assessment), „gyors nemzetiségi és szakásbeli felmérés (REA- rapid ethnographic assessment), „gyors vidékértékelés” (RRA- rapid rural assessment) stb.

A munka középpontjában a közösség részvétele áll, ehhez igazodnak, ehhez kapcsolódnak a különböző kívülről érkező programozások. Az eddigi modellektől merőben eltérően a közösség alapú katasztrófairányítás (KKI), alulról építkezik (down-up), abból a felismerésből kiindulva, hogy az érintett helyi közösség a legjobb helyzetben van–vagy abba kell kerülnie –, hogy azonosítsa a sérülékenységeit, védelmi és fejlesztési szükségleteit, amelyek birtokában hasznos partnerei lehetnek a kormányzati és a szakmai szervezeteknek. A KKI módszertanában hangsúlyos szerepe van a közösség tagjainak részvétele erősítésének, felhatalmazva őket, hogy foglalkozzanak a kritikus helyzeteket kiváltó okokkal, a sebezhetőség átalakításával, társadalmi, gazdasági és politikai struktúrák által generált egyenlőtlenségekkel, hogy megelőzzék a megelőzhetőt.

Rugalmasan kezelhető, de szükséges feladatok a közösség felkészüléséhez:

- Kommunikációs és koordináció. A veszélyek azonosításában és a veszélyes helyzetekben egyaránt fontos a hatékony és egyértelmű kommunikáció. Minden közösségnek más a nyelve, így fontos, hogy ezen a nyelven szóljanak hozzá a részvételre, vagy cselekvésre ösztönző információk;
- Figyelmeztetés és terjesztés. Szükség van biztos, bevált csatornákra, melyet a helyi közösség tagjai ismernek, elfogadnak és hitelesnek tartanak. Értelmet és használható formát kell adni a „helyben szokásos módnak”;
- Közösségi felkészültség. Közös tanulás önmagukról, a lappangó veszélyekről, közös felkészülés a fenyegető helyzetek, állapotok elkerülésére. Létfonosságú ez a felkészülés a marginalizálódott csoportok, a nyelvi nehézségekkel küzdők, vagy a szegregált lakosok esetében;
- Tervezés és dokumentumok. Nincs sikeres program formális tervezés, alátámasztó felmérések, megfelelő protokoll nélkül.

A KKI második szakaszában – katasztrófa beálltát követő időszakban –, első sorban a közösségszervezés módszertanával dolgozik, lehetőség szerint építve az előzetesen felépített, megszervezett közösségi csoportokra (lokális bizottságokra), melyekben az ügy kezdetben az enyhítésben való szervezett közreműködés (pontos információk közvetítése, közösségi támogatás koordinálása, a szolidaritás/együttérzés biztosítása). A munka a rehabilitáció szakaszában is folyhat a közösségszervezés módszerei mentén, amennyiben a közösség az igazságos elosztás, új alapokon szervezett közösségi szolgáltatások, a minőségi és elérhető lakáskörülmények biztosítása, az egészségvédelem és mások mellett akar kiállni, hangot adva azoknak, akik hangja a katasztrófa előtt se hallatszott elég hatékonyan. Amennyiben a közösség a katasztrófát megelőző időszakban nem végezte el a modellben ajánlott felkészülési feladatokat, nem szerveződött, vagy annak hálózata nem fellelhető, úgy ezt a mun-

kát a segítségnyújtás és a helyreállítás időszakában kell elvégezni. Ez esetben a munka menete két irányt is vehet. Az egyik a fent említett célok mentén szerveződőket aktivizálja, a másik a helyreállítás munkafolyamatainak befolyásolására, a végrehajtás során alkalmazott módszerek közös tervezésben résztvevőket.

KIT rendszer

Magyarországon is megjelentek a lakosságvédelem új dimenzió. Ezek alapját az az ágazati felismerés adja, hogy morálisan elfogadhatatlan, esetenként kivitelezhetetlen a katasztrófa által sújtott területet tétlenül szemlélni, az érrel való kárhozatás további, de már indokolatlan feszültséget szül. A katasztrófavédelem hazai szervei a segélyszervezetekkel már szervezeten és egyre tudatosabban működik együtt, több nemzetközi protokollt adaptálva a hazai viszonyokra. A következő lépésnek a helyi aktivitás ad hoc tevékenységeivel való szembenézés tekinthető, azaz jelenlétük elismerése mellett lehetséges szerepük keresése. E folyamatban megerősítést kell kapjon, hogy a közösségi részvétel elismerésében nem kérdőjeleződik meg a hivatásos szervek felelőssége, a veszélyelhárítás mellett feladatuk biztosítani a pszicho-szociális gondozás előkészítésének, tervezésének és értékelésének szerves beépülését a szükséghelyzetek kezelési stratégiájába. Ebben a folyamatban megnyílt a lehetőség egy egységes elven működő, ellenőrzött és kellően felkészített önkéntes pszichológusokból, szociális munkásokból álló, ún. Krízis Intervenciók Team (KIT) létrehozása előtt. A KIT kialakításának tapasztalatai pozitívak (Szabó 2008), a nyílt felhívás 32 helyére 140 fő önkéntes jelentkezett, akik (ki)képzésben részesültek. A képzés kialakításában és megvalósításában magyar és osztrák szakemberek vettek részt. A (ki)képzett önkéntesek további 30 főnek adta át frissen megszerzett tudását. Jelenleg 62 mozgósítható (ki)képzett önkéntese van a humán segítő szakmák területéről a KIT rendszernek, az ország egész területére kiterjedően (a tudatos megyei elosztásnak köszönhetően), döntő többségük pszichológus, de van közöttük néhány szociális munkás és ápoló is.

A képzés során érintett témák jól mutatják a beavatkozás szerepvállalási ajánlott kereteit, a csapatépítés, motivációk és etikai kérdések mellett a résztvevők megismerték a katasztrófakezelésben felelős szervezeteket, a magyar katasztrófavédelmi rendszert, az információk biztosításának módjait a lehetséges együttműködőkről, a riasztás, rendőrséggel és más kirendelhető szervekkel való együttműködés protokollját. Emellett előkerültek a gyakorlati eljárások speciális esetei, a más kultúrákhoz tartozókat érintő speciális beavatkozások, a különböző korcsoportokhoz tartozók esetén alkalmazott specialitások, a KIT szerepe az áldozatok azonosítása során, részvétele rituálékban, ceremóniákban. Külön teret kapott a tömegeket érintő esetek kezelése, az abban való speciális feladatok, mint a segélyszervezetekkel való együttműködés, az idegen nyelvű áldozatokkal való együttműködés, a tolmácsközvetfi-

tés. Az elméleti felkészítést modell-helyzetek, majd éles bevetések követték, melyek alkalmával már lakossági kapcsolati lehetőségek is megjelentek (információs központ felállítása helyi emberekkel közösen, trauma-feldolgozó beszélgetések szervezése a közvetlen krízishelyzet múltával stb.) Mindez a felkészülésre és a szereplők körének bővítésére tett erőfeszítés fontos elmozdulás, a lakosságvédelem valóban új, de még az érintettek részvételét nélkülöző dimenziója felé.

5.4 Összefoglalóan a közösség alapú protokollokról

A közösség-vezérelt kríziskezelést felfoghatjuk a közösségi kapcsolatokhoz szükséges intézkedések kidolgozásának és végrehajtásának folyamatában azonosítható kritikus pontok korai előrejelző rendszerének, egyfajta multi-elakadásjelző központnak. Egy ilyen központ csak akkor lehet sikeres, ha a figyelmeztetések elérik a veszélyeztetett egyéneket és közösségeiket, ha azok számukra könnyen érthetőek, így időben nekikezdhetnek a megfelelő válaszok kialakításának. A figyelmeztetések akkor a leghatékonyabbak, ha azok megbízható partneri kör (kormányzati szervek, közösségi vezetők és szervezetek, vállalkozások, és a helyi polgárok)előtt adnak jelzést és kerülnek értelmezésre, s ha ugyanez a kör gondoskodik a megelőző intézkedések megtételéről, amelyben kompetencia-területükön vállalnak arányosan szerepet.

Kiemelt szerepe van az irányításban a kommunikációnak, így a közösség-vezérelt modellek az ebben való részvétel fontosságát is hangsúlyozzák. A közösséggel együtt fejlődő kommunikációs eszközök (bevált kommunikációs csatornák, közös nyelv, visszacsatolás) hatékony segítséget jelenthetnek a közösség ismereteinek bővítésére a veszélyeket és a lehetőségeket illetően, a figyelmeztetések célba juttatásában, a közösség tagjainak elérésében.

Ezeknek a modelleknek az alkalmazása kapcsán összességében megállapítható, hogy

- amikor a helyi érdekeltek motiváltak, hogy kézbe vegyék a kezdeményezést, akkor addigmég nem mobilizált helyikapacitások és erőforrásokat kerülnek a felszínre;
- a veszélyekre való figyelemfelkeltésben jelentős szerepe van a felhívó kampányoknak, amelyeket az eredményesség érdekében gondosan meg kell tervezni, és a helyi közösség nyelvére, értelmezési keretébe kell igazítani, főként, ha ezzel informálni akarunk, vagy részvételre, cselekvésre ösztönözni;
- szerencsére ez esetben nem kell újra feltalálni a kereket. Vannak meglévő anyagok, eszközök, eljárások, amelyeket más szervezetek már sikeresen alkalmaztak, ugyan az adaptálás is időigényes, de a bevált gyakorlatok helyi viszonyokraigazítása rövidítheti a kutatási és a tervezési szakaszt;

- a társadalmi tudatosság fokozásához a leghatékonyabb csatornáka kreativitáson és az innováción alapulók. A közösség figyelmének felkeltésében a leghatékonyabbnak azok az ötleteket és módszereket bizonyultak, amelyek művészeti alapon közelítettek, akultúra eszközeit használva jelentek meg, azaz a "nem hagyományos" csatornákon keresztül érkeztek;
- helyi kapacitásokat épít, amivel multiplikálja a hatást, helyi emberek érintettnek érzik magukat és tudatosabbak lesznek tevékenységükben;
- esélye van elérni a közösség legsérülékenyebb csoportjait (nők, idősek, gyerekek, peremhelyzetben élők stb.), fókuszált figyelmet irányítva léteikre, részvételükre.

6. Közösségfejlesztői célok és lehetséges protokoll(ok) közösségeket érintő kritikus helyzetekre

A közösségfejlesztés európai szakmai hálózata⁶² az elmúlt években magának és szakmai partnereinek is feltette azt a kérdést, hogy vajon a közösségfejlesztésnek milyen jelentősége és hozzájárulása jelenhet meg a különböző társadalmi kontextusokban, különböző közösségekkel végezett munkák során, mely domináns ügyekkel találkozik, dolgozik, vagy kellene dolgoznia. Minden hálózati tag országában markánsan köszön vissza az egyenlőtlenség, a kirekesztett és egyenlőtlen esélyekkel rendelkező közösségek sora, a szinte már kővé dermedt, befolyásolhatatlan intézményi struktúrák és a politika általános és a szakmaiság felett jelentkező túlsúlya.

6.1 Közösségfejlesztői célok (szervezettség, tanulás, felelősség)

A közösségfejlesztés átfogó célja ebben a realitásban nem lehet más, mint ennek az állapotnak a megváltoztatása a változásokhoz szükséges alapvető erőforrásokat jelentő emberek bevonása, tevékenységeik támogatása által. (Közösségfejlesztés Európában 2014:6)⁶³Egységes az európai gyakorlat abban, hogy a közös célok elérésére irányuló közösségi cselekvések kollektív elemzése (tervezés-tanulás) alapvető eleme a közösségfejlesztési folyamatnak, azaz a beavatkozás célja nem kizárólag a cselekvésre, együttműködésre való ösztönzés, hanem a megértés és a tudatosítás elősegítése. Lássák helyzetüket, ismerjék egymást, ismerjék fel közös problémáikat, határozzák el együtt közös céljaikat és tanuljanak az együtt megtett útból. Ez logikusnak tűnik, mégis nem túl régi az a felismerés, hogy amikor a közösségfejlesztésben elért eredményekről beszélünk, szem előtt kell tartani, hogy az eredményeik közösségi folyamatokhoz és a közösségek által kitűzött célokhoz kapcsolódnak, azok mentén azonosíthatóak. Így hangsúlyt kapott az a szakmai törekvés, miszerint a közösségfejlesztői célokat és várt eredményeket, a munka elején,

⁶² European Community Development Network (EuCDN), jelenleg spanyol, svéd, belga, norvég, lengyel, cseh, skót, ír, román, ukrán és magyar közösségfejlesztő tagszervezetekkel

⁶³ „A közösségfejlesztés célja, hogy a közösségek változásokat célzó kollektív tevékenységeinek támogatásán keresztül elősegítse egy igazságos, befogadó és fenntartható társadalom felépítését.”

hozzá kell kapcsolni az érintett közösség szempontjaihoz, értelmezve az általuk használt terminológiákkal.

Ehhez a közösség céljait is szükséges megismerni, amely krízisek esetén átrendezettebb, mint nyugalmi állapotban. Mindegy mi billentette ki a közösséget egyensúlyából – közösségen belüli, kívüli konfliktus, természeti csapás, gazdasági válság – az első evidens célja a biztonság, az egyensúly visszanyerése. Ez a cél viszont nem egyezik azzal, amit nyugalmi állapotban jelölne ki, így a krízis-beavatkozások célkijelölésének is szakaszosnak kell lennie.

Mi történik a közösséggel krízishelyzetben?

- Biztonságvesztés – felborul a megszokott rend, az eljárásokban, a kapcsolatokban, az életvitelben, a szokásokban. Zavartság jelenik, óvatosság, visszahúzódás. Jellemző a mások alaposabb megfigyelése, viselkedésükből való következtetések levonása. Ezek egyesével is komoly feszültségkeltő faktorok, s a feszültség a közösség kapcsolatrendszerének összetettségében jelentkezik;
- Bizalomvesztés – differenciálódnak a kapcsolatok, felértékelődnek a megbízhatónak ítélték, melyek egyének és csoportok között is értelmezhetők. A bizalom-változás az emberek közötti viszonyon túl más területeken is jelentkezhet, például az intézmények (pl. önkormányzat, egyház, civil szervezet, bíróság, rendőrség), az eljárások (pl. jog), a vezetők, vagy akár az értékek felé irányultan is. Ez utóbbiak együttes értelmezési kerete a közbizalom, melynek vizsgálatai szorosan kapcsolódnak a kapcsolatminőségen alapuló társadalmi tőke mérésekhez;
- Cselekvésképtelenség – a körülmények megváltozása (mértékétől függően differenciáltan) mindenkire hat. A kiváltott hatás ezzel együtt nagyon eltérő, keveseket ösztönöz cselekvésre, az emberek többségét a passzivitás felé tolja, szélsőségesebb, vagy időben elhúzódó esetben a totális blokkoltságba;
- Vezetőigény – a váratlanul és gyorsan érkező változás megnöveli a vezető iránti igényt, ami nem tehető egyelőre az ellentmondást nem tűró irányítás igényével. Az érintett hivatalos szervek hierarchikus működése mellett, néhány lakos is vezetővé formálódik. Krízis helyzetben az válik vezetővé, aki határozott, információkat közvetít, mások tevékenységéről is gondolkodik, rendelkezik és mindehhez kellően higgadt. Nem része ennek a felsorolásnak például az, hogy megbízható információkkal rendelkezzen. Döntő attitűd a határozottság, mely a biztonságérzet ígéretét adja bizonytalanságban.

Természetesen ezt a veszteséglistát átrendezi és kiegészíti a krízis konkrét irányultsága. Időben és intenzitásban is mást hív elő, ha közvetlen emberélet van veszélyben, ha a szociális jólét lehetőségeit éri támadás, ha a gazdasági stabilitás inog, ha a környezeti egyensúly kerül veszélybe és egészen más, ha a kulturális integritás, vagy annak folyamata sérül.

A krízishelyzetekben történő közösségfejlesztői beavatkozás végső célja nem lehet más, mint alapesetében, hiszen a változással dolgozik. Ez krízishelyzetben adott, míg alapesetben fel kell kelteni iránta az igényt, meg kell adni hozzá a bátorságot. Új közösségi minőség születéséhez legalább három területen szükséges komoly változás: szervezettség, tanulás, felelősségvállalás. A következőkben megkíséreljük e három feltételhez rendelni a közösségfejlesztői célokat.

1) A szervezettség elengedhetetlen a feltétel a kollektív fellépéshez és cselekvéshez, valamint záloga az elért vívmányok megtartásának, fenntartásának. A szervezettség nem értelmezhető az egyéni részvétel és annak fokozása nélkül. Éppen ezért a közösség alapú krízis beavatkozásoknak minden esetben törekedniük kell az érintett lakosok közvetlen megszólítására, a lakosok közötti párbeszéd kialakítására és ennek rendszeresítésére, különös figyelmet fordítva a peremhelyzetben élők bekapcsolására. Fontos szem előtt tartani, hogy a krízisveszélyes időszakban az emberek eltérően viselkednek, mint azt megelőzően, vagy azt követően, így ebben az időszakban csak ideiglenes struktúra kialakításának támogatása lehet cél, mely alkalmas lehet a nyugalmi időszakban való továbbvitelre, vagy mandátuma a krízisidőszakhoz kötődik. A közösség perifériáján élő, kirekesztett csoportok behívása – és bent tartása – kulcsfontosságú feladat ebben az időszakban. Jelentősége abban áll, hogy a megváltozott viszonyok, az átmeneti állapot jó időszak a nem megszokott szereplők megjelenéséhez, belépésük természetessége ekkor a legerősebb. Pillanatnyilag máshol érzékelhető a törésvonal az adott közösségben, a közös ellenség – a látható veszély – egy hajóba ülteti őket, mely állapotot onnantól már csak fenn kell tartani és meg kell erősíteni a rehabilitáció (felerősödés) időszakában.

2) A közösségfejlesztés felfogható egyfajta tanulási folyamatnak. Olyan folyamatnak, amelyben a benne lévők kompetenciái egyénileg is fejlődnek, de hatásuk láthatóan kollektív eredményekben jelentkezik. A közösség alapú krízis beavatkozás jellemzően dinamikus belépést indukál, melyben a tervezési idő a közös cselekvések javára redukálódik. Ezzel együtt ennek a munkának is célja, hogy az emberek ismeretei bővüljenek, képességek fejlődjenek, önbizalmuk növekedjen, szolidaritásuk kiterjedjen, és mindezek hasznossága tudatosuljon bennük, megteremtve a problémamegoldó gondolkodás és képesség fejleszthetőségének alapjait és persze közösségi kereteit. A cselekvésen keresztüli tanulás beágyazódásának és bővíthetőségének is feltétele a megszerzett tudás-elemek összekapcsolása.

Lengyel közösségfejlesztők (Jordan 2016:19-23) a kollektív cselekvés és az arra való felkészülés folyamatának mérésére részvételi értékelést javasolnak, mely tulajdonképpen az emberekkel való közvetlen

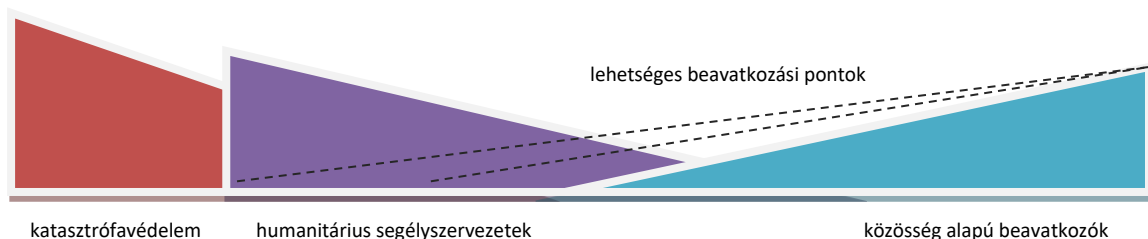
közös munkát jelenti. Tudatos közösségfejlesztői szerepben a részvétel során jól azonosíthatóak a nem szándékolt, ún. specifikus eredmények, a képessé válás elmozdulásai és az egyes csoporttagok személyes fejlődése. Ezek tudatos dokumentálása mutathatja meg a közösség finomhangolású (egyénekben végbemenő) változásait is. A közösség kompetenciáinak fontos fejlődési területei: kohézió (mások tisztelete, lokális elköteleződés), önbizalom (magukba vetett hit, nyitottság, kockázattűrés, kíváncsiság), befolyás (hatni tudó állapot érzékelése), bevonódás (kapcsolat, bizalom, szükséglet, cselekvés), együttműködés (közös munka és a kapcsolatok minősége. A kompetenciaváltozás méréshez használt sztenderdjük a 6. mellékletben található

- 3) Felelősségvállalás, érdekképviselő, szolidaritás. A közösségi vívmányok garanciáját a benne résztvevők elköteleződése és felelősségvállalása adja. A közös szabályalkotás ünnepi része szokott lenni a csoportfejlődésnek, mondhatni az értékrendek, a szokások normává válásának szimbóluma. Ezek a közösségi szabályok-keretek rendre nagyon figyelmesek, mérsékeltek, toleranciára intőek, ami jó érzéssel tölt el mindenkit, nyitottságot, elfogadást üzen. Súlyát viszont a hétköznapi gyakorlatok adják meg. Ez már sokkal nehezebb ügy és igényli azokat az embereket, akiknek fontosak a közösség megállapodásai, emlékeznek és emlékeztetnek rá, súlyt adva a közös elhatározásnak. Ezekben a mindennapi próbákban edződnek a csoportok a nagyobb kihívásokra. A munkamegosztás, a delegáció, a hosszabb távú tervek kivitelezése, a kiélezett helyzetekben való meg nem oszthatóság ezek a saját kis szabályok komolyan vétele mentén születnek és képek végül szolidáris mozgalmakká fejlődni, érdekképviselő csoportokká edződni, de legalább kiállni azok mellett.

6.2 A krízis ellátás sztenderdjeinek értelmezése a közösségi munka területére

Markánsan elkülöníthetők az esemény bekövetkezése előtti és az azt követő feladatok. A prevenció idő a felkészülésé, és ez inkább professzionális, intézményi szereplőket érintő terület, maximum lakossági tájékoztatással és főként a természeti csapásokra fókuszálva. Ilyen értelemben társadalmi fókuszú prevencióról nem beszélhetünk. Krízishelyzetekben, katasztrófaeseményeknél az első időkből a döntő szerep a „katasztrófabevetők” és a közvetlen veszély, életveszély elhárításáé. Idővel egyre nagyobb teret nyernek a humanitárius segítség-szervezetek és mellettük a terepen megjelenő további segítő szereplők. A közvetlen és súlyos veszély elhárítása után ismert protokollok mentén, de racionális időn belül mindenki „levonul” a területéről. A közösségi fejlesztő munka megjelenése épp fordított arányban igazolható. Minél

inkább lehet a megbillentett egyensúlyba került közösség tagjaival közvetlenül dolgozni, annál intenzívebb a megjelenése és nő a hatóköre.

4. ábra: A beavatkozási jelenlét hangsúlyos időszakai

Mindhárom területen érdemes végiggondolni lehetséges szerepvállalást.

A megelőzés szakasza

A megelőzés és felkészülés közösségi alapelvei az alábbi jelmondatokra is egyszerűsíthetők:

- Ismerd meg a lakóhelyed! Tudd, kik a szomszédjaid, milyen értékeitek vannak!
- Legyen aktív kapcsolati háló, mely a gyors mozgósítást is szolgálja!

Ezt egészíthetik ki az amerikai gyakorlatban bevett és Európában is egyre terjedő civil koordinációs csoportok felállítása és felkészítése a váratlan helyzetekre. E csoportok elsősorban a korai felismerésre, észlelésre fókuszálnak és az együttműködésre. Ezeknek a gyakorlatoknak is döntően a természeti/ipari katasztrófákra való felkészülés van a központjában, de a felkészítés kiterjed a feszültségek, konfliktusok felismerésére, szomszédi szintű kezelésére, a sérülékeny csoportokra való különös figyelemre, előzetes felmérésükre, kapcsolatépítésre, melyek ürügyet jelenthetnek a különböző csoportok előzetes kapcsolatfelvételére, a lehetséges veszélyek közös számbavételére és az elkerülő alternatívák kidolgozására. A felkészülés módszertana nem tér el jelentős mértékben mindattól a megközelítéstől, ahogy például a hazai közösségfejlesztők dolgoznak, bár alapesetben nem a veszély, vagy annak érzete áll a középpontban, elismerve, hogy a veszély, vagy annak tudata átrendezi a viszonyokat és összehozza az emberek többségét.

Ilyen prevenciós felkészülés részeként értelmezhetjük az angolszász területeken elterjedt, a helyi embereket területi reprezentativitásban megszervező „Szomszédügyi tanácsokat”, melyek állandó párbeszédben állnak egymással, gondolkodnak a lakóterületet érintő kérdésekről, kihívásokról, s elérhető és megszólítható partnerei a helyi vezetőknek. A szomszédügyi tanácsokról működéséről és hazai kísérleteiről a 7. mellékletben lehet olvasni.

Más szükségletből indult ki, de több szempontból is hasonló szerepet tölt be Hollandiában, elsősorban a kulturálisan színes lakóterületen az ún. „szom-

szédsági mediátorok csoportja”, melyben egymással konfliktusban álló szomszédokat közvetítő szomszédokból álló – előzetes felkészített és bevált szisztéma szerint eljáró – csoport segít egymás jobb / pontosabb megértésében és egy a megnyugtató állapot kialakítása érdekében kötött megegyezésben. Az interkulturális különbségek rengeteg apró felületet adnak a súrlódásra, melyek mindegyike mellé nem állíthatnak szociális munkást, viszont azt sem szabad hagyni, hogy ezek elmérgesedjenek.

A krízisintervenció szakasza

Ez az időszak egyfajta „átmeneti szakasz”, átmenet a régi és az új között. Elsődleges szerepe a stabilizálódás segítése, a veszélyeztetett állapottal való megküzdés támogatása. Mivel a krízist kiváltó okok többfélék lehetnek, így az ebben közösségi szerepet vállaló szakembereknek változatos eszköztárra van szüksége. Gyakori beavatkozási területek és módok:

- a katasztrófa helyzetben nyújtott szolgáltatások koordinációja;
- veszélyérzet-feldolgozás (támogató, feldolgozó, találkozások, beszélgetések, közösségépítő gyakorlatok, támasz-csoport, az oldást segítő művészeti akciók szervezése);
képviselőt-koordináció szervezése, a nem hivatalos (azaz a helyi) szervezetek bevonása a segélyezési és újjáépítési folyamatokba;
- konfliktus szelídítés (resztoratív módszerek alkalmazása),
- közösségi felmérések, összeírások indítása.

A közösségi beavatkozás szakmai gyakorlatában sok nehézséget okoz az, hogy a szakemberekre olyan feladat is hárul, amelynek megoldása kompetenciáik határán van, de sürgősségük okán nem léphetők át. Az ilyen helyzetek könnyen felőrlik az energiájukat és hosszú távon fenntarthatatlanok. Gondosan el kell különíteni azokat a feladatokat, amelyeket a civileknek és/vagy a már meglévő intézményrendszernek kell megoldania. Így a közösségi munka, közösségfejlesztő feladata egyértelműen korlátozódhat a lakosokkal való közvetlen munkára, melyben az egyik irány a közvetítés az intézményi szolgáltatások/ellátás és az érintettek között, a másik a felhalmozódott energiák (felszültségek, tétlen erők) megszervezése, azaz a feladat nélküli, de aktivizálható lakosok bevonása és kríziskezelésben, majd a rehabilitációban betölthető szerepük kialakítása. Ennek fontos elemei:

- a bevonható helyi lakosok szükségleteinek és képességeinek felmérése;
- a közösen vállalható munka formájának, rendjének kialakítása, melynek ki kell terjednie az együttműködés formai meghatározására (tér/idő/találkozás rendje/kompetenciák, azaz ki-kit képvisel ott);
- a közösen vállalt munka feladataira és az abban való munka megosztására, ami legszűkebben értelmezve ki kell, terjedjen az intézményekkel való kapcsolattartás kialakítására, a be nem vont lakosok felé irányuló tájékoztatásban való részvételre, a szükségletek belső felmérésére,

gondot fordítva a specialitásokra, valamint szükség esetén az érdekek összehangolására, azok artikulációja érdekében tett lépések megszervezésére;

- fenn kell tartani a csoport együttműködését, mintegy lehetőséget teremtve a következő szakaszban való komolyabb feladatok ellátására, a rehabilitáció előkészítésében való érdemi részvételre.

Katasztrofális hatású, de jellegében és kezelésében eltérő csapásokként említhetők azok a bizalomvesztési folyamatok, melyek a békés (értsd: biztonságos, ismerős, kiszámítható, együttműködő, támogató) együttélés lehetőségét számolják fel hosszú időre (ha nem örökre) több konfliktusban élő, vagy fenyegetettséget, félelemkeltést elviselő településen az elmúlt években. Azzal együtt, hogy tudjuk: minden ilyen eset háttérében elhúzódó, kezeletlen konfliktusok, rendezetlen viszonyok, már meghozott közösségi ítéletek (is) találhatóak, kulcsfontosságú a gyors és a minden helyben érintettet megnyugtatóan megszólító párbeszéd kezdeményezése és fenntartása. Az ilyen jellegű beavatkozások esetében olyan munkamegosztás kialakítása a körültekintő, melyben egyszerre tud jelen lenni a radikális szociális munka, az érzelmi oldásokat támogató alternatív művészeti és közösségi munkamódok, és a közösségszervezés.

A felvetett esetekben fontos a gyors reagálás, amely nem feltétlen jelenti azt, hogy a munkát is gyorsan kell végezni. Felerősíti és gyorsítja is talán a folyamatot a helyzet, amelyben a szereplők élnek, és amelyre jó lenne, ha felkészülve, közösen adnának választ, határoznának meg szempontokat, irányokat. Ez nem példa nélküli a közösségfejlesztés gyakorlatában, de nem is sorolható a „bevált gyakorlatok” közé. Bár a válságok természete és mérete nem enged túlzott általánosítást, egy kísérletet mégis tennék arra, hogy mik azok az elengedhetetlen lépések, melyeket az eredményes közösségi részvételt fokozó krízisintervenció feltételeinek tekintek:

1) „Közösségi intervenciók team” felállítása

Helyi és támogató külső szakemberekből álló szakmai csoport, amely minden más segítség közül, a közösség alapú megoldás biztosítása mellett köteleződik el. Ez a csoportba csatlakozás legfontosabb ismeréve, de erősíti a csoportot, ha szakterületüket tekintve is több irányból érkeznek tagjai- szociális munka, közösségfejlesztés, közösségszervezés, pszichológia, művészet, építészet, jogvédelem, polgárvédelem, stb. Szerepe kezdeményező, koordináló, felkészítő-megerősítő.

2) Lakossági csoport szervezése, az érintett és az őket támogató környezet tagjaiból

Ez a felület az elsődleges munkaterülete a közösségi munka szakembereinek. Kitüntetett feladat a csoport megszervezése, szükségleteinek és képessé-

geiknek feltárása, céljaik kialakítása, az azok elérése érdekében tett lépések kialakítása, az eredményességet segítő felkészítésük és a különböző tervező és döntéshozói területeken való megjelenésük elősegítése. Fontos, hogy ez a munka folyamatos, időben változatos tartalommal és fókusszal, szem előtt tartva, hogy ez a csoport minél jobban reprezentálja az érintetteket és/vagy a közösséget, illetve, hogy a közösségi alapú szakmai munka elsődleges célja az ő helyzetbe hozásuk. Ennek feltétel kettős: (i) képessé kell válniuk a részvételre és a képviselőre, (ii) el kell érni, hogy erre lehetőségük is legyen.

3) Köz(össégvezérelt)testület felállítása a vészhelyzet menedzselése érdekében

Ez a testület egyesíti a szakmai, a döntéshozói és a lakossági csoportok képviselőit, ez utóbbit vagy már meglévő civil közösségek megerősítésével, kompetencia területük növelésével, vagy a gyors közösségi kapacitásfeltáró és azt megszervező közösségfejlesztői háttérmunka eredményeképpen (addig közösségfejlesztői szakmai helyettesítéssel fenntartva az asztalnál a helyet).

E testület feladata tisztán koordináció, célja az érintett szereplők reprezentatív számon tartása, a szereplők egymás munkaterületeinek és elkövetkező lépéseinek megértése, munkamegosztás tisztázása, egyeztetése, félreértésekből, nem értésekből keletkező feszültségek nyílt kezelése, váratlan helyzetek megértési fóruma, rugalmas reakciók, változások bevezetésének munkafelülete. Ez a testület a beavatkozás állandó testülete, a kívánt munkaforma szerinti átalakulással. Ebben a szakaszban a közösség alapúságot a közösségi fejlesztő szakemberek háttérmunkájának kell segítenie, támogatnia, szükség esetén kisegítenie. Hosszú távú munkára készülve e testület formai keretet is kaphat, ami azt jelenti, hogy gazdálkodásra is alkalmas szervezetté válhat (pl. Közösségi Támogató/Támasz Alapként működve). Az ilyen típusú szervezetek a nemzetközi gyakorlatban újjáépítési terveket képviselnek, szakpolitikai javaslatokat készítenek, részt vesznek kidolgozásukban, pénzt gyűjtenek, részt vállalnak a helyi programok megvalósításában.

4) Nyilvánosság szervezése, közvetítése

Válságos esetekben kritikus hangsúly kerül a kommunikációra, a hírek hiteltelenségének gyors ellenőrzésére. Ennek megszervezése fontos, de nem közösségfejlesztői szerep. Ez esetben a megbízható és együttműködő partnerek megtalálása a kulcsfeladat, majd nyilvánossági felületek közvetítése minden más „bulvár”, populista igényű hírforrásnak látszó felülettel szemben. Nyilvánvalóan szükséges a „védett saját internetes felület” létrehozása, mely csak a válságkommunikációval foglalkozik, a szaknyelvet lakossági nyelvre is fordítva. Legfontosabb ismérve, hogy aktuális, gyors, érthető és legfőképpen megbízható forrásból közvetít megoldás-orientált, megnyugtató irányú információkat. Emellett a rádió és a televízió szerepéről, elérhetőségéről is érdemes gondolkodni. Speciális kommunikációs igényként jelentkezik a helyi

(ki)hangosítás (pl. utca, átmeneti terület, stb.), vagy a szórványba került érintettek elérése. Emellett fontos az érintettek egymás közötti kommunikációs felületének kialakítása, melyben nem a hitelesség kontrollja az elsődleges, nagyobb a jelentősége az együttérzés kifejezésében, a személyes visszajelzésekben, a gyors kölcsönös segítségekben, cserékben, apró megoldásokban és az érzelmi feldolgozásban. Kapacitáskérdése, de érdemes ezeken a fórumokon szakembernek is jelen lenni, aki hozzászólásaival segíti az érzelmek és a lehetséges indulatok kanalizálását.

5) Szükség-koordináció

A válság korai időszakában még sok az egyéni tenni- és intézniező (biztonsággal, elemi szükségletekkel, mentális állapotokkal kapcsolatosan), a nyilvánosság felületeinek és az abban való eligazodásban való támogatás mellett fontos a fizikai elérhetőség, ezért tanácsos a válság idején állandó, „közösségi koordinációs pontot” létesíteni, ami látható, elérhető és végső esetben felkereshető. Ez nem csak a szorosan vett érintetteknek, hanem az őket támogató, vagy támogatásuk elnyerését célzó környezet számára is fontos lehet. Ez a támogató környezet elkötelezésének, az önkéntes szerepvállalásoknak is a területe.

6) Javaslatok kidolgozása, cselekvési tervek

A válság természete a megoldások lehetőségeit is nagyban körülírja. A közösségi szinten érzékelhető megoldások igénylik a közösség életét meghatározó szereplők közreműködését, döntően rajtuk múlik, milyen gyorsan, és milyen minőségű alternatívák jönnek egyáltalában szóba. Mennyire a megoldásoké, vagy épp a konfliktus élezésé a főszerep. Éppen ezért fontos az ezekre való befolyás kialakítása, megszerzése, és persze lehetőség esetén érdemben élni azzal. Ez nagyon összetett feladat, arányok és kompromisszumok játéka. Egyszerre kell a struktúraváltás jövőbeni lehetőségén és a közvetlen segítő lépések gyors meglépésén dolgozni. Ez az a munkaterület, ahol a leginkább azonosítható, ha a szakmai segítő csoport egypólusú. Ez a feladatcsoport készíti elő és egyben vezet át a helyreállítás szakaszába.

A helyreállítás szakasza

Ebben a szakaszban már átrendeződnek a külső jelenlét erői. Ez a fizikai megújítások, a rend helyreállításának időszaka. Lassulnak a folyamatok és csökken a központi figyelem, nő a helyi szereplők jelenlétének és hozzáállásának jelentősége. Ez az időszak a közösségi alapú fejlesztő munka kiteljesedésének is kedvez. Ha volt, és ha eredményes volt a jelenlét a válság kialakulásának korai szakaszában, akkor itt már a munka folytatásának helyi támogatásáé a főszerep. Ekkor a közállapotok helyreállítása mellett a közösségi minőség speciális területeinek fókuszai is megerősödhetnek. Ilyenek a helyi tár-

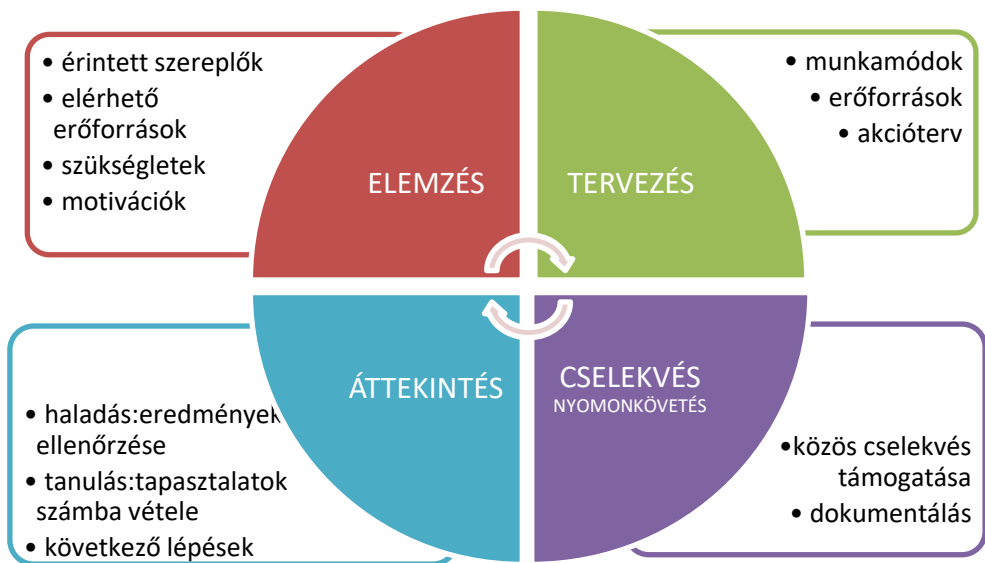
sadalom leghátrányosabb helyzetben lévő tagjainak bevonása, a helyi közösségek kompetenciáinak tudatos erősítése, a közösségi tervezés deliberatív módszereinek alkalmazása, alkalmazásuk iránti igény felkeltése, a válsággal és a fejlesztéssel kapcsolatos kérdések összekötése (ok-okozatok felismerése, az ismert hibákat elkerülő, új minőségek teremtése, az eddigiektől eltérő megoldások kidolgozása, melyek a közösen tervezett jövőt szolgálják).

A közösségi tanulásra alapozó reflektív tervezés skót példája⁶⁴ körültekintő módszer a tudatos, tervezett és közösségben ellenőrizhető tartós cselekvő együttműködésekhez. Ez a keretrendszer kézzelfogható segítséget nyújt a hatékonyabb tervezéshez, a folyamat során létrehozott változások megragadásához, dokumentálásához, a tapasztalatokból való tanuláshoz és a másokkal közös munkához. Logikája a következő egymásra épülő/építhető hét kérdés mentén foglalható össze. Alapelve, hogy ezt a hét kérdést a helyi lakosok csoportjának és a segítő közösségi fejlesztő szakembernek együtt kell feltenni és megválaszolni, majd az eredményeket azonosítani és ezek alapján újragondolni a következő szakaszt:

- Milyen szükséglettel akarunk foglalkozni?
- Konkrétan miben kell változást elérni? Milyen változást szeretnénk látni? Milyen eredmények elérésére törekszünk?
- Mikor fogunk örülni, mit tekintünk majd sikernek? Hogyan győződhetünk meg arról, hogy elértünk a kívánt változást?
- Ténylegesen mit fogunk tenni?
- Hogyan győződünk meg arról, hogy a terveink szerint cselekszünk?
- Mennyire voltunk sikeresek és mit tanultunk az egészből?
- És most milyen változást kell elérnünk?

A kérdések ciklikusan is felfoghatóak, amelyek újra meg újra feltehetőek, esélyt adva az újabb szempontok érvényesülésének, valamint, hogy a tervezett következő lépések az eddig megtett út logikus, elvárható, azt meghaladó következményei legyenek.

⁶⁴ Learning Evaluation and Planning (LEAP), a magyar adaptációs folyamatban a Tanulás-Értékelés-Tervezés (TÉT) elnevezéssel használva. Forrás: Parola 2016/3, valamint saját munkaanyagok

5. ábra: A Tervezés-Értékelés-Tanulás ciklikus modellje

E modell alkalmazása nem igényel válsághelyzetet, jól alkalmazható minden olyan alkalommal, amikor a közösség változással dolgozik. Éppen ezért a rehabilitáció közösségi folyamatai már sok tekintetben egybefolynak és idővel átalakulnak felelős közösségi magatartássá, melyben a közösség tagjai / csoportjai időről időre áttekintik közös ügyeiket, hogy minél alaposabban ismerjék egymást, a környezetüket és azonosítsák benne közös ügyeiket, amelyekért cselekvő erőfeszítéseket, vagy egységes érdekvédelmi fellépést tesznek.

A válság időszaka kedvez az újszerű megoldások bevezetésének. A megkérdőjelezett, felborult rendben egy egységesebb, közösségibb megoldás sokkal inkább választható az együtt élő emberek számára, mint ha ezt egy *status quo* megborításával kellene kezdeni, ami szintén a kezdeményező csoport feladata lenne. Így a válság elmúlását nem kívárni kell, hanem kedvezőtlen szelét a közösség új, többszereplős akaratába befogni.

6.3 Ismeretek és készségek, amikkel közösségfejlesztői közreműködőként rendelkezni kell

A közösségfejlesztés arra törekszik, hogy valódi és tartós változásokat generáljon a közösségek megélt tapasztalataiban, azáltal, hogy a közösségek részt vesznek a saját szempontjaikra és érdekeikre irányuló elemzésekben és cselekvésekben. Az eredmények azok a változások és eltérések, melyek a megvalósult folyamat következményeként jönnek létre. Eredményei több szinten azonosíthatóak: közösségi (pl. emberek életminősége, közösségi irányítás,

közösségi kapacitás), politikai, strukturális és kormányzati szinten (pl. közösségi hálózatok és partnerségek, döntéshozók napirendjén közösségi témák jelennek meg, támogatást kapnak, gyakorlatban láthatóvá válnak a marginalizálódott közösségeket előnyösen érintő változások).

Ahhoz, hogy a közösségi munka szakemberei, az említett különféle közösségeket érintő válságos ügyekben kompetens szereplőként jelenjenek meg, megfelelő tudással és szakértelemmel kell rendelkezniük az összes érintett rendszer és intézmény tekintetében, ismerniük kell, hogyan kell ezekben – és néha ellenük – dolgozni. Tisztában kell lenniük azzal, hogyan alakítják ki és miként valósítják meg a helyi politikát, miképpen kell a folyamatokat befolyásolni, miként kell kialakítani álláspontjukat és hogyan lehet felismerni az intézmények korlátait, valamint mindazokat a helyi kulturális és történelmi tényezőket, amelyek kihatással lehetnek ezekre a folyamatokra. Munkájuk nem helyettesíti a helyi lakosok erőfeszítéseit, de ismerniük kell azokat a maguk teljességében, hogy az eredményes beavatkozás érdekében szakszerűen és idővel kiváltható módon – a háttérből – támogassák, szükség szerint kiegészítsék azokat és megtalálják a gyakorlatias munkamegosztás szerepeit.

A közösségi munka támogatásához szükséges készségek, jártasságok

Közelíthetünk a beavatkozó szakemberek szükséges kompetenciái felől: adottságok, társas kompetenciák, módszerkompetenciák és a közösségi munkát segítő jellemvonások. Ezek legfontosabb elemeit az alábbi táblázat foglalja össze:

Adottságok	Társas kompetencia	Módszerkompetencia	Jellemvonások
<i>Fizikai adottságok</i>	<i>Együttműködés</i>	<i>Gondolkodás</i>	Elhivatottság, elkötelezettség
<i>Rokonszenves külső megjelenés</i>	Kapcsolatteremtő készség, nyitottság	Áttekintő képesség	Fejlődőképesség, önfejlesztés
	Kapcsolatfenntartó készség, fegyelem	Logikus gondolkodás, lényegkiemelés	Felelősségtudat
	Udvariasság, tisztelet	Rendszerező képesség	Kitartás
	Kezdeményező-készség	Kreativitás, ötletgazdaság	Megbízhatóság
<i>Pszichológiai adottságok</i>	Határozottság, irányítási szándék nélkül	Ismeretek helyén való alkalmazása	Önfegyelem
<i>Érzelmi stabilitás</i>	Meggyőzőkészség	Általános tanulóképesség	Pontosság
<i>Kiegyensúlyozottság (személyiség használata)</i>	Segítő-készség	Emlékező-képesség	Precizitás

Empátia	Motiváló készség	Felfogóképesség	Szervezőkészség
Tűrőképesség (feszültség, konfliktus, érzelmileg megterhelő helyzetek, stb.)	Irányíthatóság, befolyásolhatóság mérlegelési készség	Információgyűjtés, adatkezelés, átfordítás	Szorgalom
	Tolerancia	Szintetizáló képesség	Igyekezet
	Érzékenység a gyengék képviselői iránt	Munkamódszer, munkastílus	Terhelhetőség
	Kommunikáció	Módszeres munkavégzés	Kritikatűrés
	Fogalmazókészség, egyszerű szóhasználatú beszéd készsége	Gyakorlatias feladatértelmezés	
	Nyelvhelyesség	Intenzív munkavégzés	
	Tömör, érthető fogalmazás készsége	Körültekintés és elővigyázatosság	
	Kommunikációs rugalmasság (funkcionális nyelvhasználat)	Figyelemösszpontosítás	
	Közérthetőség	Figyelemmegosztás	
	Adekvát metakommunikáció	Nyitott hozzáállás	

3. táblázat: Aközösségi alapú beavatkozás kompetencia-területei⁶⁵

E táblázat helyzethez igazítását, kiegészítését minden munka kezdetén érdemes megtenni. A közösségi fejlesztő szakember jártasságainak megfelelő számba vétele összességében egy nem létező optimumot mutat, amivel semmi baj nincs, ha tudjuk, hogy nem egy emberben keressünk mindent, de jó, sőt szükséges tudni, hogy a beavatkozó(k) milyen erősségekkel, sajátosságokkal rendelkeznek. Mint minden segítő beavatkozó szakmában itt is a személyiség és a személyes kompetenciák együttese adja a legfontosabb munkaeszközt, ami a munka során kopik és fejlődik is. Éppen ezért fontos ezek tudatos és folyamatos karbantartása. Különösen, ha hozzátesszük a válságos idők beavatkozásainak összetett jellegét, ahol a képességbeli és módszerbeli kompetenciák szinte kizárt, hogy egy emberben jelen legyenek, vagy ha mégis, hát akkor se szerencsés szerepmegosztás nélkül az érintett lakókkal és értük dolgozni.

⁶⁵Készült Vercseg (2004); továbbá a *Közösségi kezdeményezéseket támogató szakmai hálózat* módszertani munkája során (2005-2009); Hallgató-Vercseg (2008, 3:21-27); Jordan (2016:19-23) alapján és további összegző írások felhasználásával

Az eredményes közösségi alapú krízis-beavatkozást segítő szakember team-ben dolgozik, hogy a jártasságok és a készségek, valamint a felőlt munkaterület ismeretanyaga összeadódhasson. Közösségi intervenciós team szereplői lehetnek a közösségfejlesztő szakember mellett az adott eset szükséglete szerint: szociális munkás, közösség-szervező, pszichológus, építész, szociálpedagógus, jogász, antropológus, szociológus, humán ökológus, közösségi művészeti vezető, valamint legalább egy helyi közösségi vezető. Legszűkebben értelmezve feladat és kompetenciaterületük a következő:

1) Közösségi szükségletek és akadályok feltárása

Interjú technikák alkalmazása: parafrázisok használata, saját szavas elmondás, tisztázás, visszakérdezés, fókuszálás, azonnali reagálás, összefoglalás, konfrontálás, valósággal való szembesítés, megerősítés, értelmezés;

Adatgyűjtési módszerek alkalmazásának képessége: adatok rögzítése, adatok gyűjtése, kész adatok másodelemzése, eljárások megismerése, értelmezése, érintetten kívüliek véleményének megismerése, megfigyelés, következtetés, egyeztetés;

2) Közösségek, csoportok összehozása, felkészítése

Kapcsolatok szervezésének képessége: érintettek megszólítása, kulcsemberek, véleményformálók azonosítása, előzetes felkészítése a közös munkára, megágyazás a közös munka kereteinek és körülményeinek, közös nyelv kialakításának segítése, közös cél és munkamód kialakításának támogatása (lehatárolás dimenziói: fontos és közös, fontos és kisebb kört érint);

Cselekvési tervbe történő tömörítés képessége: a résztvevőkre igazított akcióterv összeállítása (cselekvés időpontja, eszközei, résztvevők, bevonni kívánt rendszerek, időtartam), szükség szerint ezek sorozatba foglalása, vagy a párhuzamos haladás támogatása;

Csoportdinamikai ismeretek és a csoportalakulás folyamatának támogatása, célok, munkamódok, kommunikációs szokások kialakítása, belső konfliktusok kezelése, egymástól tanulás támogatása, értékének megemlése, munkamegosztás népszerűsítése, közösség bizalmának erősítése, hibázás lehetőségének fenntartása, tanulás igényének felkeltése (szervezeti/közösségi kultúraformálása)

3) A közösség ügyeivel foglalkozók közötti együttműködés előkészítése, munkájuk koordinálása

A humán segítő rendszerekben ismert kölcsönhatások és eljárások ismerete, belátás a beavatkozáshoz szükséges munka módjának megválasztásakor, arányának kialakításakor („ügyhöz módszer” elv alkalmazásának képessége), szakmaközi kommunikáció képessége, szakmai nyelvjárások közötti eligazodás képessége;

Deliberatív módszerek ismerete, alkalmazásának méltányolható mértékű (hely-érték-képesség arányos) támogatása, közvetítés képessége;

4) Reflektív munkamód alkalmazása

Az újratervezés képessége: tudatos-tervezett munkamód mellett az áttevés rugalmasságának fenntartása, azaz az aktuális helyzet kritikus mértékű megváltozásának felismerése, felülvizsgálati szükség belső jelzőrendszerének kifejlesztése;

Az alternatív tervek kidolgozásának képessége: az érintettek bevonása az alternatívák kidolgozásába, de legalább az azok közti választásba, értékközpontú választási szempontrendszer kialakításának ösztönzése helyben;

Az értékelés képessége: a válságkezelés folyamatában a tanulás elemeinek azonosítása, a kompetenciák fejlődésének felismerése és tudatosítása a folyamat résztvevőiben a *kohézió* (saját magunk és mások tisztelete, a másokra való érzékenység, az egyenlő esélyekre való odafigyelés, illetve a saját lokalitással való azonosulás), az *önbizalom* (az önmagunkba vetett hit, az önértékelés szintje, a változásra való nyitottság, erő, illetve hit a változtatásra való képességünkben), a *befolyás* (a változás befolyásolására való képesség percepciójának szintje), a *bevonódás* (a közösség érzékelése, bizalom, a szükségletek felismerése, a motiváció szintje, a cselekvésre való hajlandóság és képesség), az *együttműködés* (közös tevékenységek színvonala, az egymással együttműködő emberek hálózata, a másokkal való együttműködésre való készség és nyitottság) szintjén.

7. Eredmények, összegzés

A gyakorlat egyre inkább igazolja azokat az elméleti felvetéseket, melyek szerint az embereket a bajban is el lehet érni, össze lehet hozni és az a rengeteg erő, amely az indulatok szintjén van jelen, átfordítható szervező, informáló és alkotó erővé. Olyan erővé, amelyre a helyreállítás időszakában, s azt követően is lehet támaszkodni, amikor már végképp mindenki számára kézzelfoghatóvá válik, hogy az élet új mederben folyik tovább. Ilyen lehet minden párbeszéd a károsultakkal, ilyenek lehetnek az élet újratervezését segítő folyamatok, külön figyelmet fordítva a sérülékenyebb társadalmi csoportok részvételére is.

Ilyen méretű ügyekben megnő a szakember hitelessége, mint ahogyan annak a kérdésnek az ereje is, hogy egy helyi cselekvő ember válhat-e széles rétegek előtt is képviselőjévé egy ügynek, illetve hogy a helyi közösség alkalmasnak érzi-e magát arra, hogy beleszóljon saját közössége történéseibe, amikor általános tapasztalat a közbizalom alacsony állapota, az apátia közösségi szintű megjelenése. A közösségi beavatkozás szakmai gyakorlatában sok nehézséget okoz, hogy a szakemberekre olyan feladat is hárul, amelynek megoldása másokra várna. Ez a gyakorlat felőrli az energiájukat és hosszú távon fenntarthatatlan. Minden egyes helyzetben végig kell tehát gondolni, hogy melyek azok az ügyek, amelyeket a civileknek és/vagy a már meglévő intézményrendszernek kell megoldania, így a közösségi munkás, közösségfejlesztő feladata első sorban az ő bevonásukban és együttműködésük támogatásában lenne azonosítható.

Katasztrófális hatású, de jellegében és kezelésében eltérő csapásokként említhetők azok a bizalomvesztési folyamatok, melyek a békés⁶⁶ együttélés lehetőségét számolják fel hosszú időre (ha nem örökre) a konfliktusban élő, vagy fenyegetettséget, félelemkeltést elviselő településeken, a közelmúltban is. Azzal együtt, hogy tudjuk: minden ilyen eset háttérben elhúzódó, kezeletlen konfliktusok, rendezetlen viszonyok, már meghozott közösségi ítéletek (is) találhatóak, kulcsfontosságú a gyors és a minden helyben érintettet megnyugtatóan megszólító párbeszéd kezdeményezése és fenntartása. Az ilyen jellegű beavatkozások esetében olyan munkamegosztás kialakítása ajánlott, melyben egyszerűen jelen lenni a radikális szociális munka, az ezt támogató közösségi szervezés, az érzelmi oldásokat támogató alternatív művészetes közösségi ügyeket folyamattá szervező közösségi munkamódot.

A felvetett esetekben fontos a gyors reagálás, amely nem feltétlen jelenti azt, hogy a munkát is gyorsan kell végezni. Felerősíti és gyorsítja is talán a folyamatot a helyzet, amelyben a szereplők élnek, és amelyre jó lenne, ha fel-

⁶⁶ értsd: biztonságos, ismerős, kiszámítható, együttműködő, támogató

készülve, közösen adnának választ, határoznának meg szempontokat, irányokat. Ez nem példa nélküli a közösségfejlesztés gyakorlatában, de nem is sorolható a „bevált gyakorlatok” közé.

A dolgozatban számba vett példák tapasztalatai igazolták a közösségi részvétel fokozásának szükségességét a krízisalapú beavatkozásokban. Jelentőségük a kríziskezelés korai szakaszában preventív jellegű, a válság eluralkodása idején a feszültségek átfordításán túl a közösségvezérelt jövőbe tett beruházás pótolhatatlan megalapozása. A krízisintervenció hatékonysága mérsékelten fokozható a közösségi részvétel megjelenésével, ez inkább megosztja a terheket, kompetenssé teszi a helyi szereplőket és értelmezhető szereppel ruházza fel, lehetőséget teremtve jövőtervezésre vonatkozó beleszólás/belefolys növelésének.

Emellett hangsúly került a közösségi krízisintervenciók team-működés kialakítására, mely közvetlen a közösség tagjaival dolgozó segítő szakemberek szükségyszerű és szoros együttműködését szorgalmazza. Megteremtve annak vízióját, hogy létezhet az a kooperáció, melyben a válságkezelés közösségi szintjén egy időben, egymással együttműködve jelenik meg a szociális munka segítő-attitűdje, a közösségfejlesztés közvetítő tervező attitűdje, a közösség-szervezés elnyomottakat helyzetbe hozó, felhatalmazó attitűdje.

S végül, egyértelművé vált számomra, hogy a krízisintervenciók beavatkozásoknak (a krízisben lévőkön túlmutató) feladata a közvetlen közösségi környezet érzékenyítése, szolidaritásának, támogató attitűdjének növelése, a krízisen túlmutató együttműködési lehetőség megalapozása.

Mellékletek

1. melléklet:

A közösségfejlesztés alapeseteiként értelmezhető hazai kezdeményezéseket összefoglaló bibliográfia

(Válogatás a Közösségfejlesztők Egyesülete alapításának 25. évfordulója alkalmából összeállított eseménynaptár és bibliográfiából, valamint a közösségfejlesztés adattárából)

B. Szolnoki Ildikó-Brunda Gusztáv: Kistérségi fejlesztési program a Kis-Zagyva-Völgyben ([link](#))

Beke Pál: A szatmári fejlesztőmunka I. Szándékok, célok, tervek ([link](#))

Beke Pál: A szatmári fejlesztőmunka II. ([link](#))

Beke Pál: Szatmári fejlesztőmunka 4. Útközben ([link](#))

Beke Pál: Szatmári fejlesztőmunka III. ([link](#))

Bereczky Béla: Aranygombos Telkibánya – közösségfejlesztő szemmel. 2005-2007 ([link](#))

Giczey Péter: Szomszédsági önkéntesek a Csapókertben ([link](#))

Groskáné Piránszki Irén: Közösségfejlesztés Nagyrábén ([link](#))

Kovács Edit-Makk Katalin-Péterfi Ferenc-Vercseg Ilona: Hogyan váltak a kőbányai szülők állampolgárokká? Közösségfejlesztési esettanulmány ([link](#))

Kovács Edit: Helyi cselekvés program – Okány ([link](#))

Kovács Edit: Követő program, Okány. A helyi közösségi munkát végzi Lingurár Sándor ([link](#))

Kovács Edit: Idősebbek is elkezdhetik! Közösségfejlesztői munka 60 év feletti lakosokkal Budapest XI. kerületében ([link](#))

Mészáros Zsuzsa: A felső-kiskunsági közösségfejlesztő folyamat eredményei és nehézségei ([link](#))

Mészáros Zsuzsa: Közösségfejlesztési folyamat, közösségi felmérés Kecskéden 1994-1996 ([link](#))

Molnár Aranka és társai: Építő közösségek – közös tudás ([link](#))

Molnár Aranka-Péterfi Ferenc: Hogyan fakasszunk forrásokat? Közösségfejlesztés az ózdi kistérségben ([link](#))

Molnár Aranka: Hálózatépítés Borsod-Abaúj-Zemplén megye hátrányos helyzetű településein. Társadalomfejlesztési projekt kistérségekben, 2005-2007 ([link](#))

Pálinkás Sándorné: Közösségfejlesztés Nógrád megyében ([link](#))

Peták Péter: Miért éppen Istenkút? ([link](#))

Péterfi Ferenc: Zsókvár – Inspirál. Egy városmegújító program útkeresése a szomszédsági együttműködések megteremtésére ([link](#))

Pósfay Péter: Baráti körtől a térségi összefogásig (Kistérségi fejlesztőmunka, Vas-megye) ([link](#))

Pósfay Péter: Együtt tervezve a jövőt... Összefoglaló gondolatok Nádasd fejlesztési koncepciójának elkészítéséről ([link](#))

Schmidt Melinda: A Mánfai Önkéntes Segítő Hálózat ([link](#))

Sélley Andrea: Közösségfejlesztés az Avason ([link](#))

Sélley Andrea: Tomor, Lak és vonzáskörzetük megismerése, fejlesztése ([link](#))

Szabó Márta: A Magdolna Szomszédság (Budapest VIII.) és a Nap Klub Alapítvány ([link](#))

Velencei Ágnes: Babák rózsaparkjától a bölcsis forradalomig. Lakótelepi közösségfejlesztés kisgyerekes családokra alapozva a Budapest, Ferencváros, József Attila-lakótelepen ([link](#))

Vercseg Ilona: Folytatódó közösségi munka a Bakonyban ([link](#))

Zádori Judit: Nagybörzsöny 2005-2008 ([link](#))

2. melléklet: Példa a közösségfejlesztői beavatkozás alapesetére

„Jó szomszédságban” komplex közösségi fejlesztő munka a Pongrác úti lakótelepen

Előzmények

Kőbányán a közösségfejlesztők először 1996-2000 között dolgoztak egy közösségi szolgáltatásokat és lakossági kezdeményezések fejlesztését célzó programmal. Ebben partnerek voltak a Magyar Művelődési Intézet, a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Kőbányai Önkormányzat, és a Budapesti Forráspont mellett a Bölcsődék Országos Módszertani Központja.

2009-ben újra az önkormányzat megkeresésére szakmai konzultáció indult a sajátos építészeti stílusú MÁV alkalmazottaknak épült lakótelep, a Kis-Pongrác teleppel kapcsolatos fejlesztési tervezésekben. 2009-2011 között a Városmegújító munkacsoport keretében egy megvalósíthatósági tanulmány készült ennek a munkának a háttéranyagaként. Európa Uniós támogatásokkal komplex városmegújító programok indulhattak Budapesten is, melyekben a fizikai megújítás mellett humán fejlesztésekre (ún. szoft programokra) is fordítanak. Ez lehetőséget kínál az adott terület társadalmi – közösségi feltételeinek valódi megújítására és a helyi közösség bevonására a tervezésbe, továbbá a megvalósítási és működtetési feladatokba.

Emellett 2012 tavaszán elindult az „Egyetem és Settlement” nevet kapó kísérlet szellemi műhelye és a terepmunka kidolgozása Budapest X. kerületében található Pongrác telepen és a XV. kerületben található Újpalota szomszédságaiban, az ELTE Közösségi és Civil Tanulmányos Mesterképzése és a Közösségfejlesztők Egyesülete kezdeményezésében. A settlement egy évszázados múltú angolszász intézmény típus, amely a társadalmilag leghátrányosabb lakóközösségeken belül – ilyen kolóniákba, szomszédságokba kitelepülve, beépülve – szervez közösségi-társadalmi szolgáltatásokat, művelődési-képzési programokat. A segítő-fejlesztőmunkához szükséges szakmai ismereteket, tudásokat többnyire egyetemi képző és kutatóhelyek segítségével teremtik meg, akiknek viszont éppen ilyen tevékenységük során közvetlen gyakorlati ismeretek és tapasztalatok megteremtésére lesz alkalmuk. A hazai gyakorlatban is újra meg újra napirendre kerül az ilyen típusú együttműködésre épülő tartós szakmai programok kialakítása.

Keretek (A terület, a szereplők, a rendelkezésre álló erőforrások bemutatása)

A Kis-Pongrác lakótelep Budapest X. kerületében található, Kőbányán. A telep egy jól körülhatárolható terület, a Gyöngyike utca - Salgótarjáni utca - Pongrác út - Csilla utca által körülvett egység. A lakótelepre szegregátumként is tekinthetünk, mivel közvetlenül mellette más lakóegységet nem találunk, a MÁV

vasútvonala, villamos-vonal, a BKK telephelye, illetve a Fővárosi Gázművek Zrt. területe veszi körül. Alapvetően nehezen és célirányosan megközelíthető hely.

A szakmai munka kezdeményezői voltak: ELTE Társadalomtudományi Kar TáTK, Kőbányai Vagyonkezelő (a városrehabilitációs program vezetője), Közösségfejlesztők Egyesülete KÖFE, Nemzeti Művelődési Intézet NMI.

- A kerület egy mini-projekt keretében támogatja a munkát;
- a Közösségfejlesztők Egyesülete vállalta a munkához szükséges adminisztratív és szakmai szervező háttér biztosítását, valamint a képzések, felkészítések és az ünnepek szervezését, koordinálását;
- az ELTE TáTK (szociális munka, szociálpolitika, közösségi és civil tanulmányok MA szakok) vállalta a terepmunkára jelentkező hallgatók felkészítésével, a terepmunka nyomán követésével kapcsolatos feladatokat, valamint a terepmunka gyakorlatként való elismerését;
- a Magyar Művelődési Intézet közösségfejlesztő munkatársain keresztül vállalta a program szakmai támogatását, a feltáró munkára jelentkezők folyamatos felkészítését, valamint a feltáró munka intenzív, a további fejlesztő munka, alkalmi jellegű támogatását. Vállalta egyúttal a szakmai-módszertani tapasztalatok szisztematikus összegzését és terjesztését, a megyei hálózatban másutt is megvalósítható modellek kidolgozását.

Célok (Beavatkozási, helyi célok, szándékok)

A közösségfejlesztői munka célja általában a közösség részvételi aktivitásának és a helyi párbeszédnek megteremtése, fokozása. Ehhez hatékony eszköznek tekintjük a köz(ös)ügyekben aktív, véleményformáló, másokat is megszervező lakosok *szomszédsági önkéntes hálózatba* szervezését és felkészítését, valamint támogatásukat. Ilyen folyamatokon dolgoztunk ott is. Munkánk fókuszja a Kis-Pongrác telepen kettős volt, az egyik az itt élők és az ő *társasházi közösségeik megerősítése*, a másik, a telep ügyeit összefogó, koordináló és a helyiek véleményét, érdekeit majdan képviselő *Szomszédsági Tanács* felállítása és működésének támogatása. Előzetesen három beavatkozási területet jelöltünk meg:

- a biztonság – otthonosság megteremtésének alapszükségeit,
- a találkozás – kommunikáció létrejöttének szükségességét, valamint
- a részvétel, a közösségi cselekvés megteremtését, melyeknek az öntevékenység, tehát egy élő helyi társadalom működése lehet az eredménye. Most a konkrét lépések következnek.

Kihívások

Munkánk során többször éreztük szükségességét a szakmai program-terv módosításának, melynek indokai között hol a közösségfejlesztői munka szervezésének hektikussága (egyetemisták, önkéntesek mozgósítása, NMI

kilépése és erőforrásainak, munka-kapacitásának radikális megvonása), és a szükséges felkészítések időigényessége, újrakezdése adta, hol a helyi lakók zárkózottsága, bizalmatlansága, vagy éppen az infrastrukturális fejlesztések megértésének idő és energiaigénye, vagy épp az elégedetlenség kezelése adta. Később – a helyi aktív mag megtalálása után – folyamatos kihívást jelentett a csoport megerősítése, felkészítése és nyitottságának előkészítése a többi lakó megkeresésére és befogadására.

Beavatkozás (tervek, tevékenységek)

2012/09 - 2013/06: Interjúzás annak érdekében, hogy minél több helyi lakos vonódjon be a közösségfejlesztői folyamatba.

2012/12-2013/04: lakossági beszélgetések, fórumok, műhelymunka alkalmak a környék ügyeinek értelmezése, a szomszédsgai tanácsról való közös gondolkodás érdekében.

2013/05: Rendvédelmi és civil nap a lakótelepen, a közösségfejlesztő csoport nyilvános megjelenése

2013/07-08: Tanulmányút szervezése a helyi lakosok számára, settlement típusú házat működtető észak-abaúji közösségekkel való találkozás és csapatépítés érdekében. 25 fő látogatott meg augusztusban 4 fő közösségfejlesztő társaságában 4 abaúji közösséget Göncön, Hidasnémetiben és Telibányán.

2013/09-től folyamatosan: klubalkalmak: heti rendszerességgel megvalósuló összejövetelek, találkozások közösségfejlesztés témában, a közösségi ügyek szervezését, intézését felvállaló csoport fejlődésére (Közösségfejlesztő Klub, későbbiekben: **Pongrác Közösségi Klub**), ill. szabadidő hasznos, közösségben való eltöltésére irányulóan (**Játékbarlang**). Elkötelezett résztvevők, változó intenzitással ugyan, 10-15-en vannak, akikkel folyamatos a tervezés az együttműködés további lépéseiben. Nyilvánossági feladatuk: a Pongrác Közösségi Klub alkalmainak propagálása, terjesztése szórólapok, emailek, személyes beszélgetések által. Fontos, hogy ezek a szóróanyagok közösségi tervezéssel születtek.

2013/09-10: közösségi felmérés módszereinek megismertetése, közösségi felmérés/kérdőív megtervezése, közösségi kérdőívek kitölttetése. Célja, hogy a helyben élőkkel megismertesse a közösségi tervezés folyamatát, motivációt adjon, illetve mozgósítson további embereket. A kérdőív főbb témakörei, amelyek a legjobban izgatták a csoportot: az infrastrukturális beruházások, helyi nyilvánosság, a lakótelep környezete, közbiztonság, közösségi ház működése, önkéntes munka.

2013/09.24.: A közösségi munkába való bevezető képzés sorozat indítása (első alkalmon résztvevők: 14 fő). Céljuk egy mintakérdőív elkészítése, összeállításuk közösen, feladatok azonosítása, munka elosztása.

2013/10/04: A még bírósági bejegyzés alatt álló Pongrác Egyesület saját internetes honlapot indított, amelyet önkéntes munkában fejlesztenek, mű-

ködtetnek. A honlap Pongrác-telep minden lakosához kíván szólni, és mindenkihez, aki tanulóként, munkája vagy gyermekkorá révén (vagy bárhogyan) kötődik a telephez. Fontos közlési tény volt, hogy mindenki érezze magáénak a honlapot, mondja el véleményét, hirdessen, használja, vegye birtokba.

2013/10/15: a közösségi kérdőívek véglegesítése, a kérdőívek terjesztésének a megbeszélése. Felírtuk, ki milyen területet vállalt, és megbeszéltük, mi a legjobb módja a kérdőív terjesztésének.

2013/10/28: a Mikulás nap ötletének felszínre kerülése, a közösségi tervezés beindulása. Miért? Helyi kezdeményezésre és kivitelezésre „Családi nap szervezése a Pongrácon élők megszólítása érdekében, hogy kapcsolatba kerüljenek egymással és az egyesülettel, ill. a klubbal. Azokat várták, akik a Pongrác lakótelepen élnek és szívesen részt vennének egy közös Mikulásváró délutánban. Nyüzsg az egész csoport, a telepről is többen bekapcsolódtak, apró tevékeny szerepeket is vállalva.

2013/12/07: Mikulás Nap – teltházzal, nagy sikerrel

2014/01: fordulat a közösségi ház életében (vezetőségcsere), ami nagyban hozzájárult a csoport megerősödéséhez, a csak a helyiséghasználatra korlátozódott, hideg, megtűrő, helyenként ellenséges megelőző légkör helyett szakmailag erős támaszt találtak. Tudatos, szervezett kapcsolatépítés az új vezetővel.

2014/02.03: a helyi, közösségi újság megtervezése. Ennek érdekében egy helyi nyilvánossági képzést biztosítottunk a résztvevők számára. A helyi újság lehetséges témái voltak: a lakosok tudjanak a közösségi klubról, ne csak interneten terjesszük az újságot; a nagy projekt alakulása; rendezvények, klubok, havi programok; vezetők beszámoltatása, fórumokról beszámoló; interjú a Bárka Kőbányai Humánszolgáltató Központ új vezetőivel; fiatalok megszólítása; elmúlt programokról élménybeszámoló; cserebere hirdetés; orvosi rendelő stb. nyitva tartása, környékbeli gyermekintézmények (bölcsi, ovi, sulis) felvételi; helyi boltok akciói? (reklámbevétel?); közbiztonság; helyi történetek (jó, rossz); jó cím kell, pl. „**Vagyunk!**”. Emellett Farsangi multság felnőttek és gyerekek részére külön is.

2014/02-06: a klubok folyamatosan működnek, azonban mind kevesebb létszámmal. A közösségi házat érintő átszervezéshez kapcsolódóan a klubtagok – a pozitív és ragyogó együttműködés ellenére is – kezdtek háttérbe húzódni. Úgy érezték, a nagy forgalom mellett, főleg a fiatalok megjelenésével, nem férnek el/meg. A jó idő közeledtével és egyéb elfoglaltságra hivatkozva csak a legaktívabbak „maradtak talpon”.

2014/03.15-16: Kunbányai tanulmányút: a klubtagok újrallesítésére és motiválására szervezett út célja a közösségfejlesztő folyamat más aspektusainak felvillantása volt, például, hogy hogyan lehet bevonni másokat a munkánkba. Az ún. látóút nagyszerűen sikerült, rengeteg élmény mellett megszületett egy olyan dokumentum, amely a későbbiekben meghatározó lehet a

klub életében. (Kik vagyunk, és mit akarunk a Pongrác telepen? – közösségi cselekvési terv, csatolva a végén)

2014/04-05: a kunbábonyi dokumentumban leírtak gyakorlatba való átültetésére többszöri próbálkozás után is nagyon akadozó, lanyhult a tréningkatarzis. A témaköröknek lettek gazdái, azonban a gazdáknak nem sikerült maguk köré új, aktív embereket mozgósítani, így idővel több el is halt közülük. Ekkor még nagy reményt tápláltunk a szomszédsági tanács kezdeti lépéseihez.

2014/04.20: Megjelent a Vagyunk! c. helyi lap 500 példányban

2014/05: Pongráci Családi Nap megszervezésében és lebonyolításában való aktív klubrészvétel "Színezzük újra a Pongrác telepet!" és "Építsük fel a Pongrác telepet!" programelemekkel.

2014/06: Projektzáró nyílt klubtalálkozó és a jövőről való gondolkodás, hiszen az ezt követő időszakra a közösségfejlesztők e munkára fordítható minden kerete kimerült és a folytatás felelőssége már a helyiek vállán volt. Az átalakult és megújult közösségi ház, az új vezetőjével ígéretes partnernek mutatkozott a csoport szakmai és emberi támogatásához, a záró-időszakban jelenlévő fejlesztők többször, többféleképpen is beszélgettek az intézményvezetővel a csoport körüli szakmai teendőkről. A folytatás lehetősége ekkor lendületesen nem, de ígéretesen volt mondható.

Eredmények

A közel két év közösségfejlesztői tapasztalat azt mutatta, hogy ilyen zárt és magára hagyott terepen, ahol nincsenek vagy nagyon hiányosak a közösségi intézmények, csak szoros szakmai együttműködésben és intenzív jelenlétben lehet eredményeket elérni. A mini-projektek széttagoltsága és egymás mellett való működése sok jó eseményt jelentett, de nem tudtak mélyre hatni, tartós változásokat eredményezni. A sok kis kezdő lökésből a közösség mindig vissza-visszabillent eredeti zárkózott, magányos életébe. Ebben jelentős áttörést a közösségi ház megjelenése adott, amely iránt a várakozás egy nagy közös „nappali”-ként jelent meg, amelyik találkozási teret, programokat ad, ahol információkhoz lehet jutni, ahova a magány elől be lehet térni, ahova ötletekkel lehet menni és ahol a közösség saját kezdeményezései is támogatásra lelnek. Olyan színtérben gondolkodtak a helyiek, amelyek a telepen jellemző kicsi lakásokat is kompenzálják, azaz otthont/teret adnak közösségi és családi ünnepeknek pl. szülinap, évforduló, vendégség stb. A nagy várakozást kezdetben nagy csönd és csalódás követte, ami a közösségi összefogást erősítő munkát is nagyban visszavetette, azt erősítette, hogy továbbra sincsenek komolyan véve, továbbra sincsenek meghallgatva, hogy továbbra sincs közösen helyük a telepen.

A közösségfejlesztő munka kiteljesedését is nagyban hátráltatta a házzal való kezdeti rideg viszony, s amikor változások álltak be, tapasztaltuk, mekkora jelentőségű az állandó jelenlét, a nyitott légkör, a szolgáltató ház

helyett a helyiek kezdeményezéseire építő működésmód. Valamint a beavatkozók körülményeinek jelentős átrendeződése. A munka fennmaradását és a minőségi folytatás lehetőségét néhány elkötelezett és a munka során önálló terepi szakemberré váló gyakornok/munkatárs állhatatos jelenléte jelentette, mellyel esélyt adott a közösségi munka számára kedvezőbb idő elérkezésének.

Az idő elérkezett, több csoport is alakult az érdeklődések, elköteleződések mentén, volt közöttük helyi közösségfejlesztési célú, önerőből készített közösségi felmérést, újságot, egyesületet szerveztek, és hiánypótló helyi ünnepi alkalmakat. Nyitottá váltak tanulásra, képzésre, és ami a legfontosabb, egymás tudására és a helyi intézményekkel való partneri együttműködésre. A közösségfejlesztői beavatkozás szempontjából sajnos kicsit későn jött mindkettő, helyi intézményi partner és saját szakmai helyrerázódás, ám a szakmai együttműködés nem szakadt meg sem a közösséggel, sem a közösségi házzal, miközben a folytatáshoz már minden helyi feltétel adott.

Tanulságok

Másutt megvalósuló városmegújítási projektekhez javaslatként az alábbi szempontok figyelembe vételét ajánlottuk:

- egy „elhanyagolt” közösség megerősítéséhez intenzív, vagy tartamos beavatkozás szükséges, azaz vagy időt, vagy erőforrást kell a szokásosnál többet szánni arra, hogy valóban legyen helyi tárgyaló, együttműködő partner;
- elhagyhatatlan a helyi intézmények (szolgáltatók, civil közösségek, egyházak, stb.) aktív és együttműködő jelenléte, amelynek feltétele, hogy a tervezéskor bevonódjanak, képzésben, vagy a szükséges munkacsoporti munkában jelen legyenek, melyek során megmutathatják eddigi tapasztalataikat, megvitathatják munkamódjaikat és a szükséges összeccsiszolódás is megtörténhet;
- ha cél, hogy aktív közösség működjön közre a városmegújítási munkálatok tervezése, kivitelezése során, akkor az erre irányuló közösségi feltárást és felkészítést a munkálatok megkezdése előtt legalább fél, egy évvel korábban meg kell kezdeni;
- érdemes mérlegelni mini-projektek tervezése esetén, hogy azok ne külön-külön működjenek, hanem esetleg legyen egy „közösségi koordináló” szereplő, aki nem engedi, hogy a támogató projektek egymásra hatás nélkül működjenek a területen, s aki a megújítási projektet követően is – igény szerint – betöltheti ezt a szerepet, így a projektzárásokat követően is marad gazdája, támogatója a közösség kezdeményezéseinek, s ekként a befektetett erőforrások, társadalmilag is fenntarthatóak maradnak.

Közösségi cselekvési terv - 2014.

Kik vagyunk, és mit akarunk a Pongrác telepen?

Helyi lakosok vagyunk, a **Pongrác Közösségi Klub**, valamint a **Pongrác Lakótelep Megújítását Segítő Egyesület (Pongrác Egyesület)** tagjai. Szakmai támogatónk a **Közösségfejlesztők Egyesülete (KÖFE)**.

Az európai uniós finanszírozású **Kis-Pongrác projekt** egész telep megújító hatásait megőrizendő és továbbfejlesztendő hozták létre helybeli (és elszármazott) lakosok a Pongrác Egyesületet 2013. június 19-én, de a bírósági bejegyzés még folyamatban van. Az Egyesület egyelőre leginkább műemléki témákban aktív ('56-os emléktábla avatás, sgraffitók restaurálási lehetőségeinek kutatása, előkészítése), de a bírósági bejegyzés után, adományokat gyűjtve, pályázatokon indulva és tagsági személyes részvételt is igénybe véve sokoldalú közösségi tevékenységet kíván kifejtetni. (Pl. közösségi rendezvények, klubfoglalkozások, közösségi vásárok, szomszédsági kapcsolatok erősítése, telep szintű kérdések, problémák képvisellete az önkormányzat, hatóságok stb. felé, információszerzés és megosztás stb.)

Ezzel párhuzamosan a KÖFE által szervezett 2013. augusztusi négynapos szakmai kiránduláson („Szomszédolás”) résztvevő és később csatlakozó pongrácteplei lakosok önálló **közösségi klubéletet** is próbálnak beindítani. Ennek keretében 2013. szeptember eleje óta hetente egyszer közösségfejlesztő klubot tartunk a Pongrác Közösségi Házban, aminek első látható eredménye volt a 2013. december 7-i „Mikulást búcsúztató családi nap” megszervezése és sikeres lebonyolítása, valamint csütörtökönként „játéklarlang” néven kötetlen (főleg kártyás) összejöveteleket tartunk. További, folyamatban lévő tevékenységünk a helyi lakosok közösségi ismereteinek, igényeinek felmérése **kérdőív**ezéssel. A kérdőívek feldolgozása után az eredményeket szeretnénk egy saját szerkesztésű **helyi hírlevélben** megosztani a pongrácteplei lakóközösséggel. Heti rendszerességgel köz(össégi)ügyekkel foglalkozó klubdelutánt, valamint havi egy alkalommal egy nagyobb közéleti klubeseeményt szeretnénk továbbá szervezni. A 2014 márciusában megtartott tervező hétvége során az alábbi cselekvési tervet állítottuk össze.

KÖZÖSSÉGI CSELEKVÉSI TERV - Pongráci lakosok közösségi kezdeményezői és vállalásai

KI/KIK?

Pongrác Közösségi Klub

Lakóközösségi csoport, helyi aktív emberek, akik szeretnének valamit tenni a lakótelepi életért.

Ez egy informális csoport, akinek célja a közösségi összefogás erősítése a lakótelepen és ezért különböző közösségeket szervez, tevékenységüket támogatja. Jelenleg ez az aktív kör kb. 12 fő.

Pongrác Egyesület

Célja a lakótelepi értékek védelme, fejlesztése, a lakótelepi ügyek képviselése. 23 fővel alakult, a bejegyzése napok kérdése.

KIVEL/KIKKEL?

Bárka

Jelenleg a Pongrác Közösségi Ház üzemeltetője. E házhoz kötődik a csoport, s az egyesületnek is ez a székhelye. A Bárka biztosítja a ház működésének kereteit, így fontos a jó kapcsolat és egymás kölcsönös ismerete, hogy jól tudjunk együttműködni, együtt belakni és a közösség felelős közreműködésével támogatni a házat.

Kővagyron Zrt.

A lakótelepen szervezett felújítási program gazdája, sok szálon van kötődés (lakástulajdonosként, házközösségként, lakóközösségként).

Kőkert Zrt.

A lakótelep közterülete önkormányzati tulajdon, így annak karbantartása is az ő feladatuk. A velük való együttműködés elemi feladata a lakótelepi közösségeknek.

Kőbányai Önkormányzat

A lakótelep közéletét, fejlődését meghatározó kerületi szereplő, a közösségi terek tulajdonosa, fenntartója és potenciális együttműködő, támogató a helyi kezdeményezésekben.

Kisebbségi Önkormányzatok (pl. cigány, lengyel, német, örmény)

Mint helyi igénnyel fellépő csoport, és mint aktivizálható társaság fontos tudnunk róluk és számolni velük. Erőforrást jelentene a velük való jó, szoros, együttműködő kapcsolat.

Idősek Klubja

Régóta aktívan működő helyi csoport, a Bárka által fenntartott klubban találkoznak. Sokan most is átjárnak a közösségi házba, folyamatosan feladat az idősek tájékoztatása, időnként személyes meghívása a tervező, szervező munkába, vagy magára a rendezvényre.

Kőrösi Csoma Sándor Kőbányai Kulturális Központ

Nincs még erős kapcsolat, de fontos lenne megismerni, hogy hogyan működnek a kerületben más közösségi házak, klubok. Esetleg rendezvényszervezési tapasztalatokat megismerni, azokban együttműködni.

Kapcsolatfelvétel más fővárosi közösségekkel/csoportokkal

- Wekerlei Társaskör (XIX. kerület)
- Irisz Családi Kör (JA Ltp.) (IX. kerület)
- Újpalotai Baráti Kör (XV. kerület)
- Szomszédok Egymásért (SZEM) (fővárosi)
- Közösségi Kert – Grund (VIII. kerület)

Közösségfejlesztők Egyesülete (országos)

2012 ősze óta folyamatosan kísérik a Pongrác telepi közösség összefogását és különböző módokon segítik, pl. helyi szükségletek és aktív emberek feltárása, képzések, klubnapok szervezése, később a klubnapok szervezőinek támogatása, felkészítése a közösséget megszervező, irányító munkára.

KINEK/KIKNEK?

Aktív helyi lakosoknak → akik szervezésbe is bevonhatók, aktív szomszéd-sági önkéntesek

Fiataloknak → az együttműködő, de mindenholnan kiszoruló telepi fiataloknak

Kisgyerekes családoknak → a legelkötelezettebbek lehetnek a gyerekeket érintő közösségi ügyekben, fontos a lakásokból való kimozdításuk és bevonásuk

Nem aktív helyi lakosoknak → akik a rendezvények, klubok által lennének mozgathatók, a közösség iránt elkötelezhetőek

MIT/MIKET?

1.) Közösségi Ház otthonosabbá tétele a helyiek számára

Szeretnénk, ha inkább egy **nagy közös, családi nappalira** emlékeztetne a hely, sem mint egy kiállító térre. Szép és fontos volt a gyűjtés és a tablók, de ezeknek más méltó helyet kellene találni, felszabadítva ezzel a felületet a közösség ügyeinek megmutatására pl. klubfaliújságok, klubszekrények, rendezvények (aktuális) tablói, fotói. A berendezés is jó lenne, ha inkább a közösség beszélgetéseihez adnának teret, s csak alkalmanként – igény esetén – rendeznék előadáshoz, frontálisan be a termet.

A közösségek szívesen hozzájárulnak a ház fenntartásához, működtetéséhez, tisztán tartásához, fejlesztéséhez, s ehhez **párbeszédre és kölcsönös bizalomra** van szükség. Ezt mi nagyon szeretnénk kezdeményezni, folytatni.

Fontos lenne, hogy a **közösségi ház nyitva tartása** legyen tekintettel a helyi lakosok életvitelére, azaz hogy legyen lehetőségük használni a helyet. Legfontosabb igénybe vevői kör: közösségi klub, helyi egyesület, társasházak megbeszélései, kisgyerekesek, idősek, klubéletre igényt tartó dolgozók, álláskeresők stb. Nyitvatartási javas-

lat az eddigi igények alapján: 8.00-20.00 között és hétvégén is. Ehhez a közösség felelős együttműködést is vállal.

2.) **Közösségi klubélet szervezése**

Eddigi klubszerű tevékenységünket behatárolta a Közösségi Ház egyetlen termékének magas kihasználtsága, de ha a továbbiakban (a projekt finanszírozású programok lezárultával) több kihasználatlan időszáv lesz, **mi az alábbi közösségi tevékenységeket szeretnénk kezdeményezni, folytatni, beindítani a Közösségi Házban:**

a. **Közösségi programok:**

- gyermekeknek, kismamáknak:
 - mesefelolvasás kisgyerekeknek
 - játszóház kisgyerekeknek, a Közösségi Ház játékainak igénybevételével
 - kézműves foglalkozások (folytatása) gyerekeknek
 - korrepetálás (folytatásának) megszervezése iskolásoknak (akár tanárszakos hallgatók ingyen gyakorlattal)
 - tinédzserek közösségi életének fejlesztése (pl. tinidiszkó, darts-verseny stb.)
 - kismamák kimozdítása otthonról: baba-mama torna, játszóház, önképző foglalkozások (varrókör, háztartási ismeretek stb.)
 - kismamás közösségi vásárok, csere-bere börzék szervezése
 - Mikulás-nap, farsang
 - versenyek (rajz, versmondó, sakk stb.)
 - nyári szünetben sűrűbb matiné, kézműves-játszóház foglalkozások gyerekeknek
 - stb.
- felnőtteknek
 - közösségi vásárok szervezése
 - ismeretterjesztő előadások szervezése
 - hitéleti közösségi összejövetelek (pl. édesanyák imaköre)
 - zenés-táncos összejövetelek, a Közösségi Ház média-eszközeinek igénybevételével
 - ingyen internetezési lehetőség, a Közösségi Ház számítógépeinek igénybevételével
 - stb.
- idősebbeknek
 - időstorna (folytatása)

- időseknek ingyen számítógépes oktatás (pl. patakys informatikus diákok „közösségi munkájában”), a Közösségi Ház számítógépeinek igénybevételel
 - alkalmi filmvetítések, a Közösségi Ház médiaeszközöinek igénybevételel
 - gyerekek és idősek együtt: korosztályok találkozósa
- b. Szomszédcsági ügyek**
- szomszédcsági információk megosztása (pl. társasházi pályázati lehetőségek, hatóságok felé kommunikálándó problémák céljából (és más témakörökben) egyfajta (informális) Szomszédcsági Tanács összejóveteleinek szervezése, hírlevél szerkesztése
 - közösségfejlesztős beszélgetések, továbbképzések
 - más helyi közösségek képviselőinek meghívása tapasztalatcsereére („Szomszédolás”)
 - egyesületi fogadóóra, közgyűlések tartása a Közösségi Házban
 - társasházi lakógyűlések megtartása a Közösségi Házban
 - az önkormányzati képviselői fogadóóráknak továbbra is a Közösségi Házban való tartása
 - önkormányzati, hatósági meghallgatások, lakossági fórumok alkalomszerű tartása a Közösségi Házban
 - stb.

3.) Közterület rendbetétel, kialakítás, fenntartás

- TeSzedd! – programhoz lehetne kapcsolódni (2014.05.9-11), rendrakó alkalmak;
- kültéri ifjúsági terek kialakítása (focipálya, tengópálya, eró-, sportpálya kéne nagyoknak, férfiaknak);
- helyi játszótér bizottság szervezése, közösségi programok tartása a felújított területen.

4.) Közösségi Kert

- Ez most nem aktív témája a közösségnek. Több tekintetben felmerült, megnézett a csoport többet, de egyelőre levette a cselekvés napirendjéről.

5.) Közbiztonság

- körzeti megbízottra lenne szükség, fix hely kellene a telepen neki;
- jó lenne tudni, mire lesz jó a kamerarendszer, ki figyeli majd, ki lép majd szükség esetén?
- polgárőr csoport szervezése

6.) A helyi lakosok közötti információcsere fejlesztése

- helyi hírlevél készítése, kirakása faliújságokra, köztérre, házakba, intézményekbe;

- a közösség honlapjának www.pongracegyesulet.ininet.hu népszerűsítése;
- internetezési és PC oktatás lehetőségeinek tágítása a közösségi házban, idősávok változtatása a helyi igények szerint;
- reggeli netezős lehetőség: idősek, álláskeresők, nekik segítő szolgáltatás lenne a PC oktatás, Patakival való együttműködés → közösségi szolgálat.

7.) Szomszédsági Tanács

- Továbbra is napirenden marad egy közéleti társaság össze-
szervezése, mely min. 20 főbevonását jelentené a 20 tömb
ügyeit, érdekeit képviselve. A társaságot havi egy alkalommal
hívnanék össze és a problémák jelzésén és azok megoldásának
szervezésén túl közös célok kitűzése is fontos lenne.

HOGYAN?

- Pongrác Klub megerősítése
- Pongrác Egyesület megerősítése
- Mások bevonása a szervezetekbe, csoportokba, programokhoz
 - valós problémák, érdekek mentén keresni → Szomszédsági Tanács köré
 - személyes megkeresések a klubhoz való csatlakozás lehetőségével
 - programok szervezése
- közösségi programok szervezése
- közösségi ünnepek szervezése
- közösségi ház otthonossá tétele, az együttműködés fejlesztése a fenntartóval
- közterek rendbetételében való közreműködés, rendben tartásához közösségek szervezése (pl. játszótér bizottság, polgárőr csoport stb.)

MENNYIBŐL? MIBŐL?

– ezt a részt is kitöltve adták át, most csak a keretét osztom meg

Mire?	Mennyit?	Miből?
Működés		
Rendezvények		
Képzések		
Nyilvánosság		

Budapest-Kunbábony, 2014. március 16.

A tervet készítették és megvalósítását aktív munkájukkal támogatják:	A tervet megismerték és aktív munkájukkal támogatják:
név:	név:
aláírás:	aláírás:
név:	név:
aláírás:	aláírás:
név:	név:
aláírás:	aláírás:

Forrás: Pongrác - Részletes szakmai beszámoló és kronológia 2013-2014, Terreplaplók, Képzési feljegyzések, projekt-részbeszámoló, Egyetem és settlement – szakmai előkészítő anyag. Belső dokumentumok (2016)

3. melléklet: Példa a közösségfejlesztői szerepkeresésre konfliktusban álló közösségben

Egy települési konfliktus margójára

Előzmények

Az esetet a Dél-Alföldön kell elképzelni a 2011-es év főként etnikai alapú zavargásainak lecsengő időszakában. A faluban kevesebb, mint 800 fő él a megyeszékhelytől mintegy 25 km-re. A terület jellemzően mezőgazdasági adottságú, de míg régebben főként mezőgazdasági termelésből éltek a falu lakói, mára inkább már ingáznak, a földeken csak a háztájiban aktívak. Jó környéknek tartják a települést az ott élők és a közösség vezetői egyaránt. Nem túl mozgalmas hely, de ezzel a nagy botrányokból és bűnügyi esetekből is jellemzően kimarad. A rendőrség részéről nincs állandó jelenlét egyik településen sem, nem jellemzők – mondhatni ritkák – a bűncselekmények, azok is inkább szabálysértés jellegűek. Közösségi jellegű, méretű konfliktusok csak lokálisan, elszigetelten voltak azonosíthatók és jellemzően családok között zajlott. A település a rendőrség megítélése szempontjából „bűnügyileg nem fertőzött” terület.

A konfliktus

Mégis lett egy konfliktus, aminek több metszete is láthatóvá vált. Húzódtott egy szál a (1) Jobbik Magyarországért mozgalom és a rendőrség között, egy a (2) Jobbik Magyarországért mozgalom pm. jelöltje és a regnáló polgármester között, valamint a fenyegetettség fenntartásával és a rájuk való felkészülés által gerjesztetten a (3) lakosság és a nehezen beilleszkedő, a települések között vándorló, főként cigány lakosok között. Kicsit részletesebben:

1) A Jobbik helyi képviselője, a megye jobbikos országgyűlési képviselőjével közösen nyílt levelet intézett a Csongrád Megyei rendőrséghez „Cigányfajvédő rendőrség” címmel 2011 februárjában. Ez nagyjából egybeesett az országosan több helyen is jelentkező, főként a cigánysággal való együttélés nehézségeire kihegyezett rasszista akciókkal, felvonulásokkal. A petíció a környék kinyomozatlan ügyeinek feltárását és újra-vizsgálatát követelte. Valamint felhívta a figyelmet arra, hogy a lakosság fél, retteg és a rendőrség nem tesz semmit. A rendőrség nem tudott és nem is akart elmenni a probléma mellett. Részleteiben elemezte, átgondolta az őt és a helyzetet érő kritikát. Megállapításokat tett és célokat tűzött ki maga elé az ügy kapcsán. Ezzel együtt nyílt támadási felülete maradt a megye jobbikos szerveződéseinek.

2) Idővel a rendőrségről átterelődött a Jobbik csoport fókuszra egy konkrét település polgármesterére, aki véleményük szerint jogtalanul tölti be tisztségét, ugyanis a konfliktust megelőző évben, a választásokkor a Jobbik Magyarországért mozgalom képviselő-jelöltje néhány szavazattal elmaradt a megvá-

lasztott – és jelenleg is regnáló – polgármester mögött. Több helyen kivizsgáltatták az ügyet, újraszámláltatták a szavazatokat stb., de egyetlen felkeresett szerv se talált jogsértést. Ez dühössé tette a vesztes jelöltet és torpedóhadjáratot indított a megválasztott polgármester, a választási iroda és a rendőrség ellen. Célja volt bebizonyítani a polgármester – és más szervek – alkalmatlanságát és külső polgárőrök rendszerszerű jelenlétével megszilárdítani a településen a közrendet.

3) A konfliktus elmérgesedéséhez vezető gyújtópont volt, amikor 2011. februárban egy közel 15 kocsiból és abban kb. 40 főből álló társaság „szándékegységben mozogva” léptek fel egy cigány származású család tanyáján a település közelében, félelmet keltve a bentlakó családban és azután a környéken élőknél. A társaság tagjait szinte azonnal előállították, a vádlottak hivatalos indoklása szerint belvív volt, segíteni mentek egy rokonuknak, közben megálltak ott és látványosan akartak felszólítani a településnek sokszor nehézséget okozó családot a mulasztásukra. A rendőrségnek tudomása volt arról, hogy készülődnek, így nagy erővel vonultak ki a bejelentésre. A bejelentést és a rendőri jelenlét igényét a polgármester is megerősítette. Az esetet követően fenntartott maradt a fokozott rendőri jelenlét a településen. A jelenlétben kivizsgálták a fenyegetés ügyét, valamint közrendvédelmi és közlekedésellenőrzési feladatokat láttak el. Ez már néhány hét elteltével se tetszett a helyi lakosságnak, mert radikálisan nőtt a szabálysértésért kiszabott bírságok száma (közlekedési vétségek, mulasztások, lejárt okmányok stb., melyek büntetési tétele átlagban 5-20e Ft között mozgott) a településen.

Célok (Beavatkozási, helyi célok, szándékok)

Mindezek hatására patt-helyzet alakult ki a településen. A rendőrség csak felszólításra/utasításra függeszthette (volna) fel a településen a fokozott jelenlétet. A polgármester és a település vezetői tehetetlennek érezték magukat a szervezeten fellépő, feszültséget keltő és a maguké mellett a lakosság indultait is korbácsoló, főként jobbikos polgárőr csoporttal szemben. A falu lakossága általában nyugalmat akart, a cigány lakosok védelmet is.

Kihívások

Az ügy legnagyobb veszélye az eldurvulás volt, az agresszió közösségi szintre emelkedése és/vagy eszkalálódása. A sokrétegűség bonyolulttá tette a megragadhatóságot és a beavatkozás minőségének, módszerének, természetének egyértelműségét. Az egyensúly kényes állapot, megbillentése nem látszott belátható következményekkel, így egyik szereplő se lépett.

Beavatkozás (tervek, tevékenységek)

A probléma helyi azonosításának időszakában a megyei rendőr-főkapitányság pszichológusa hozta be a külső segítséggel megvalósított konfliktuskezelés szükségességét a felek közé, mely segítséget jelent az éles helyzetek tompítá-

sában. Megkereste a Közösségfejlesztők Egyesületét, és szakmai konzultáció keretében, a helyzet alaposabb ismerete mellett, a konfliktus feloldásában leginkább érdekelt felekkel (önkormányzat, rendőrkapitányság) együtt tájékoztak, egyeztettek, majd megegyeztek, miszerint külső segítségként közösségi mediátorokat kell behívni, akik nyíltan, sokszereplősen dolgoznak, asztalra téve a konfliktust, s határozott keretek között tartva a folyamatot segítenek eljutni egy új, konszenzusos állapot eléréséhez. Így a szereplők köre mediátorokkal bővült.

Február

A közösség konfliktusainak kialakulása, az indulatok több szintű – rendőrség, önkormányzat, helyi lakosok és csoportok – katalizálása.

Március

A folyamatban kulcsszerepet játszó rendőrség az őt ért kritika és a benne szereplő állítások hatására – félnek az emberek, rossz a közbiztonságérzet a körzetben – saját felmérést kezdeményezett a térség lakóinak szubjektív közbiztonságérzete feltárása érdekében. Az eredmények mást igazoltak, így a rendőrségnek számadatai is lettek arról, hogy nincs nagy számban felderítetlen ügy a térségben, hogy az emberek nem az áldozattá válástól félnek a leginkább. Sajtótájékoztató keretében ismertették az eredményeket, de ezzel nem fejezték be a rendőrség és a lakosság közötti közbizalom állapotának jobbítását célzó munkálataikat. *(E kutatásban a megyeszékhelyen működő egyetem társadalomtudományi kara volt partnere)*

Ugyanebben a hónapban a rendőrség összehívta a polgárőr egyesületeket, hogy közösen átbeszélgék a települési helyzeteket és az együttműködések szükségességét, illetve lehetséges kereteit, amelyen a szóban forgó település polgárőreinek képviselője, az elkövetőkkel való szimpátiája okán nem volt jelen. Emellett a rendőrség saját módszereivel kezdeményezte az érintett település környezetében lévő további településeken a feszültségek feltárását, de ezek nem mutattak eltérést a megszokottól. A rendőrség tájékoztatta a képviselőket és a lakosságot a kialakult helyzet kezelésének érdekében tett és tenni szándékolt lépésekről. Ezzel együtt továbbra is érvényben maradt a fokozott rendőri jelenlét, sőt további rendőrök mentek a térségbe az újabb felvetésekre reagálva, mint például a külterületi közvetlen rendőrségi segélyhívó rendszer kialakítása a térségben.. S miután az országos parancsnokságot is elérte az ügy, ennek hatására elrendelték a lovas járőrözést és kapott a körzet egy rendőrségi terepjárót is. Úgy tűnt, ezek fontos lépések, de még mindig nem oldották meg a helyzetet.

Április

„Valóság – Hiánypótló Helyi Híradó” címmel uszító hangvételű helyi terjesztésű hírlevelet kapott minden helyi lakos (április 2-án), mely olyan közhangulatot teremtett, hogy nem lehetett tovább várni. A rendőrkapitány és a község polgármestere közösen kezdeményezte egy békéltető találkozó létrehozását, mely egy jövőbe mutató megállapodás megkötésének esélyét hordozta.

A KÖFE szakemberének közvetítésével összeismerkedtek a Foresee Kutatócsoport mediátoraival, és szóbeli megegyezés született az együttműködés kereteiről a felkérőket képviselő polgármester és a mediátorok képviselője között. A megegyezést követően a találkozó szakmai előkészítését a mediátorok vállalták saját szempontjaik szerint: érintett felek azonosítása, előzetes beszélgetés a leendő résztvevőkkel, a találkozó forgatókönyvének megszerkesztése, a találkozó szabályai megalkotásának módszertani előkészítése. A konkrét helyi szervezést – helyszín, meghívások, eszközök stb. – a felkérő csoport tagjai vállalták. Speciális helyzet volt, túlzottan nagy elvárással az első találkozó sikerét illetően. A munka fókusza egy patthelyzet feloldására irányult, melytől minden célszereplő szabadulni akart, ezért inkább rövid, belátható mértékű és léptékű vállalásokat tettek a megegyezés érdekében. A találkozóra a településen került sor április 27-én. Tizenkét fő vett részt, három napirend mentén haladva:

- Diagnózis: mi a helyzet? Ki hogyan látja a maga székéből, hogy mi a probléma? (Ezt a kört a megismert formai keretek közül a megszokott megszokott nélküli idő szakaszával tudnám a leginkább azonosítani);
- Mit lehetne tenni, mire volna szükség, hogy javuljon a helyzet?
- Ki mivel tudna hozzájárulni ahhoz, hogy a felvázolt ügyekben elmozdulást lehessen elérni? (Kvazi a vállalások szakasza, melyek alapján elkészült a megállapodás).

A találkozó eredményes volt, egy többoldalú megállapodás megkötése zárta, mely két nagy egységből állt: (1) Közös célok a helyzet jobbítása érdekében; (2) Szervezeti/egyéni vállalások az elmozdulás érdekében (feladat, határidő, feltételek). A találkozó végén a résztvevők aláírásukkal is megerősítették a megállapodást és a vállaltak megvalósításában való elköteleződésüket.

A találkozó kimenetével és a megállapodással magával mindegyik fél elégedett volt. A végrehajtása során többször egyeztettek, konzultáltak egymással a felek. A mediátorok visszatérése nem volt indokolt. Néhány év múlva egy tanulmány kapcsán interjú készült a folyamatban akkor résztvevők körében, hogy így utólag milyen szerepet és jelentőséget tulajdonít a közösségi konfliktuskezelésre irányuló beavatkozásnak.

Közösségfejlesztői kapcsolatot is csak néhány követő-konzultáció jelentett, az érintett vezetők határozottak voltak és együttműködők, úgy érezték, átlendültek a holtpontra, illetve hogy a megállapodásban rögzített helyzet és feladat-terv nagyban egyezik a rendőrkapitányság által rendelt szakértői anyaggal, így annak mentén haladtak tovább, csillapítva a kedélyeket és új, megerősített együttműködések mutatva példaként.

Eredmények

A megállapodás, részelemeit nézve, nem tekinthető egyedinek. Olyan célok szerepelnek benne és olyan felajánlások, melyek bármely településen megáll-

nák a helyüket. Jelentőségük nem egyediségükben ragadható meg a leginkább, hanem abban, hogy ott és akkor – a konfliktus közepén – ki lehetett ezeket mondani, le lehetett írni és társakat lehetett találni a végrehajtásukban való elköteleződéshez. Azaz megtörtént az elmozdulás.

A történetek hatására készült egy, a tanyai lakosok körére fókuszáló felmérés arról, hogy milyen személyes biztonsági szükségletei vannak az ott élőknek. A felmérés során felajánlották a rendőrség új szolgáltatásainak igénybevételei lehetőségét: mentális támogatás az áldozatoknak, előadásokon és a bűnmegelőzési napon való részvétel.

A vállalatok közül a polgárőrséget formázó és jobbító törekvések maradtak leginkább el. A vállalat az volt, hogy egységes szervezetbe kovácsolják és politikamentessé teszik, de ez eddig nem sikerült nekik. Jelen állapot szerint kettészakadt a polgárőrség, az egyik a polgármesterhez és a helyi közbiztonság felé lojális, a másik fele inkább a Jobbikhoz.

Tanulságok

A közösségi vezetők tanulsága az, hogy a nyilvánosság egy kezükben lévő csodafegyver. Meg lehet állítani egy pattanásig feszült helyzetet is, ha nyíltan, határozott keretek között, megfelelő szakemberek, megfelelő mértékű beavatkozása segíti mindezt. Megfelelő szakemberről és mértékről beszélhetünk a rendőrségi pszichológus szakmaközi gondolkodása, a közösségfejlesztő terelő, közvetítő szerepvállalása és a mediátorok pontos, szakszerű és pontszerű beavatkozása kapcsán egyaránt.

A rendőrség tanulsága a történetből az, hogy képviselőinek lényegesen szorosabb kapcsolatot kell ápolnia a közélet szereplőivel, akkor is, ha nincs közös ügy, ha nincs forró ügy. A hivatalos képviselők mellett fontosak a közösségek informális vezetői is, az ő segítségükkel sokkal hatékonyabb az információáramlás és az aktivizálás is.

Jelen dolgozat szempontjából két dolgot tartok fontosnak, az egyik, hogy a közösségi krízisintervenciók team felkészülése nem mennyiségi, hanem szakmaközi kérdés. A másik, hogy lehet közösségi módon dolgozni egy közösséggel a krízis időszakában is.

Forrás: saját anyagok, feljegyzések, valamint a rendőrség, az önkormányzat és a Foresee anyagaiba való betekintés lehetősége alapján

4. melléklet: A közösségszervezés hazai gyakorlatából

a) Önellenőrző kérdéssor

PROBLÉMÁBÓL ÜGY → MILYEN ÜGYET VÁLASZTOTTÁL?

1.ÜGY	2.ÜGY	3.ÜGY	Milyen ügyet választottál? Olyat, ami...
			Valódi pozitív változást hoz az emberek életébe?
			Az emberek megtapasztalják általa saját hatalmukat?
			Megváltoztatja a hatalmi viszonyokat?
			Érdeemes érte küzdeni?
			Megnyerhető?
			Elég sok embert érint?
			Mélyen érinti az embereket?
			Kellően érthető?
			Egyértelmű célpontja van?
			Belátható időn belül megoldható?
			Nem osztja meg a közösséget?
			Alkalmas a közösségi vezetők önbizalmának növelésére?
			Felkészíti a szerveződést a következő kampányra?
			Zsebbevágó?
			Alkalmas a forrásteremtésre?
			Illeszkedik a szervezet értékeihez és hosszú távú céljaihoz?

Forrás: Open Society Institute - CKA, Közösségszervezők képzése, képzési handout, 2016

b) Kampánytervező tábla

CÉLOK	SZERVEZETI SZEMPONTOK	ÉRINTETTEK SZÖVETSÉGEK ELLENFELEK	CÉLSZEMÉLYEK (döntéshozók)	TAKTIKÁK (akciók)
Hosszú távú cél („álomcél”, 10 < év)	Milyen erőforrásokkal rendelkezél? (tapasztalat, kapcsolati tőke, tagság, koordinátorok, pénz stb.)	Kik az érintettek? (belőlük lehetnek az új tagok) (Szerveződnek már valamilyen formában? Mekkora befolyásuk van a döntéshozóra?)	Ki az a sze-mély , akinek a hatalmában áll meghozni a kívánt döntést? (teljesíteni a kampányod célját) (mekkora a befolyásod erre az emberre?)	Az egyes célok eléréséhez rendelt tevékenységek.
Középtávú cél (Mit akarsz – konkrétan – megnyerni a kampány végén? 1-10 év között?)	Milyen erőforrásokra volna szükséged?	Kik a szövetségeseid?	Ki az, aki befolyással lehet a fenti személyre? (ő lesz a másodlagos célszemély, ha indokolt)	Hogyan bővül közben a tagság? Toborzási terv.
Rövid távú cél (Olyan apró lépések, amik a középtávú célt szolgálják, <1 év)	Milyen szervezeti problémákkal kell számolnod?	Kik az ellenfeleid? (Mennyire erősek? Mekkora befolyásuk van a döntéshozóra?)		

Forrás: CKA – Helyi Erő – Helyi Forrás c. projektje, képzési handout, 2016 (A ©Midwest Academy kampánytervező táblája alapján)

5. melléklet: A vörösiszap katasztrófa társadalmi hatásainak kritikus elemei

(Bartal és Ferencz (2015): A vörösiszap-katasztrófa társadalmi hatásai c. munkájának közösségi elemzéseket érintő részei alapján)

Egy katasztrófa-beavatkozás során számolni kell nem szándékolt hatásokkal, melyek befolyással lesznek az érintett közösségekre, és amelyek igazi kontúrjai gyakran csak a nyugalmi állapot visszanyerése körül kezdenek el kirajzolódni. Ezek a változások döntően csak utólagos hatásvizsgálatok által azonosíthatóak, de akkor érdemes belőlük tanulni.

A segélyszervezetek, saját bevallásuk szerint, túl hamar vonultak le a helyszínről, a rehabilitáció során pedig inkább fizikai megújítás minőségére és elvégzésére koncentráltak, természetesen már jóval kisebb kapacitással, mint azt megelőzően.

A helyi közösségek állapotának fontos fokmérője a bizalom, annak jelenléte és mértéke általában és egymás között, ezért ennek mérése fontos volt még bemeneti adat híján is. A „közösségi károk” felméréshez közvetlen és közvetett károsultaktól is vettek fel adatot, a felmérés során használt szempontok az alábbiak voltak:

- Mennyire osztotta meg a település lakosságát?
- Mennyire szült vizályt, irigységet?
- Mennyire hozott felszínre meglévő feszültségeket?
- Mennyire erősítette a település közösségét?
- Mennyire tudta megmutatni az összefogás erejét?
- Mennyire erősítette az emberek közötti összetartozást?

A megítélés nagyon széttartó volt. nagyon különböző módon látják a helyzetet a közvetlen és a közvetett károsultak, a nők és a férfiak, valamint jelentős volt a különbség a családosok és az egyedülállók érzékelései között. A legtöbb negatív hatást a nők, a betelepülők, az egyedülállók és a közepesnél magasabb jövedelemmel rendelkezők érzékelték. A jelenlegi helyzet megítélésének elemzése kapcsán a kutatók megállapították, hogy két és fél évvel a katasztrófa bekövetkezés után is még jelentősen sérülékeny helyzetben voltak a károsultak, a tágabb környezethez való viszonyuk még mindig alapvetően negatív, sok sérelmet hordoznak nem túl mélyen. A lehetséges pozitívumok között a leginkább az összefogás ereje volt egyértelműen érzékelhető, míg a negatív hatások között kiemelkedő helyen van az irigység és „vizályt szült” érzése. Nem mutatott szignifikáns eltérést a roma lakosok körében végzett felmérés a település összességéhez képest. Közöttük is érzékelhető volt a „jobban jártak”, „rosszabbul jártak” törésvonal, valamint hogy a katasztrófa-kezelés nyilvánvalóan pozitív elemének az összefogás közösségépítő erejét tartották, kiemelve, hogy azokban az időkben nem voltak roma-nem roma

megosztások, csak segítők és lógósok. Egyértelműen érzékelték és azonosították a közösség szolidaritását és segítő erejét. Az érintett településen élők közel 70%-a emlékezett úgy, hogy segített valamiben a katasztrófa ideje alatt személynek, vagy szervezetnek. A konkrét segítséget tudott adni válaszadók között szinte kizárólag férfiak voltak, ami a katasztrófa-kezelés feladatait tekintve nem meglepő. Szintén nem meglepő a tény, hogy a korosztályi részvétel tekintetében a 30-49 évesek voltak aktívak.

A kutatás érintette a közösség tagjai bizalmi állapotának mérését. Ugyan nem volt kiinduló állapot és a magyar közhangulat-közbizalom állapota se mért, viszonyítható adat. Ezzel együtt a mérés kiterjedt személyközi bizalomra (családdal, közeli ismerősökkel való kapcsolatok, kölcsönösségek). A bizalom mérésének másik szintje az intézményekbe vetett hit, amely érintette az önkormányzatok, segélyszervezetek, helyi vállalkozók, rendőrség, tűzoltóság, más civil szereplők, egyházak, parlament, igazságszolgáltatás, pártok és politikusok iránti bizalmat, azaz mennyire tekinti ezeket a lakosság kompetensnek, szerepükben megbízhatónak, mennyire számítanak rá, mennyire bíznak abban, hogy értik a dolguk, valamint hogy befolyással lehetnek rájuk. A vizsgálat vonatkoztatása lokáliskontra országos szervezetek megítélése volt. Hiszen az ügy maga, közvetlenül érintett több szintet ezek közül. (Még mindig tart a MAL Zrt. pere, a katasztróféért közvetlenül felelős személyek / döntések / mulasztások megállapítása). Emellé állították a kutatók a településen élő emberekbe vetett bizalom kérdését. Összességében megállapíthatónak találták, hogy az emberek ambivalensek értékítéleteikben, szélső értéket szinte senki nem jelölt, de a középértékek közötti választás semmi irányt nem mutatott, amiből inkább az egyensúlyi állapot vissza nem nyeresére következtek a kutatók, azaz még nem normalizálódtak a felborult értékek. S ha rosszabb nem lett, jobb se tapintható.

A katasztrófát követő év(ek)ben több közösségfejlesztő célú képzésben, műhelymunkában vettem részt egy térségfejlesztő egyesület (később vidékfejlesztési társaság) szervezésében, amely munkába bekapcsolódtak aktív személyek az érintett településekről is. A képzések, műhelyek célja jellemzően a közösségi tervezés módszereinek elsajátítása, alkalmazása volt a térség erőforrásainak feltárásával, jövőtervezésével. Nem volt célzott figyelem az előző évek eseményeire, de hatásuk ezzel együtt folyamatosan jelen volt. Az érintett települések résztvevői bizonytalanok voltak a jövőt illetően, sokkal több ponton elakadtak (pl. település felülnézeti térképe, szubjektív térkép feladat, melyben jelölni kell azokat a helyeket, amelyek értékesek, amelyeket szeretnek, amelyek sorsán fordítani kell), sebeket hordoztak, dicsérően, vagy elmarasztalóan nyilatkozva a környezető települések hozzáállásáról. Minden asszociációs elemben megjelent a védelem igénye és a bizonytalanság. Egyéni hozzáállásokban pedig az elköltözés mérlegelése, az új házak elfoglalásának kérdése, mely lépés egyértelműen szimbolizálta a múlton való túllépést, annak elfogadását, hogy nincs visszaút. Ezekről a házokról, a beköltözésről, a

kártérítésről mindenkinek volt információja, de többnyire legenda jelleggel. Szembesítő volt, sokszor hitetlenkedés fogadta az érintettek általi helyreigazítást a dolgok valódi történéseiről. Minden beszélgetésben történetek és sorsok rajzolódtak ki, a nem érintett települések lakóinak már-már kissé fárasztó sűrűségben. Ezek az emberi helyzetek mellett egy fontos lenyomatot érdemes még említeni, a térségfejlesztés szempontok között markánsan megjelent, hogy bizonyos településeken most sok fejlesztés zajlik (új út, óvoda, iskola és közösségi ház felújítás, közparkok, bicikli út stb.), míg a többi településen évek óta semmi és kilátás sincs rá. Ez a logika kezdetben udvariasan, de élesedő érdekvédő hangon nyilvánult meg, képviselve, hogy a katasztrófában sújtott, majd az azt követő felújításban kedvezményezett települések jelentősen kevésbé részesüljenek a területfejlesztési forrásokból, hiszen ott mindent most tettek rendbe. Az ilyen jellegű viták, még ha azok nyilvános közösségi tervező fórumon is hangzottak el, gyakran személyeskedő emlékekké egyszerűsödnek, újabb árkokat ásva a közösségi környezetbe.

A közösségi képzések és tervező műhelyek résztvevői, valamint a hivatkozott társadalmi hatástanulmány megkérdezettjei egyöntetűen úgy vélekedtek, hogy a településeknek szükségük lenne a problémák kibeszélésre, egy, a közösségeket megerősítő folyamat elindítására, melyben közösen is realizálhatják a veszteségeiket és együtt tervezhetik a közös jövőt, s általuk a bizalmat is építhetik e jövőben.

6. melléklet: Kompetenciaváltozás méréséhez használt lengyel sztender

A közösségi beavatkozás során mérhető változás a személyes kompetenciák területén (Jordan, Pawel 2016)

Az általuk használt értékelési módszer nem a közösségben végbement változást, hanem a folyamatban résztvevők személyes kompetenciáinak változását méri, egyfajta részvételi értékelési technikával. Az értékelésnek három fő fókusza van: (1) tevékenységek specifikus eredményei; (2) a képesség tétel dimenziói; (3) személyes fejlődés. Az értékelés reflektált területei:

- *Kohézió*: saját magunk és mások tisztelete, a másokra való érzékenység, az egyenlő esélyekre való odafigyelés, illetve a saját lokalitással való azonosulás.
- *Önbizalom*: az önmagunkba vetett hit, az önértékelés szintje, a változásra való nyitottság, erő, illetve hit a változtatásra való képességünkben.
- *Befolyás*: a változás befolyásolására való képesség percepciójának szintje.
- *Bevonódás*: a közösség érzékelése, bizalom, a szükségletek felismerése, a motiváció szintje, a cselekvésre való hajlandóság és képesség.
- *Együttműködés*: a közös tevékenységek színvonala, az egymással együttműködő emberek hálózata, a másokkal való együttműködésre való készség és nyitottság.

KOHÉZIÓ

A reflexió területei	Hasznos kérdések
A tisztelet szintje: önmagunk és mások, különösen a gyengébb "mások" tisztelete	Tisztelik-e az emberek önmagukat és másokat, tisztelik-e azokat, akik „különböznek”? Mi mutatja azt, hogy ez így van-e vagy sem?
Az érzékenység szintje: érzékenység más ember(ek), különösen az elesettek és a nehéz helyzetben lévők iránt.	Érzékenyek-e a helyi lakosok a közösség más tagjainak helyzetére/szükségeire? Mi bizonyítja érzékenységük meglétét vagy hiányát?
Az egyenlő esélyekre való odafigyelés szintje: a másság tiszteletben tartása, az elesett/marginalizálódott csoportok bevonása a közösség életébe.	Elmondható-e, hogy az emberek figyelemmel vannak az esélyegyenlőség szempontjaira, s valamennyi ember/csoport közösségi életbe való bevonására törek-szenek, személyiség jegyeiktől és társadalmi problémáiktól függetlenül?
Az adott helyhez való kötődés érzése: a hellyel és az emberekkel való azonosulás érzése.	Elégedettek-e az emberek azzal, hogy tagjai lehetnek az adott közösségnek? Azonosulnak-e lakóhelyükkel, az ott élő emberekkel? Mi bizonyítja azt, hogy ez így van-e vagy sem?

ÖNBIZALOM

A reflexió területei	Hasznos kérdések
Az önmagunkban való hit szintje: saját képességeinkbe vetett hit, saját magunk kompetenssé válásának érzése.	Hisznek-e a közösség képviselői önmagunkban, saját képességeikben, abban, hogy képesek megváltoztatni önmaguk és a közösség helyzetét? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?
Az önértékelés szintje: az emberek azon képessége, hogy észrevegységük saját erősségeiket és gyengeségeiket, mint egyének és mint állampolgárok.	Képesek-e gyengeségeik mellett az erősségeikre is rámutatni? Mi bizonyítja, hogy megvannak ezek a képességeik?
A változásra való nyitottság és a felelősség érzésének szintje: a változások előidézésére és a felelősség vállalására való képesség és elszántság.	Készek-e vállalni a felelősséget saját és lakóhelyük közösségének sorsáért? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?

BEFOLYÁS

A reflexió területei	Hasznos kérdések
A változás befolyásolására való képesség percepciójának szintje: a helyzet befolyásolására, a szolgáltatások megváltoztatására való képesség.	Elhiszik-e a lakosok, hogy képesek megváltoztatni egy előnytelen helyzetet? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem? Elhiszik-e, hogy erősödött a közösség sorsa feletti kontrolljuk?
A döntéshozatal szintje: a döntéshozatali folyamatban való részvétel.	Részt vesz-e a közösség (ill. képviselőik) az őket érintő döntések meghozatalában, a helyi fejlesztési politikák alakításában? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?

BEVONÁS

A reflexió területei	Hasznos kérdések
A közösségi gondolkodás szintje: az emberek azon képessége, hogy gondolkodásukban az „én”-ről „mi”-re váltsanak.	Úgy érzik-e a lakosok, hogy a közösséghez tartoznak? Gondolkodásukban használják-e a „mi” és „miénk” szavakat, vagy csak saját magukra gondolnak? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?
A bizalom szintje: az emberek attitűdjei önmaguk és mások irányában a bizalom terén.	Hogyan viszonyulnak az emberek egymáshoz? Milyen mértékben nyitottak egymásra? Bíznak-e egymásban? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?
A kapcsolatok szintje: a társadalmi és személyközi kapcsolatok, a kölcsönös kommunikáció.	Milyen a kapcsolatok minősége a közösség tagjai és csoportjai között? Milyen típusú kapcsolatok működnek az emberek között? Milyen gyakoriak ezek a kapcsolatok? Hogyan kommunikálnak egymással?

<p>A problémákkal/szükségletekkel kapcsolatos tudatosság szintje: a szükségletek és problémák definiálására való képesség.</p>	<p>Tudatában vannak-e a lakosok saját szükségleteiknek és problémáiknak? Mi bizonyítja ezt?</p>
<p>A motiváció szintje: a létező problémák megoldására, a helyzet megváltoztatására irányuló tevékenységek végzésére való elszántság.</p>	<p>Motiváltak-e az emberek a közös cselekvésre? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?</p>
<p>A másokkal közös tevékenységek megvalósítására való nyitottság és képesség szintje: képesség és nyitottság a problémák közös megoldására, példamutatás a nehéz helyzetek és ügyek megoldása során.</p>	<p>Készek és képesek-e az emberek a változást célzó cselekvésre? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem? Képesek-e szembenézni a problémákkal? Mi bizonyítja ezt? A bevonás mely formáit használják a közjóért való cselekvések során?</p>

EGYÜTTMŰKÖDÉS

A reflexió területei	Hasznos kérdések
<p>A hálózatosodás szintje: a lakók, a lakók és intézmények/szervezetek/hatóságok, illetve a helyi intézmények/szervezetek közti kapcsolatok/interakciók (mind a belső, mind a külső kapcsolatok vonatkozásában).</p>	<p>Van-e a közösségben együttműködő emberekből álló hálózat? Mi bizonyítja ezt? Állíthatjuk-e, hogy a közösség jó kapcsolati rendszerekkel, jó hálózattal rendelkezik? Mi bizonyítja, hogy így van-e vagy sem? Mennyire erősek ezek a kapcsolódások/hálózatok?</p>
<p>A közös munkára való nyitottság és elszántság szintje: a változás fő aktorainak nyitottsága a közös tevékenységben való részvétellel.</p>	<p>Nyitottak-e az egyes szereplők (lakosok, helyi intézmények, hatóságok) a közös cselekvésre a változás elérése érdekében? Mi bizonyítja ezt? Képesek-e arra, hogy közösen dolgozzanak ki megoldásokat és közösen döntsenek, különösen a hosszú távú kérdésekben? Mi bizonyítja ezt? Képesek-e a partneri együttműködésre? Mi bizonyítja, hogy ez így van-e vagy sem?</p>

7. melléklet: Szomszédsági Tanácsok, szerepük és meghatározottságuk

A szomszédsági tanács *ad hoc*, vagy intézményesült közösségi testület, melynek tagjai lehetnek önkéntesen jelentkezők, vagy mások által választott képviselők. A tagság mindenki számára nyitott, alapja lokális, az emberek egyenlő feltételekkel működnek benne együtt. Nincs meghatározó konkrét ügye, a helyi lakosok állandó párbeszéd fóruma, amely szükség esetén cselekvéseket generál.

Célja,

- megismeri a képviseletek és az önkéntes csoportok közötti határvonalakat;
- elősegíteni az emberek bevonását és a források hatékony helyi felhasználását;
- elkerülni a kettőzöttség, a rendezetlenség és a különféle szolgáltatások közötti úr veszélyeit, vagy épp az ellátatlanságot.

Személyeket és csoportokat hoz össze, információk gyűjt és oszt meg, a körkérdések felvételétől a rendszeres találkozók szervezéséig több dologgal foglalkozik. Együttműködik a helyi önkormányzattal és más vonatkozó hatóságokkal. Segíti a különböző szolgáltatások nyilvánossá tételét. Megbízatása rugalmasan alkalmazkodik a kiválasztott ügyekhez: foglalkozásokkal kapcsolatos tennivalók, munkacsoportok, kérdőíves felmérés összesítése, nyilvánosság, hírlevél és sajtókapcsolatok, titkár és elnök munkája stb.

Összejöveteleinek szerepe:

- naprakésszé tenni a tagokat a mindenkori jelenlegi helyzettel kapcsolatban;
- értesíteni a sürgősséggel felmerülő ügyekről;
- megtervezni a szükséges választ és cselekvést;
- ápolni a szakemberekkel a kapcsolatokat és keresni a kellő szakmai tanácsokat minden a lakóterületet érintő ügyben.

Hazai példák:

A Nap Klub és környéke esete a Szomszédsági Tanáccsal ([link](#))

Magdolna-negyedi Szomszédsági Tanács (MANESZOTA) ([link](#))

Pongrác lakótelep Szomszédsági Tanács (kísérlet) ([link](#))

Szomszédsági Tanács a Corvin-negyedben ([link](#))

Irodalom

- A közösségi munka meghatározása. (A közösségi munkát tanító csoportok föderációja/Federation of Community Work Training Groups) (1991). *Parola*, 1. szám. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- A lakosságvédelem új dimenzió (2008). Oktatási segédanyag. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Katasztrófavédelem Tanszék. Budapest.
- Allport, Gordon W. (1977[1954]): *Az előítélet*. Gondolat. Budapest.
- Baldock, Peter (1993[1974]): A közösségi csoportok fejlődése és a közösségi munkás szerepe. A közösségi csoportok kialakulása. Lásd B. Vörös G. (szerk.)
- Barcy Magdolna (2010): *Konfliktusok és előítéletek - A vonzások és taszítások világa*. Távközlési anyag. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest.
- Bartal Anna Mária (2013): A magyar segélyszervezetek vörösiszap-katasztrófa idején végzett humanitárius tevékenységének hatásvizsgálata. *Civil Szemle*, 4. szám.
- Bartal Anna Mária és Ferencz Zoltán (2015): A vörösiszap-katasztrófa társadalmi hatásai. Argumentum Kiadó. MTA TK Szociológiai Intézet, Budapest.
- Biddle, William and Loureide J. Biddle (1988 [1965]): *A közösségfejlesztési folyamat*. Részletek. Lásd (szerk. Varga A. Tamás).
- Bánfi Tibor (2008): A katasztrófavédelem alapvető területei, feladatai egy új fogalomrendszer megalkotásának integrációjában. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. *Hallgatói Közlemények* XI. évf. 4: 7-30.
- Bányai Emőke (szerk.) (2001): *A globalizáció kihívásai: új irányzatok a szociális munkában és a szociális munka szupervíziójában*. Szöveggyűjtemény. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest.
- Bodorkós Barbara (2010): *Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: A részvételi akciókutatás lehetőségei*. Doktori értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő.
- Bolgár Judit (2009): *Katasztrófa és kríziskommunikáció lélektani alapjai*. Elektronikus jegyzet a védelmi igazgatás szereplői számára. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest.

- Budai István és Nárai Márta (szerk.) (2011): *Közösségi munka – társadalmi bevonás – intervenció*. Szöveggyűjtemény. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- Budapesti Nyilatkozat* (2004): Az európai civil társadalom fejlesztése a közösségfejlesztés eszközeivel. CEBSD, IACD és KÖFENemzetközi konferencia. Záródokumentum – Preambulum. 2004. március 25-28. Budapest. Parola, 1. szám. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- B. Vörös G. (szerk.) (1993): *Közösségi munka. Elmélet és gyakorlat külföldön*. Szöveggyűjtemény. Ford. Rakovszky Zsuzsa, Verók Edit. Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Csepeli György és Prazsák Gergő (2011): Az el nem múltó feudalizmus. *Társadalomkutatás* 29 (2011)1: 63-79.
- Csizmadia Zoltán (2002): R.D. Putnam: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon&Schuster 2000 könyvét és életútját mutatja be. *Szociológiai Szemle* 2002/3:183–193.
- Csürke és társai (Árkovits Amaryl (szerk., Csürke József, szerk., Osváth Péter szerk., Vörös Viktor szerk.) (2014): *Mindennapi kríziseink – A lélektani krízis és a krízisintervenció kézikönyve*. Oriold és Társai Kft
- Füzér Katalin és társai (2005): *A képessé tétel folyamata*. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában. TÁRKI, Budapest.
- Gergely Attila (1991): *Intézmények építése a helyi közösségekben*. Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Gergely Attila (2006a): A „japán párhuzam” – amerikai nemzetépítés Japántól Irakig. *Külügyi Szemle*, 2006. tavasz-nyár: 88-111
- Gergely Attila (2006b): Közösség, megújulási képesség, részvétel. *Parola*, 4: 9-11. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Gosztonyi Géza (szerk.) (1996): *A szociális munka elmélete és gyakorlata 3. kötet. Közösségi szociális munka*. Semmelweis, Budapest.
- Guo,W-M. Tsui M.(2001): *A rezilienciától a rezisztenciáig*. Az erősségeket középpontba állító szemlélet rekonstrukciója a szociális munka gyakorlatában. Lásd Bányai Emőke (szerk).
- Gyakorlati útmutató... Lásd Vercseg Ilona (szerk.) (2005)*
- Hallgató Éva és Vercseg Ilona (2008): *A közösségi munka szerepe a közszolgáltatásokban*. Irányelv. Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. Parola 3: 21-27

- Henderson, Paul (2007): *A kirekesztettek bevonása. Az európai közösségfejlesztés gyakorlatától a szakmapolitikáig*. Fordította Varga Tamás. Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Jordan, Pawel (2016): Zipzár – a képesség tétel dimenziói. Összeállította és fordította Farkas Gabriella. *Parola*, 2: 19-23, Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Kisfalusi Dorottya (2013): Kapcsolati és hálózati tőke. *Szociológiai Szemle*. 23(3): 84-101 (2013.04.21)
- Kovács Edit (2014): Terepmunka – miért és hogyan? A közösség dicsérete: 32-40. Farkas és társai (szerk). Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Közösségfejlesztés Európában (2014): Közös keretrendszer és egyetértés felé. Ajánlás a Közösségfejlesztés Európai Keretrendszeréhez és az esettanulmányokhoz értelmezéséhez. *Parola*, 4: 6. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Lakatos Kinga (2009): *A képesség tétel folyamata*. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában. Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Lakatos Kinga (2010): A képesség tétel (empowerment) lehetőségei a civil társadalomban. *Civil Szemle*. 2010/23. (VII. évf. 2. szám).
- Molnár Aranka (2015): *Közösségi tanulás a közösségfejlesztés folyamatában*. Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Molnár Aranka, Peták Péter és Vercseg Ilona (2014): *Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben*. Önszerveződés és szakmaközi együttműködés. Projekt kiadvány (TÁMOP 5.1.3-09/1-200930002). Módszertani útmutató. Autonómia Alapítvány, Közösségfejlesztők Egyesülete, Szociális Szakmai Szövetség, Budapest.
- Pallai Katalin (2010): *Társadalmi részvétel*. Polgármester Akadémia - Önkormányzati vezetők képzése; Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége
- Pallai Katalin (2012): Részvételi eljárások települési és közösségi viták és konfliktusok kezelésére – javaslat egy konzisztens terminológiára. *Magyar Közigazgatás* 1. szám, szakmai fórum.
- Pataki György és Vári Anna (szerk.) (2011): *Részvétel - akció – kutatás*. Magyarországi tapasztalatok a részvételi, akció és kooperatív kutatásokból. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest.
- Péterfi Ferenc (2006): A közösségi apátiától a kompetens közösségig *Parola* 4: 7-9. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.

- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster
- Putnam, Robert D., Robert Leonardi and Raffaella Y. Nanetti (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press
- Pyles, Loretta (2011): *Katasztrófa utáni közösségszervezés*. Lásd Budai és Nárai szerk.
- Rothman, Jack (2001): *A közösségi beavatkozás megközelítései..* Ford. Varga Tamás. Parola füzetek, Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Rothman, Jack (2007): Multi Modes of Intervention at the Macro Level. *Journal of Community Practice*, 15:4, 11-40 Routledge
- Sain Mátyás (2012): Összefoglaló a Grundtvig cserelátogatási program keretében Skóciában tett látogatásról. *Parola*, 4: 15-19. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Schumacher Ernst, F. (1973)1991[1966]: *Small is beautiful. A study of economics as if people mattered.* Blong & Briggs Ltd. Vintage Books, London.
Magyarul megjelent: *A kicsi szép* (1991): Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról. Fordító Perczel István, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- Sebály Bernadett (szerk.) (2017): *Szervezz és szerveződj! Közösségszervezők elemzik megnyert ügyeiket és a közösségszervező folyamatot.* A Civil Kollégium Alapítvány 2015-2016-os közösségszervező programjának zárótanulmánya. Civil Kollégium Alapítvány.
- Sebály Bernadett és Vojtonovszki Bálint (szerk.) (2016) *A hatalom társadalma vagy a társadalom hatalma? A közösségszervezés alapjai.* Napvilág Kiadó. Budapest.
- Sík Endre (2012): *A kapcsolati tőke szociológiája.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar - Eötvös Kiadó, Budapest.
- Sík Endre (é.n.): *A hálózatok migrációban játszott szerepéről összefoglalóan és előzetekintően.* A migráció szociológiája 2. Elektronikus tananyag. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest.
- Szabó Lajos (1996): *Krízisintervenció a szociális esetmunkában. A krízisintervenció alapelvei.* Lásd Tánczos Éva (szerk.) (1996)
- Szabó Lajos (2008): *Krízisintervenció. A lakosságvédelem új dimenzió.* Oktatási segédanyag. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Katasztrófavédelem Tanszék. Budapest.

- Szenes Zoltán (2015): *Biztonságpolitika és válságkezelés*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest.
- Szociális munka társadalmi közege* (2009). Jegyzet. Kodolányi János Főiskola.
- Tánczos Éva (szerk.) (1996): A szociális munka elmélete és gyakorlata. 2. kötet. *Szociális munka egyénekkal és családokkal – esetmunka*. Semmelweis, Budapest.
- Varga Máté és Vercseg Ilona (2010): *Civil aktivisták tiltakozó akciói, mozgalmi Magyarországon 2010-től napjainkig*. Kézirat.
- Varga A. Tamás (szerk.) (1988): A közösségfejlesztési folyamat. Részletek W.W. Biddle - L. J. Biddle könyvéből. Fordították Rakovszky Zsuzsa és Szentpéteri Gabriella. Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete, Budapest.
- Varga A. Tamás és Vercseg Ilona (1998): *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Varsányi Erika (válogatta, fordította és a bevezetőt írta)(1999): *Megfigyelés és cselekvés. Válogatás a közösségi munka elméleteiből*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Vercseg Ilona (2004): *Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak*. Módszertani füzet. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest. Parola füzetek.
- Vercseg Ilona (szerk.) (2005): *Gyakorlati útmutató közösségi munkásoknak - Fejezetek a közösségi munka brit kézikönyvéből*. Vál. Varga A. Tamás a következő kiadványból: Harris, Val (ed.): *Community Work Skills Manual*, Association for Community Workers, United Kingdom, 1997. Ford. Varga Tamás. Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Vercseg Ilona (2011): *Közösség és részvétel. A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete*. A Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület és az ELTE Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszéke, Budapest.